

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ІМ. М.І. ПИРОГОВА

Кафедра філософії та суспільних наук

**ФІЛОСОФІЯ
В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ
ТА
СОЦІАЛЬНО - ПОЛІТИЧНОМУ
ДИСКУРСАХ**

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

**II-ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО - ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ**

18 листопада 2021 року

ВІННИЦЯ 2021

УДК: 1(091):004.83

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР
академік Національної академії медичних наук України,
ректор Вінницького національного медичного університету
ім. М.І. Пирогова,
доктор медичних наук, професор, професор кафедри нормальної фізіології
Мороз Василь Максимович

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА
проректор з наукової роботи
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор медичних наук, професор, професор кафедри нормальної фізіології
Власенко Олег Володимирович

професор кафедри філософії та суспільних наук
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор філософських наук, професор
Вергелес Костянтин Миколайович

Редакційна колегія:

Черкасов Святослав Васильович доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова

Харьковщенко Євген Анатолійович доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри релігієзнавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Куліш Павло Лаврентійович кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР)

Мельник Віктор Мирославович, кандидат політичних наук викладач кафедри політології філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах. Матеріали доповідей та виступів всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 18 листопада 2021 року Вінниця 2021. Видавець ФОП Кушнір Ю.В. – 196 с.

ISBN 978-617-7721-38-2

Збірник містить матеріали доповідей та виступів учасників II всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «**Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах**», яка відбулась у Вінницькому національному медичному університеті ім. М.І. Пирогова 18 листопада 2021 року з нагоди святкування Міжнародного дня філософії. У поданих матеріалах висвітлюється широке коло актуальних проблем розвитку філософських дисциплін від минулих часів до сучасних. Збірник адресовано науковцям, вищої та середньої освіти, аспірантам, магістрантам, пошукувачам, студентам та всім хто цікавиться філософією й гуманітарними дисциплінами.

Матеріали подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен, посилань, грамотність, літературний стиль та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи не повертаються. Організатори конференції та члени редколегії не завжди поділяють думки учасників (авторів).

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова протокол № 3 від 25 листопада 2021р.

УДК: 1(091):004.83

ISBN 978-617-7721-38-2

ЗМІСТ

1. Власенко О.В., Вергелес К.М., Вергелес Т.М. ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ КУРСУ «АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ» У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	6
2. Беднарчик Т.Р., Беднарчик М.В. ДОБРОЧЕСНІСТЬ НАУКОВЦЯ ЯК СВИТОГЛЯДНА ПРОБЛЕМА.....	9
3. Белкін І.В. ПРОЦЕДУРНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ, ПРОВЕДЕННЯ І РОЗБІР РОЛЬОВОЇ ГРИ.....	14
4. Бобело В.С. НАЦІОНАЛЬНІ МАРКЕРИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬНОМУ ДІАЛОЗІ	17
5. Богатчук С.С. СПІВВІДНОШЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТА ЦЕРКОВНОЇ ВЛАДИ В РОЗДУМАХ П. МОГИЛИ	23
6. Борейко Ю.Г. МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ ТА ТОПОНІМИ ЯК МАРКЕРИ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	26
7. Васюк І.В. РОЛЬ ГУМАНІТАРНОГО МИСЛЕННЯ В АКАДЕМІЧНОМУ Й ПОСТАКАДЕМІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	28
8. Вороний Д.Р. РОЛЬ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ В ПОШУКАХ ВНУТРІШНЬОЇ ГАРМОНІЇ.....	33
9. Гаврильченко Ю.П. СБЕРЕГАТЕЛЬНОЕ ДЕЛО И СБЕРЕГАТЕЛЬНАЯ КУЛЬТУРА В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ.....	35
10. Гольд О.Ф. АНТИАМЕРИКАНІЗАЦІЯ ЯК ПРИКЛАД СОЦІАЛЬНОЇ ДИВЕРГЕНЦІЇ.....	38
11. Гриб В.І., Конотопенко О.П., Мельник Е.А. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ У МЕРЕЖЕВОМУ СУСПІЛЬСТВІ (NETWORK SOCIETY).....	41
12. Добродум О.В., Мартинюк Е.І., Нікітченко О.Е. ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ОСМИСЛЕННЯ ПАНДЕМІЇ ЯК НАУКОВОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПРОБЛЕМИ.....	45
13. Довнар Т.І. ФЕОДАЛЬНАЯ ЗЕМЕЛЬНАЯ СОБСТВЕННОСТЬ И СТАНОВЛЕНИЕ КЛАССА МЕЩАН В ЭПОХУ ВЕЛИКОГО КНЯЖЕСТВА ЛИТОВСКОГО.....	50
14. Жолнер П.Д. ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКА МОРАЛЬ ТА МІЖНАЦІОНАЛЬНІ ВІДНОСИНИ – ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ.....	55
15. Іщук Н.В. ДЕЯКІ ЗАУВАГИ ЩОДО КІЛЬКІСНО-ЯКІСНОГО ПІДХОДУ В СУЧАСНІЙ МЕДИЦИНІ.....	60
16. Калач Д.М., Марчук І.А. ЕТИКА В УМОВАХ КАРАНТИНУ....	63
17. Кваша К.О. ДУАЛІЗМ ХРИСТІЯНСЬКИХ І ДАВНЬОСЛОВ'ЯНСЬКИХ РИТУАЛІВ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ У КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВИХ СВЯТАХ	66
18. Келлер О.Б. СРЕДНЕВЕКОВОЕ ГОРОДСКОЕ ПРАВО ГЕРМАНИИ: ОБЩИЙ ВЗГЛЯД.....	69

19.	Кобетяк А.Р. ЗНАЧЕННЯ «НОВИХ» АВТОКЕФАЛЬНИХ ЦЕРКОВ У СИСТЕМОТВОРЕННІ ВСЕЛЕНСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я.....	72
20.	Колінько М.В., Кузьміна А.В. ТРАНСФОРМАЦІЯ РАЦІОНАЛЬНОСТІ ВІД ПРОСВІТНИЦТВА ДО СУЧАСНОСТІ.	75
21.	Корзун О.В. ПОСТКОЛОНІАЛЬНІ ПОЗИЦІЇ У ТРАКТУВАННІ ІСТОРІЇ НАУКИ УКРАЇНИ	78
22.	Куліш П.Л. ЕСТЕТИКА: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИКЛАДАННЯ.....	81
23.	Лукашенко М.В. ПЕРЕТВОРЮЮЧА СИЛА ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ У ДЗЕРКАЛІ САКРАЛЬНИХ МІФІВ ТА НАРАТИВІВ..	85
24.	Майданевич Л.О., Федотова В.В. ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ПРИ ВТРУЧАННІ В СФЕРУ ЗДОРОВ'Я: ОСНОВНІ АСПЕКТИ.....	90
25.	Макаров З.Ю. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗРУШЕННЯ В РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ПРЕДМЕТУ СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ.....	92
26.	Martynenko N.M. EMPIRICAL METHOD OF FRANCIS BACON AND ITS INFLUENCE ON THE DEVELOPMENT OF MODERN MEDICINE.....	96
27.	Мельник В.М. ЛАПУЖ, АММОН І ВОЛЬТМАН ЯК БАТЬКИ-ЗАСНОВНИКИ ПОЛІТИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ.....	98
28.	Мельничук В.В., Горохова Л.В., Вергелес Т.М., ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНЦІВ.....	102
29.	Овсянкін Л.А., Гришина Ю.О. СПЕЦИФІКА ПРОЯВУ ГЕДОНІЗМУ В СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ.....	105
30.	Пилипенко С.П. КОНЦЕПЦІЯ НООСФЕРИ В.І.ВЕРНАДСЬКОГО ТА ДУХОВНИЙ ПОШУК СУЧАСНОГО ЛЮДСТВА.....	108
31.	Політанська Д.В. LOGIC AS THE BASIS AND THE MAIN TOOL OF EVIDENCE-BASED MEDICINE.....	112
32.	Попов В.Ю., Попова О. В. ЧИ Є ФІЛОСОФІЯ НАУКОЮ?.....	116
33.	Предко М. Є. МІЖНАРОДНІ ІНСТИТУЦІЇ ПРО СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	120
34.	Предко О.І. РЕЛІГІЙНА БЕЗПЕКА В УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНІ КОНТЕКСТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ.....	124
35.	Пустовіт С.В. БІОЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОВІДНОЇ РЕАЛЬНОСТІ.....	128
36.	Ратніков В.С. ФІЛОСОФІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ЧАРЛЗА САНДЕРСА ПІРСА: ДЕЯКІ ПАРАЛЕЛІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ.....	132
37.	Ратушняк І.І. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО МЕТОДИЧНОЇ РОЗРОБКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ВУЗІВ МЕДИЧНОГО ПРОФІЛЮ НА ТЕМУ: «УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ 1917-1921 рр.» НА ПРИКЛАДІ	

	«ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО».....	135
38.	Самолюк А.О. ПРОТЕСТАНТИЗМ У СУЧАСНОМУ ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПОСТУПІ УКРАЇНИ.....	141
39.	Sage Rosemary CRISIS IN THE BRITISH PRACTICAL EDUCATIONAL SYSTEM.....	144
40.	Соколовський О.Л. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ОРТОДОКСІЇ ЯК КАТЕГОРІЇ У РЕЛІГІЄЗНАВСТВІ.....	146
41.	Ставничий А.М. (Архімандрит Ієремія) НА ШЛЯХУ ДО НОВОЇ МЕТОДОЛОГІЇ: ЛОГІЗМ ПРОТИ РАЦІОНАЛІЗМУ.....	150
42.	Стрелкова Ю.О. ЖИТТЄВИЙ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ЕРНСТА ТРЬОЛЬЧА.....	155
43.	Труфанова А.О. СУТНІСНІ АСПЕКТИ КОНЦЕПТУ «МИСТЕЦТВО» В ФЕНОМЕНОЛОГІЇ Е. ГУССЕРЛЯ.....	158
44.	Труханова С.Л., Пилипчук В.Л. ЦИФРОВІ ОСНОВИ ВЗАЄМОВІДНОСИН ПАЦІЄНТА І ЛІКАРЯ.....	163
45.	Ханжи В.Б. ЧАСОВИЙ ВИМІР ВЕКТОРІВ СВОБОДИ ВОЛІ В ФІЛОСОФІЇ НОВІТНЬОГО ЧАСУ.....	166
46.	Chelysheva T.E. POLITICAL PERCEPTION AND PARTICIPATION OF UKRAINIAN IMMIGRANTS IN ITALY.....	169
47.	Черкасов С.В. АНАЛОГІЯ В КЛІНІЧНІЙ МЕДИЦИНІ. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ.....	173
48.	Шевченко С. Л., Шевченко О. В. ДО СПЕЦИФІКИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МЕРОЛЬДОМ ВЕСТФАЛЕМ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ЛІБЕРАЛІЗМУ І МОРАЛЬНОГО КОМУНІТАРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОЇ ДІАЛОГІЧНОЇ ЕТИКИ.....	177
49.	Ямчук П.М. УСВІДОМЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ МАСОФІКАЦІЇ (ДЕКІЛЬКА РОЗМИСЛІВ ПРО ТЕОРІЮ Й ПРАКТИКУ МАСОФІКАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ В РЕЦЕПЦІЇ ТА АКСІОЛОГІЧНОМУ ОСМИСЛЕННІ Х. ОРТЕГИ-і-ГАСЕТА ТА В.Я. ЛАКШИНА).....	182
	НАШІ АВТОРИ	186

Власенко О.В.,
проректор з наукової роботи
д. мед. н., професор,
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

Вергелес К.М.,
д. філос. н., професор,
професор кафедри філософії та суспільних наук
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

Вергелес Т. М.,
асистент кафедри загальної гігієни та екології
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ КУРСУ «АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ» У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Системні зміни у вищій освіті України, Закон України «Про освіту», зокрема стаття 42 – «Академічна доброчесність», та основні положення Закону «Про вищу освіту», вимагають, окрім всього іншого, ще й розбудову модерного культурного академічного простору, який ґрунтуватиметься на таких фундаментальних принципах як: довіра, чесність, прозорість у навчальній та науковій роботі.

Тому сьогодні як ніколи в сучасній Україні та світі, головним завданням у сфері науки та освіти є забезпечення фундаментальних засад для реалізації конституційного права громадян на рівний доступ до якісної освіти. Для виконання цієї задачі потрібні певні умови, а саме: гарантія з боку держави та її освітянських інституцій, належного для всіх здобувачів, рівня якості освіти; гарантованого зростання довіри суспільства до системи існуючої, постійно (у відповідності з вимогами часу) змінної освіти та її інститутів, починаючи зі ЗВО і закінчуючи МОН України. Для сприяння вирішенню всіх цих завдань і покликаний Закон України «Про освіту», що був прийнятий 05.09.2017 року.

В цьому законі чітко прописані базові засади і принципи державних регуляторів діяльності в освітній галузі, зокрема: поняття людиноцентризму, верховенства права, дотримання та досягнення якісного освітнього процесу, рівноправного доступу до освіти тощо [3].

Визначені в Законі домінанти достатньо чітко та логічно обґрунтовано регламентують освітню діяльність в Україні, а їх безумовна реалізація повинна забезпечувати ріст доброякісності в сучасній освіті. Як зазначено в законі «освіта є основою інтелектуального, духовного,

фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями й культурою» [3].

Процес реформування освіти та прийняття оновленого законодавства вимагає відповідного рівня професійної та етичної складової від всіх членів освітнього процесу. Морально-етичним фундаментом чи головним чинником в системі забезпечення якості освіти мають бути такі фактори як чесність та доброчесність.

Закон України «Про освіту» ст. 42 дає нам чітке визначення поняття «академічна доброчесність». А саме: «Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [3].

Окремі українські та зарубіжні науковці вважають, що зміст цього поняття, неодмінно (імпліцитно) містить в собі такі чесноти, як: довіра, справедливість, чесність, відповідальність, повага та сміливість [2].

Відтак прийняття даного закону стало правовою підставою і ефективним засобом мобілізації всього суспільства на вирішення завдань покращення освіти в Україні. В цей не простий процес реформування української освіти і підняття її до рівня міжнародних стандартів, на засадах порядності та академічної доброчесності сьогодні долучаються практично всі активні громадяни країни у тому числі і безпосередні учасники освітнього процесу. Так нині в Україні вже ефективно функціонують на державному і регіональному рівнях різні програми по визначенню «плагіату», а також плідно працюють всеукраїнський та університетські репозитарії.

Академічна доброчесність, як складова академічної культури – це, насамперед, культура з усталеними нормами, чіткими правилами та механізмами їх дотримання. Наразі, наявна студентська академічна культура виявляється застарілою, в значній мірі викривленою, а тому й неефективною. Одними із головних проблем цього викривлення є демотивація великої частини студентів на такі формальні атрибути вищої освіти як оцінка, стипендія, сертифікат, диплом тощо, а не отримання фахових знань та професійних навичок. Відтак ці «формальні» орієнтири постають проявами академічної недоброчесності і навіть академічного шахрайства.

Відсутність у навчальному процесі ЗВО цивілізованої, етичної компоненти, яка врегульовувала б навички підготовки до практичних (семінарських) занять, сприйняття та нотації (конспектування) лекцій, організації та виконання наукової роботи, оформлення посилань та списку використаної літератури робить усталені (загальноприйняті) форми

контролю знань практично неіснуючими. Тому й виникає об'єктивна потреба впровадження в навчальний процес ЗВО нових принципів академічної культури та академічної доброчесності.

Для усунення існуючих прогалин в системі вищої освіти і реалізації вимог Закону України «Про освіту» доцільним є введення в навчальний процес для студентів обов'язкового нормативного курсу «Академічна доброчесність».

Метою викладання навчальної дисципліни «Академічна доброчесність» є формування у студентів нової, сучасної академічної культури, яка ґрунтуватиметься на порядності, чесності, довірі, прозорості, добросовісному навчанні, справжній науковій роботі.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- навчання студентів ефективним засобам доброчесного, самостійного, творчого підходу до освіти та засобам виявлення проявів недоброчесності і шляхів їх подолання;
- формування знань про наукову та навчальну доброчесність і усвідомлення їх практичного значення для професійної діяльності майбутнього спеціаліста;
- створення належної теоретичної, морально-етичної та правової основи для сучасного доброчесного і відповідального навчання, уміння самостійно знаходити й аргументовано доводити істину та спростовувати хибні твердження;
- долучення студентів до сучасної академічної культури, основаної на довірі, чесності, прозорості і добросовісному навчанні.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є принципи, норми та законодавчі акти, що регламентують академічну доброчесність.

Очікуваними результатами вивчення дисципліни мають стати:

- опанування студентами основами академічної доброчесності в умовах сучасності;
- чітке розпізнавання та уникнення різних видів академічної недоброчесності;
- сформовані та розвинені навички академічного письма

У Вінницькому національному медичному університеті ім. М.І. Пирогова питанню практичного втілення принципів академічної доброчесності вже приділяється значна увага. Так, у 2020 році створено відокремлений відділ забезпечення якості освіти. Три професори університету залучені до 3-х річної програми від Американських Рад з міжнародної освіти, що впроваджують проект «Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти»: проводяться періодичні опитування студентів, викладачів і керівництва, бажаючі підключаються до дистанційних лекцій від фахівців проекту. З 2017 року у ВНМУ діє координаційна комісія в сфері інтелектуальної власності та академічного плагіату, що періодично розглядає звернення зі спірних питань, які

вимагають експертної оцінки. В програму підготовки аспірантів уведено вибірковий предмет «Академічна доброчесність», а дисципліна «Публікаційна активність та наукометричні бази даних» стала обов'язковою. Проте студенти значно менше охоплені вивченням принципів академічної доброчесності та формуванням навиків академічного письма, тому є необхідність розширити цю складову.

Адже успішність наукової діяльності неможлива без дотримання академічної доброчесності та знань методології, теорії, технології та організації навчальної і наукової роботи. Ці знання потрібні студентам, аспірантам, докторантам, співробітникам наукових підрозділів факультетів - всім тим, хто долучений до навчального й наукового процесу.

Література:

1. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. Політики»; за заг. ред. Т.В. Фінікова, А.Є. Артюхова – Київ: Таксон, 2016. – 234с.
2. Власенко О.В., Вергелес К.М., Драчук О.П. Академічна доброчесність у вищих навчальних закладах: український і польський досвід / О.В. Власенко, К.М. Вергелес, О.П. Драчук // Матеріали доповідей та виступів всеукраїнського круглого столу «Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах України» – Вінниця, 21 листопада 2019. С. 6-12
3. Про освіту: Закон України від 15.09.2017р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Беднарчик Т.Р.,
к.філос.н., доцент,
доцент кафедри філософії та суспільних наук
Вінницький національний медичний університет
ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна
Беднарчик М.В.,
викладач вищої категорії,
Вінницький медичний коледж ім. Д.К. Заболотного
м. Вінниця, Україна

ДОБРОЧЕСНІСТЬ НАУКОВЦЯ ЯК СВІТОГЛЯДНА ПРОБЛЕМА

Тема моральної відповідальності освіченої людини чи науковця як носія особливих знань здавна привертала увагу суспільства. Піфагор, Архімед, Гіппократ, Клавдій Гален, Леонардо да Вінчі, Парацельс та

науковці останніх століть, подібно до легендарного доктора Фауста, були змушені вибудовувати власну модель моральних відносин із суспільством. Осмислення честі науковця в наш час набуло нового сенсу та звучання. В першу чергу йдеться про недопущення чи викриття плагіату, ретельне документування авторства, перевірку коректності і чіткості використання джерел [3, 6-12]. Сучасні дослідники цієї теми відзначають, що важливим і досить складним завданням було і залишається визначення авторства значимих ідей науки та культури [4, 6-11]. Пошуки істини в цій сфері неодмінно підводять дослідника до надання морально-етичних оцінок життю та діяльності конкретних науковців. Попит на наукову інформацію свідчить, що крім реальних досягнень того чи іншого науковця користувачів цікавить його життєвий шлях, кризові, переломні та доленосні моменти у фаховій діяльності та взаємодії із суспільством. Вказані характеристики стають уроками вдалої професійної діяльності і добродесного життя, або навпаки, виявляють моральні «ляпи» в ретроспективі досягнень продуктивних науковців.

Метою статті є спроба висвітлення спектру проблем визначення добродесності у роботі та професійній взаємодії дослідників і науковців, які виходять за межі сучасного офіційного тлумачення цього поняття. Першість у формуванні ідей здавна привертала увагу як самих мислителів, так і їх послідовників чи пізніших коментаторів. Відносно легко давати оцінки походженню приладів, технологій, методик, якщо наявні зразки, описи, документи. Але дискусія про визнання першості швидко опиняється на межі моральності, якщо ставиться питання про офіційне чи завуальоване відстоювання «першості» певної національності чи держави як «визначального» для науковця культурного середовища. Найбільш показовими є дискусії про значимість досягнень О. Попова та Г. Марконі як винахідників радіозв'язку, Л. Пастера та Р. Коха у мікробіології, В. К. Рентгена та І. Пулюя як дослідників X-променів в контексті їхньої національно-державної приналежності.

Ми відносимо до сфери добродесності дотримання науковцем методологічної послідовності і коректності при оцінці результатів роботи інших спеціалістів. Очевидно, що історія науки наповнена прикладами ігнорування досягнень дослідників, які працювали в спільній або суміжній сферах. Розвиток мікробіології та суміжних галузей науки й, зокрема, медицини демонструють багато прикладів того, як вчинки ставили репутацію вчених на межу визнання їх добродесними. Дискусії та оцінки цього переосмислюються до нашого часу. Розглянемо приклад відносно повільного визнання результатів роботи Р. Коха (1848 – 1910) у Німеччині через несприйняття його концепції Р. Вірховом (1821 – 1902), одним з найбільш впливових тогочасних теоретиків медицини. Методологія Р. Коха у дослідженні патогенезу сибірської виразки була досконалою, що визнала група авторитетних дослідників, зокрема Ф. Кон (1828 -1898) та

Ю. Конгейм (1839 – 1884). Р. Вірхов, директор Берлінського Інституту патології, один з найавторитетніших науковців, «король медицини» тогочасної Німеччини зволивав із публічною підтримкою досліджень Р. Коха. Він відмовлявся від публічних коментарів, незважаючи на схвальні відгуки колег та заслуховування персональної доповіді молодого науковця. Мотивація Р. Вірхова достеменно невідома, але очевидно, що Р. Кох поставав для нього молодим провінціалом, а вчення про конкретні бактерії як збудники хвороб неминуче ставило питання про ревізію теорії целюлярної патології, яка принесла славу першому [7, 92-93].

Заангажованість Р. Вірхова була очевидна для сучасників. Проте, заради справедливості відзначимо, що він відвідав доленосне і успішне для Р. Коха засідання Берлінського товариства фізіологів, на якому останній виголосив доповідь «Етіологія туберкульозу» (1882). Р. Вірхов разом з іншими слухачами аплодував виступаючому. Незважаючи на вірогідні особисті мотиви «короля медицини» критикувати Р. Коха, ми вважаємо доброчесною його позицію під час «туберкулінового скандалу» (1890 – 1900). Серйозні етичні проблеми виникли після оголошення туберкуліну «надійними ліками» від туберкульозу. Ця заява Р. Коха не була підкріплена системними дослідженнями і методологічно правильним випробовуванням препарату на людях. З часом, у спеціалістів виникли сумніви у лікувальній спроможності цього медикаменту та обґрунтовані побоювання щодо високих ризиків побічних ефектів. Претензії до Р. Коха були посилені тим, що він з самого початку дотримувався плану комерційної дистрибуції препарату та в зв'язку з цим відмовлявся оголошувати рецептуру. Формально він не порушував законів чи тогочасних правил медичної етики, оскільки середньовічна традиція втаємничення і кодування рецептів та іншої наукової інформації ще була дієвою. Патентування винаходів стосувалося переважно технічних новинок, а не ліків. Щодо Р. Вірхова, то він своїми патологоанатомічними дослідженнями померлих від туберкульозу довів, що вказаний препарат не вбивав бактерії, тобто не був ефективним [7, 215-217].

Знайомство із новими методиками та їх незалежна ретельна перевірка вже у 19 ст. вважалися доброчесною, корисною для прогресу науки діяльністю. Наведемо приклад, який складається з декількох епізодів. Ще після публікації першої значної роботи Р. Коха «Етіологія сибірської виразки» (1876) різні дослідники почали експериментальну перевірку його вчення. Французький науковець П. Бер (1833 – 1886) тестував патогенний вплив нововиявлених збудників сибірської виразки і прийшов до висновків, що вони не спричиняють загибель лабораторних тварин. У свою чергу, Л. Пастер (1822 – 1895), який визнав теоретичну правоту Р. Коха, розпочав лабораторну перевірку його досліджень. Він же зайнявся перевіркою експериментів П. Бера. В результаті Л. Пастер виявив методологічні помилки вказаного критика і оприлюднив власні результати, які вказували

на повну правоту Р. Коха стосовно патогенезу сибірської виразки. В свою чергу П. Бер публічно визнав власні помилки [6].

Окремою темою у дискусії про добросесність є повне або часткове приховування від колег чи наукового співтовариства результатів своєї роботи. Приховування від німецьких кураторів результатів досліджень О. Віхтерле (1913 – 1998) та інших чеських науковців інституту технологій м. Злін в роки окупації часів Другої світової війни беззаперечно визнається добросесною. Як вже згадувалося вище, науковці пізнього середньовіччя досить часто зашифровували власні ідеї чи наукові висновки у вигляді закодованих послань або складних анаграм. До цього, зокрема, вдавалися Г. Галілей (1564 – 1642) та Х. Гюйгенс (1629 - 1695) [1]. Йдеться не лише про переховування досягнень чи поглядів від інквізиції, але про закріплення за собою першості як відкривача. Автор наукової анаграми оприлюднював її і залишав час на остаточну перевірку своїх поглядів. Таку втаємниченість можна тлумачити як добросесну обережність. Введення режиму секретності як захисту комерційних інтересів науковця на Заході традиційно вважалося етичним. Типовим прикладом цього є організація виробництва штучної позолоти Г. Бессемером (1813-1898) у Англії. Він засекретив приміщення цеху, ділові папери та креслення, виробництво агрегатів технологічного обладнання розподілив між різними виробниками, до виконання робіт залучив лише близьких родичів [5, 32-33].

В наш час можна ставити питання про коректність розділення досліджень, які проводить науковець на ті, що відповідають плану роботи його установи, і ті, які він проводить з власної ініціативи. Виникає питання про добросесність щодо використання робочого часу та ресурсів установи у таких пошуках. Без чіткої відповіді залишається питання про те, як провести межу між необхідністю повідомляти колег про свої наукові інтереси, пошуки та досягнення і цілком природнім бажанням бути обережним, не поспішати із висновками чи недостатньо обґрунтованими припущеннями і заявами. Очікування кар'єрного зростання як результат визнання наукових заслуг стало мотиваційним чинником у зв'язку із зростанням адміністративного контролю над наукою у Новий час. Контролер-чиновник примушує науковця до співпраці згідно «плану», що може йти у розріз із талантом дослідника. Проблема відносно швидкого застарівання результатів наукових досліджень підштовхує «робити кар'єру». На ці етичні проблеми науки зокрема вказував М. Вебер у статті «Наука як покликання і професія» (1918) [2, 130-149]. Так само неврегульованою стосовно визнання причетності до успіхів є колективна праця групи науковців. В кращому випадку пропонується співавторство у друкованому тексті із зазначенням певної кількості сторінок, як авторський внесок. Така застаріла система, яка відповідає хіба що

стандартам формального обліку роботи наукових кадрів середини ХХ ст., ще є офіційною в сучасній Україні.

Економічна та фінансова успішність винаходів, ідей, технологій є важливими характеристиками у багатьох галузях науки. Прибутковість відкрито обговорюється як показник вмілого економічного і науково обґрунтованого порядкування. Проте планування чи навіть обговорення комерційної складової у сфері гуманітарних наук підпадає під «табу» як щось недоброчесне! Очевидно, що ця нерівномірність в оцінках стандартів доброчесності різних галузей науки потребує переосмислення.

Отже, доброчесність як об'єктивна характеристика діяльності сучасного науковця виходить за межі формального тлумачення у Законі України «Про освіту». Провідних дослідників хвилювала методологічна чистота та бездоганність дослідження, бажання принести користь людству та науковому прогресу та можливість отримання прибутків. Тому сучасна інтерпретація доброчесності потребує подальшого осмислення.

Література:

1. Бельй Ю.А. Иоганн Кеплер. – М.: Наука, 1971. – 296 с.
2. Вебер М. Наука как призвание и профессия / Самосознание европейской культуры ХХ века: Мыслители и писатели Запада о месте культуры в совр. об-ве. – М.: Политиздат, 1991. – 366 с.
3. Власенко О. В., Вергелес К. М., Драчук О. П. Академічна доброчесність у вищих навчальних закладах: український і польський досвід / Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах України: матеріали доповідей та виступів всеукраїнського круглого столу 21 листопада 2019 р. – Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2019. – 264 с.
4. Власенко О. В., Вергелес К. М., Куліш П. Л., Драчук О. П. Поняття автор, авторство, плагіат: значення та смисли в контексті наукової етики і права / Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах: матеріали доповідей та виступів всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 19 листопада 2020 р. – Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю. В. , 2020. – 204 с.
5. Сапожников Л. Силуети винахідників. – К.: «Веселка», 1975. – 95 с.
6. Яновская М. И. Пастер. Жизнь замечательных людей. – М.: «Молодая гвардия», 1960. – 367 с.
7. Яновская М. И. Роберт Кох. Жизнь замечательных людей. – М.: «Молодая гвардия», 1962. – 272 с.

Белкін І.В.,
к. пед. н.
старший викладач кафедри історії України та філософії
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ПРОЦЕДУРНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ, ПРОВЕДЕННЯ І РОЗБІР РОЛЬОВОЇ ГРИ

Інтерес, що виник нині до проблеми використання ділових ігор в навчанні, обумовлений, передусім, зміною завдань у діяльності закладів вищої освіти. Від викладача в значно більшій мірі вимагається не лише сформувати навички і розвинути вміння, що передбачені програмою навчання, а й, у першу чергу, навчити студентів творчо користуватися ними [2. С. 32].

Рольова гра – один із основних методів активного соціально-психологічного навчання, тому вона є частиною майже кожного як тренінгу, так і навчального процесу. При плануванні тренінгу (ділової гри) і підготовці методичних матеріалів до нього перед тренером (коучем, викладачем) постає питання: використовувати готові сценарії ролевої гри чи вигадувати свої?

На мій погляд, головне, що відрізняє ділові ігри від інших методів навчання, – це те, що їхньою основою може бути як модель навчально-виховного процесу в цілому, так і його окремих елементів (об'єкт керування або керуюча система); друга відмінність полягає в тому, що в діловій грі система, яка моделюється, розглядається як динамічна. У грі це можна побачити у вигляді так званого «ланцюжка рішень»; третя відмінна риса полягає в тім, що наявність «ланцюжка рішень» виділяє ділову гру зі всіх методів активного навчання [4].

В наш час існує велика кількість джерел, до яких можна звернутися в пошуках готових сценаріїв рольових ігор. Разом з тим немає жодної гарантії, що рольова гра, взята з книги, написала навіть самим іменним і заслуженим автором, не зіграє з вами злий жарт і не провалить так ретельно спланований і виплеканий тренінг або сценарій ділової гри [1. С. 25].

І причин для такої неприємної неочікуваності може бути декілька. Охарактеризую основні із них.

1. Рольова гра не відповідає особливостям реальної діяльності групи, не враховує її специфіку - і в результаті виявляється «неправдивою», що різко знижує мотивацію групи на роботу з грою.

Викладач може уникнути описаної помилки, якщо приділить достатню увагу попередній діагностиці сценарію ділової гри.

2. Рольова гра пропонується викладачем на ранніх стадіях розвитку групи, коли учасники не готові до саморозкриття і атмосфера в групі характеризується певною напруженістю.

Характерними причинами вищеописаної ситуації можуть бути, зокрема, початкова стадія співпраці викладача і групи (наприклад перше заняття дисципліни. Коли студенти лише входять в курс справи). Далі можна зауважити і те, що викладач не налаштував поки що необхідного, психоемоційного контакту зі студентами.

Причиною також може бути і відсутність чітко поставленої мети перед студентами. Мотивації їх проявити себе в тій чи іншій ролі.

І це не є похибками власне сценарію до чужої гри. Це помилка викладача, який запозичує чужу програму, не розібравшись в ній і критично її не оцінивши.

Що ми бачимо, внаслідок використання процесу ділової гри на ранній стадії? Поки студенти ще не зорієнтувалися в доцільності ділової гри і надмірно затиснуті, рольова гра не дає очікуваних результатів. Викладачу дуже важко знайти активістів на участь; як правило, він змушений назначити їх сам. Гра проходить дуже скуто, гравці напружені. Коментарі групи мізерні, викладачу доводиться багато говорити самому. На перших етапах роботи тренінгової групи учасники часто більше стурбовані запитаннями власної психологічної безпеки, ніж активною участю в тому, що відбувається, намагаються піти від прийняття на себе відповідальності.

Тому рольова гра повинна пропонуватися групі в потрібний момент, з урахуванням особливостей її динамічного стану.

Чужий сценарій ще не означає - добрий сценарій. Він може утримувати в собі цілий ряд спірних моментів.

Іноді буває і так, що сценарій ділової гри в цілому непоганий, але він не відповідає особистісним особливостям викладача, специфіки його індивідуального стилю роботи. Працюючи за таким сценарієм, викладач відчуває себе некомфортно і це впливає на якість його роботи. Напевно, тому багато викладачів, звертаючись до готових програм, намагаються адаптувати їх «під себе».

Який висновок? Запозичення чужого сценарію можливе, однак вимагає критичної його оцінки.

3. Похибки інструкцій до рольової гри - надмірність, недостатність або суперечливість інформації, яка дається гравцям, неясність або неадекватність їх завдань. То, що ви взяли рольову гру з книги, ще не означає того, що вона якісно складена.

Однак заздалегідь виявити похибки в чужому сценарії ви зможете, тільки якщо будете знати, яка інформація та мета в сценарії повинна бути і за якими правилами вона складається. Ось і виходить: або викладач пише інструкцію до рольової гри сам, або адаптує готову методику рольової гри

під себе, вивчаючи кожен пункт запропонованої, вже готової гри. Типовий алгоритм складання інструкції до рольових ігор, я пропонуватиму нижче.

4. Невідповідність рівня складності завдання у рольовій грі з можливостям групи. Наприклад, неналежно підготовленій групі пропонується гра, яка вимагає високого рівня розвитку тих чи інших умінь. Замість того щоб створювати робочу атмосферу і приносити задоволення, така гра викликає у групи відчуття розгубленості і пригніченості.

Ця помилка може зустрітися і в ситуації, коли ви придумаете свій сценарій до рольової гри (а не запозичуєте чужий) і не врахуєте рівень наявної підготовки групи.

Отже, ми розглянули найбільш типові труднощі, які виникають при некритичному запозиченні готових сценаріїв до рольових ігор. Перераховані вище проблеми виникають, як ви бачите, через те, що готовий сценарій може містити неточності, мати свої нюанси, а викладач це не враховує і бере гру в свій тренінг, або ж гра написана якісно, але вона - не для даної групи і не для даного тренінгу.

Другий варіант, який завжди є в запасі у викладача, - написати власний сценарій до рольової гри. Звернемося до його розгляду.

Написання сценарію до рольової гри починається аж ніяк не з складання інструкцій гравцям. Навпаки - це один із заключних моментів. Розробка сценарію вимагає від викладача інтелектуальної роботи по усвідомленню спочатку загального задуму гри, її цілей. Пізніше розробляється сценарій (складові етапи) [3. С. 18].

Нижче пропоную можливий (і не єдиний) алгоритм написання сценарію до рольової гри. Ось він в стислому вигляді.

АЛГОРИТМ НАПИСАННЯ СЦЕНАРІЮ ДО РОЛЬОВОЇ ІГРИ

0. Визначтесь, навіщо вам потрібно проводити рольову гру. Чи є необхідність це робити. Якщо є, то чому ви збираєтеся складати інструкцію до неї, а не запозичати готову?

1. Чітко сформулювати мету, яка буде основою в рольовій грі.

2. Визначити цілі вміння та задачі. За необхідності розкласти їх на елементарні або більш прості.

3. Визначитися з кількістю дійових осіб (у разі необхідності груп/підгруп).

4. Змоделювати відносини дійових осіб, розподіл їх за окремими ознаками, зокрема такими як статус, цілі, стать, обов'язки та інше.

6. Визначити позицію та роль інформації між персонажами, визначити, якою буде її роль у загальному контексті ділової гри.

7. Поділити рольову гру на логічні, взаємодоповнюючі етапи (блоки).

8. Отримання та опрацювання результатів ділової гри.

Отже, які висновки можна зробити? Використання готових рольових ігор - цілком виправданий хід, однак вимагає від організатора саме

усвідомленості у використанні матеріалу, його чіткого попереднього аналізу з урахуванням специфіки цілей і завдань тренінгу, а також особливостей групи. Досить часто гра може бути ефективно використана в тренінгу після її адаптації, внесення в інструкцію змін, які роблять гру цілком придатною до використання в контексті конкретного тренінгу і конкретної групи.

Література:

1. Азарнова А.Г. Метод ролевой игры в тренинге. – СПб.: Речь, 2011. – 347 С.
2. Белкін І.В. Професійна підготовка менеджера маркетингових комунікацій на основі ділових ігор. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. №15. С. 31-37.
3. Донских А.Г. Корпоративные деловые игры. Методика разработки и проведения. Практическое пособие для бизнес-тренера. – СПб.: Речь, 2011. 126 С.
4. Хлебнікова, Т. М. Ділова гра як метод активного навчання педагога : навчально-методичний посібник для викладачів, слухачів ППО, директорів шкіл, керівників РУО. – Х. : Вид. група «Основа», 2005. – С. 7–11.

Бобело В. С.

викладач кафедри філософії та суспільних наук
Вінницький національний медичний університет
ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

НАЦІОНАЛЬНІ МАРКЕРИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬНОМУ ДІАЛОЗІ

Тридцять років новітнього українського державотворення вже подарували вітчизняним науковцям та вченим велике розмаїття проблем, тем і напрямків для опрацювання, пошуків та досліджень. Відповідно і перед українською гуманітаристикою стоїть цілий ряд викликів та завдань. Однією з тих тем, які варто актуалізувати, а її наукове обговорення інтенсифікувати, є тема суспільного діалогу в цілому, та тих національних маркерів, що на нього впливають, зокрема.

Взагалі тема суспільного діалогу є неймовірно важливою, оскільки зачіпає питання соціального буття населення держави, громадян України та, власне, українців як національної спільності (причому всі ці три

категорії варто розглядати як у взаємозв'язку, так і протиставляючи їх одну одній). Прямо чи опосередковано вона також зачіпає питання управління державою та розбудови його формальних та неформальних інституцій.

Питання суспільного консенсусу, який повинен стати наслідком суспільного діалогу, є одним з наріжних каменів для подальшого успішного існування держави Україна в часі і просторі.

Виходячи з контексту цих тез, хотілося б окремо наголосити, що автор не ставить знаку рівності між поняттями «соціальний діалог» та «суспільний діалог», чітко їх розмежовуючи, а інколи навіть протиставляючи одне одному. Поняття «соціальний діалог» варто розглядати як поняття вужче, більш чітко окреслене з точки зору предмету та об'єкту. І коли ми говоримо про соціальний діалог, ми чітко маємо на увазі процес формування визначень та наближення позицій, досягнення спільних домовленостей та узгодження рішень сторонами, що представляють інтереси робітників, роботодавців, державних органів і органів місцевого самоврядування щодо питань засад державної соціально-економічної політики та їх реалізації, а також регулювання соціальних та трудових відносин. «Суспільний діалог» є поняттям іншого штибу і відображає процес обговорення в суспільстві надважливих і актуальних питань спільного комфортного буття в межах національної держави.

Українська державність, яка була відновлена 24 серпня 1991 року, отримала в спадок від попередніх, колоніальних, епох цілий комплекс проблем і негараздів, з якими Україна змушена боротися і сьогодні. І які, цілком імовірно, вирішуватимуться українською державою іще не одне десятиліття. Серед цих проблем, в тому числі й проблема постколоніальної «травмованості» українського суспільства. Це пов'язано з свідомою політикою геноциду щодо українського народу з боку країн, що знищили українську державність, набули її територій та, відповідно, прагнули знищити (розчинити) український етнос у власному етнічному субстраті. Цю «травмованість» українського суспільства достатньо важко заперечувати і вона потребує тривалого і непростого «лікування». Одним з засобів подолання колоніального посттравматичного синдрому якраз і може стати суспільний діалог з приводу життєво важливих проблем українського суспільства.

Існування України завжди виступало самоціллю буття української нації та її провідних представників. Українська Суверенна Соборна Держава (УССД) була тим ідеалом до якого прагнуло українство, за який боролось, за який гинуло і нищилось ворогами. Ідея УССД в середині ХХ століття була визнана основою українського світогляду та українського політичного руху провідним українським громадсько-політичним рухом, чи не єдиним активним борцем за втілення цих ідеалів – Організацією Українських Націоналістів [1, с. 35].

На сучасному ж етапі питання виживання української держави у майбутньому прямо пов'язане з українською етнічною спільнотою та розбудовою української політичної нації на основі загальних принципів цивілізованого Світу (тобто поваги до історії, культури, ідентичності, історичної пам'яті титульної нації).

Поняття етнічної і політичної нації не є тотожними, і їх не варто плутати. Етнічну націю етнократичний словник виданий в 2007 визначає як усталену спільноту людей, що пов'язана між собою етнічним походженням [2, с. 405]. І саме етнічна детермінанта є тут головною і визначальною. Титульна етнічна нація України – українці: тут немає, та і не може бути жодних сумнівів і заперечень. Нація ж політична енциклопедією історії України визначається як суверенна спільнота співгромадян (ще інколи називають громадянською нацією, детермінанта об'єднання – громадянство чи підданство), політично суб'єктних, що належать до різних етносів, але реалізують (здійснюють) колективні національні інтереси через механізм спільної політичної організації – держави [3, с. 349]. Попри чітке термінологічне розмежування, в спостерігаються певні проблеми в царині сутнісного сприйняття поняття «українська нація» [4, с. 259]. У нормативно-правових документах України немає чіткого визначення даного поняття, наприклад, навіть в Конституції України суть його не розкривається, попри те, що ця конструкція вживається поряд з дефініцією «український народ», якій дається чітке означення: «громадяни України всіх національностей» [5, с. 2]. Цей факт і розміщення обох означених дефініцій в межах преамбули (дуже близько одна до одної), дозволяє зробити умовивід про певне їх протиставлення і чітко етнічне забарвлення дефініції «українська нація». Тривала окупація території України сусідами, що уособлювала собою бездержавний період в нашій історії, фактично унеможливила усталення політично-етатистської концепції розуміння нації. Побіжно відмітимо, що в наукових колах України вже на початку ХХ ст. існував понятійний розподіл на етнічну та політичну концепції нації, що відображалось в існуванні двох протилежних за своїми поглядами історіографічних шкіл: школи В'ячеслава Липинського (політична концепція) та народницької (етнічна концепція).

Отже, становлення української політичної нації є невідкладною потребою і викликом часу, на який невідкладно потрібно відповідати українським елітам. Утвердження цих процесів в демократичній правовій державі фактично не можливе без суспільного діалогу з приводу важливих націотворчих питань. Будучи автохтонним населенням і складаючи понад 77% усього населення України, українці прагнуть вибудувати власну національну державу, не заперечуючи при цьому права інших національностей на національно-персональну автономію і всі ті загальнолюдські права, що закріплені в Загальній декларації прав людини.

Суспільний діалог, вибудований на принципах взаємоповаги націй, що проживають в Україні покликаний забезпечити у майбутньому міцний фундамент творення української політичної нації, з існуванням і діяльністю якої напряду буде пов'язано виживання та добробут Української Суверенної Соборної Держави, як загального ідеалу багатьох поколінь борців за свободу і незалежність нашої Батьківщини. Однак, варто чітко наголосити, що всі сторони суспільного діалогу неухильно повинні дотримуватись однакових правил і принципів, причому детермінуючим правилом повинна стати неодмінна істинність тверджень. Причому позиція, прагнення, історична пам'ять, комплекс духовно-культурних і політичних цінностей українців повинні стати тим фундаментом, тією точкою яку повинні прагнути зрозуміти і, хоча б частково, розділити представники інших націй, що проживають в межах держави Україна і теоретично мали б виступати складовими частинами української політичної нації.

Історично Україна і українство не були помічені в широкому розповсюдженні, чи, тим більш, домінуванні расизму, супремасизму, ксенофобії чи великодержавного шовінізму по відношенню до інших націй чи етносів. Цей факт дозволяє позиціонувати українців як націю достатньо толерантну і таку, що прагне вибудовувати взаємовідносини як в середині країни, так і на зовнішньополітичній арені на засадах рівноправності і мирного співіснування держав і націй. Цей факт підтверджує і участь України в більш ніж 20 миротворчих операціях та місіях під егідою ООН, НАТО та інших міжнародних організацій. Навіть сьогодні українські військові приймають участь у 8 миротворчих міжнародних операціях в 6 країнах світу (Демократична Республіка Конго, Сербія (Україна не визнала незалежність Косово на території якого знаходиться миротворчий контингент), Південний Судан, Молдова, Кіпр, Малі) та регіоні Аб'ей (спірна територія між Суданом та Південним Суданом) [6].

Враховуючи минулу і сучасну толерантність і миролюбність української нації, суспільний діалог необхідно вести виходячи з загальних принципів історичної справедливості. В цьому контексті неймовірної ваги набувають українські національні маркери, відповідно до яких повинно відбуватися зближення позицій українців та представників інших націй, що проживають в Україні. Під українськими національними маркерами розуміємо ті важливі елементи української національної самосвідомості, ті теми, на які активно реагує українська нація, які складають «тіло» і «дух» українства, є частиною їх національної ідеї, історичної пам'яті, культурних і духовних цінностей і без яких не уявляється можливість існування української національної ідентичності.

Можемо виділити досить велику кількість національних маркерів, але в межах даного дослідження зупинимося на основних. Безперечними і засадничими маркерами мають виступати мова, національна культура,

національна церква, національна і державна символіка, українська армія, український національний державницький та науково-культурний пантеон. Також до наших національних маркерів необхідно зараховувати такі складові національної пам'яті, як місця пам'яті та історичний календар [7, с. 24].

Українська мова виступає основним чинником національної ідентичності, є консолідуючим фактором для українства (як в Україні так і за кордоном, в діаспорі), її державний статус закріплено в Конституції та законах України, питання існування української нації безпосередньо пов'язане з питанням існування і функціонування української мови, безперечно, що в історії творення української нації українська мова відіграла виключну роль.

Українська національна культура є всезагальною сукупністю матеріальних і нематеріальних (духовних) цінностей, що були створені українством за всю його історію (включаючи культурні надбання протоукраїнських епох). Українська культура є невід'ємною складовою частиною європейської та світової культур, є рівною іншим національним культурам і виступає засобом, інструментом, формування української нації та слугує меті виховання наступних її поколінь.

Національною церквою в Україні варто визнавати ті релігійні організації, що репрезентують свідому українську етнічну спільноту, та позитивно реагують на інші національні маркери. До таких релігійних течій без вагань можемо віднести Українську греко-католицьку церкву (УГКЦ) та Православну церкву України (ПЦУ), та, з деякими застереженнями, українські рідновірські течії. Також потрібно мати на увазі, що поняття «національна церква» і «державна церква» не є тотожними.

До державної символіки України ми відносимо офіційні емблеми-символи держави, що зафіксовані в Конституції України (герб, прапор, гімн, власне та ж Конституція), а їх функціонування регламентується окремими законами чи підзаконними нормативно-правовими актами. За наругу над державними символами передбачено кримінальну відповідальність. Грають важливу і незамінну роль в формуванні національної ідентичності і вихованні наступних поколінь громадян держави. Національними символами вважаються культурні символи нації, що представляють цінності, які об'єднують українство, але не отримали закріплення на законодавчому рівні як символи державні (українська пісня, вишиванка, Кобзар тощо).

Українську армію потрактуємо як збройні сили держави Україна, що покликані здійснювати завдання з її оборони, захисту її суверенітету і територіальної цілісності. Питання української армії як національного маркера неймовірно актуалізовано новітньою збройною агресією РФ проти України та протистоянням ЗСУ агресору.

Під українським національним державницьким та науково-культурним пантеоном маємо на увазі всіх видатних тих діячів, що творили українську державність, боролись за її незалежність та проти окупантів, творили українську науку та культуру, репрезентуючи та прославляючи Україну в світі і без вшанування яких не бачиться можливим творення майбутнього української нації.

Місцями національної пам'яті українців необхідно вважати ті місця і символічні об'єкти з якими українська національна спільнота пов'язує власні сакральні спогади, переживання, цінності. Це можуть бути меморіали Голодомору, місця відомих битв, місця поховання видатних особистостей тощо.

Під українським національним історичним календарем ми розуміємо календар знаменних, важливих і пам'ятних дат, які вшановуються, відмічаються українством як на державному, так і на побутовому рівні.

Отже, підсумовуючи, хотілось би зазначити, що національні маркери в сучасному українському суспільному діалозі є певним абсолютном важливості, адже саме реакція на них дає нам можливість оцінювати спроможність і бажання представників українського суспільства до справжнього діалогу з українською етнічною нацією щодо творення нації політичної, яка стане фундаментом майбутньої сильної і процвітаючої України, України здатної відповідати на будь-які як геополітичні, так і соціально-економічні виклики.

Література:

1. ОУН в 1941 році. Документи. В 2-х ч. Ч.1. / Упорядники О. Веселова, О. Лисенко, І. Патриляк, В. Сергійчук ; Відп. ред. С. Кульчицький. – Київ : Інститут історії України НАН України, 2006. – 336 с.
2. Антонюк О. Нація / О. Антонюк // Етнократологічний словник : Енцикл.-довід. слов. / За ред. О. Антонюка, М. Головатого та Г. Щокіна. – Київ : МАУП, 2007. – 576 с.
3. Галушко К. Нація / К. Галушко. // Енциклопедія історії України. У 10 томах. Т. 7 : Мі-О. / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України. Інститут історії України. – Київ : Наукова думка, 2010. – 728 с.
4. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму : монографія. / Г. Касьянов. – Київ : Либідь, 1999. – 352 с.
5. Конституція України / станом на 25.10.2021. – Київ : Центр навчальної літератури, 2021. – 64 с.
6. Участь ЗС України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки [Електронний ресурс] // Міністерство оборони України. Офіційний веб сайт. – 2021. – Режим доступу: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist/>

7. Бобело В. Категорії «національна ідея» та «національна пам'ять» у сучасному вітчизняному соціально-політичному вимірі. / В. Бобело // Матеріали доповідей та виступів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах», 19 листопада 2020, Вінниця : Видавництво ФОП Кушнір Ю. В., 2020 – С. 19-25.

Богатчук С.С.,
к.істор.н., доцент,
доцент кафедри історії України та філософії
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТА ЦЕРКОВНОЇ ВЛАДИ В РОЗДУМАХ П. МОГИЛИ

Петра Могила можна вважати одним із перших православних українських мислителів XVII ст., який почав задумуватися про майбутню державу. В основу державотворення він закладав єдність усіх станів суспільства, етнічних угруповань і конфесій в українському суспільстві. Мислитель вважав сильну монархічну владу ідеальною, та з умовою обмеження законом.

Стверджував, що право і закон є вищими за будь-яку іншу владу (чи то церковну, чи то царську). Ідеї й діяльність філософа сприяли духовній єдності українського народу [1, с. 135-137].

Необхідно відзначити, що ставши митрополитом, Петро Могила особисто опікувався науковим, моральним і релігійним спрямуванням викладання і виховання в колегії, забезпечивши її матеріально. Витрачаючи власні кошти, він побудував для неї навчальний корпус [2].

Митець вважав, що залучення українського народу до здобутків людської цивілізації, збагатить його духовно й інтелектуально, Саме це, на думку філософа, буде сприяти єднанню українців [3].

Перетворення колегіуму в Академію та залучення найкращих вчителів-вихователів дозволило надавати цілісну систему знань у галузі державно-правових теорій, статутів і устрою життя інших народів, одночасно, виховуючи високу культуру мислення. У 1701 р. навчальний заклад отримує статус Києво-Могилянської академії. Фінансово її підтримував гетьман України Іван Мазепа. Щороку в академії навчалося 2 тис. студентів, з них щороку навчалися від 200 до 300 іноземців. Правила були дуже суворими. Навчання тривало 12 років. Академія отримала ще одну неофіційну назву – «Київські Афіни» [4, с. 241].

Однією з ідей митрополита буда ідея неперервного історичного розвитку України від найдавніших часів. Ним розглядалася також ідея спадкоємного зв'язку з Київською Руссю (ідея самодостатності Русі - Русь розглядалася сама по собі) у кількох вимірах: державному, церковному й культурному. Саме ці орієнтири, засновані на традиціоналістських стереотипах шанування старожитних звичаїв і законів, зберігались як в зовнішньополітичних просторах, так й внутрішніх питаннях побудови правової держави. Православна церква вважалася безпосередньою спадкоємницею церкви давньої Русі, заснованої при її хрещенні.

Велика увага ним приділялася духівництву, яке на його думку, має стати найближчим дорадником майбутнього володаря, а також вихователем і просвітителем простого народу.

Петра Могили вважають одним з перших українських мислителів православного спрямування, які вдавалися не лише до загальнофілософських міркувань щодо політики й права, але й формулювали ідею української держави в її теоретичному виразі. За часів Могили Україна розглядається як етнополітична структура (перехід від однієї держави до іншої). І попри те, що з часом українські землі знаходилися під владою інших держав, Україна, на думку мислителя, продовжувала своє існування, залишаючись потужною силою етносу. Ця ідея згуртувала навколо філософа чимало ідейних однодумців.

Роздуми вченого про формування української держави ще не були достатньо чіткими й завершеними.

Держава, як припускав мислитель, є божественною за своєю суттю й походженням. За поглядами Могили вона стоїть над усіма станами, угрупованнями та окремими громадянами, відображаючи волю та інтерес кожного. Завдяки цьому зусилля держави спрямовуються на досягнення загального блага.

П. Могила виношував ідею політичної самодостатності Русі, яка мала реалізуватися в такій українській державі, яка б не підкорялася ні католицькій Речі Посполитій, ні навіть православної Московії. Він бачив, що державний устрій сусідів є деспотичним, а політика Московії, яка прикривається поширенням і захистом істинної православної віри щодо інших народів є загарбницькою й підступною [3].

У своїх працях мислитель створює образ «ідеального володаря», який мав бути непохитним у боротьбі проти ворогів Батьківщини і гуманним до своїх підданих. Його мудрість має виявлятися, на думку вченого, в законотворчій діяльності, а сам він бути взірцем їхнього виконання, дотримання певних моральних норм [5, с. 27]. Володар не тільки повинен створювати закони.

За роздумами філософа володар не може особисто здійснювати все управління державою, тому він повинен добирати державних урядовців для виконання владних повноважень відповідно їх діловим якостям,

добročесності й побожності, а не схилитися до вибору через знатність походження та родинні зв'язки. Для того, щоб успішно керувати державою, на думку Могили, володар має добре володіти інформацією про все, що відбувається в державі, й, відповідно, приймати виважені рішення та забезпечувати їх виконання.

Однак, не заперечуючи необхідності засобів примусу в державі, Могила вважав, що її сила повинна передусім ґрунтуватися не на насильстві, а на чомусь позитивному — розумі, освіченості, праві, законі.

Могила він був переконаний, що для цього необхідні: національно зорієнтована еліта, певні ієрархія і структура, міцна дисципліна. Встановлення вищої політичної й церковної влади повинно бути наслідком примирення, порозуміння й злагоди протилежних суспільних сил.

Вчений пояснював, що володар має бути наділений природною мудрістю та благочестям, а ще більше — політичною освіченістю та досвідом керування державою. Та, навіть, царське походження володаря не може забезпечити могутність та стабільність держави, відповідно, не може вона утримуватися й на силі війська та жорстоких покараннях.

Його роздуми в цій царині йшли у напрямку до формулювання ідеї «суспільної угоди», яка повинна була стати підґрунтям законодавчої й правової регламентації громадського життя. Тому він відмежовувався від козацької анархії й сваволі, від руйнівної стихії повстань простолюду, вбачаючи в них переважно деструктивний чинник щодо творення власної держави і церкви. Але водночас Могила, ймовірно, розумів і необхідність цієї потуги для виведення України з-під підпорядкування Польщі. На разі відроджувана ним церква й керовані інституції, передусім друкарня Києво-Печерської Лаври, щойно заснована колегія, що вже почали ставати засобом духовного єднання нації, були під збройним захистом і постійною опікою козацького війська та широких верств українського населення.

Можна припустити, що П. Могила як київський митрополит повинен був дотримуватися ідеї щодо головної державотворчої сили в церкві. Ніяких посилок на формування теократії або автократії як державного устрою в його творах немає. Та в працях мислителя виразно присутній розрахунок на злагожені відносини суспільних станів, на конфесійну толерантність, на духовну єдність українського народу, що дало б можливість усвідомити йому загальнонаціональні інтереси та потреби й створити державу на чолі з православним володарем [3].

До того ж, разом зі своїми однодумцями філософ доводив, що православна церква має свою давню історію та законне право на існування. Всупереч впливу католицизму, митрополит П. Могила у своїй діяльності сприяв піднесенню авторитету православної віри серед українського населення, досягнути її рівноправності з католицькою.

Відродження православної церкви було важливою передумовою реалізації й політично-правових програм державотворення. Це ж

усвідомлення неперервності української історії стосувалося й культурних традицій, які своїми коріннями сягали доби Київської Русі.

У справах духовних він визнавав зверхність влади церкви над владою держави й вважав її важливішою для людини інституцією, що зближувало його з західною традицією. Адже Україна уже частково була втягнута в систему європейського типу права, судочинства, міського самоврядування [6, с. 65].

Література:

1. Філософська думка в Україні: Біобібліографічний словник. Авт. кол.: В. С. Горський, М. Л. Ткачук, В. М. Нічик та ін. К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2002. 244 с.
2. Валерія Нічик. Петро Могила в духовній історії України. <http://litopys.org.ua/nichyk/nich03.htm>
3. Валерія Нічик. Петро Могила в духовній історії України. <http://litopys.org.ua/nichyk/nich03.htm>
4. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право: Навч. посібник. 4-те вид., доповн., у 2-х част. Київ: Алерта, 2015. 416 с.
5. Горбатенко В. П., Остапенко М. А., Горбатенко І. А. Історія політичної думки в Україні: Навч. посіб. К.: МАУП, 2007. 128 с.
6. Ткаченко В. М. Ідеї державотворення Петра Могили *Наукові записки НаУКМА*. 2010. Том 103. Юридичні науки. С.64-66.

Борейко Ю.Г.,
д.філос.н., доцент,
професор кафедри політології та публічного управління,
Волинський національний університет ім. Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ ТА ТОПОНІМИ ЯК МАРКЕРИ ІДЕНТИЧНОСТІ

У контексті конструювання ідентичності певний функціональний і смисловий простір утворюють об'єкти топоніміки, що мають вагоме значення у системі його взаємодій. Топоніми виступають своєрідним перехрестям, що поєднує кілька систем – фізичний і соціальний простір, простір соціальних взаємодій, знаково-смисловий простір, тобто постає носієм культурно-історичних смислів. Неоднозначний характер перебігу й наслідків процесів перейменування об'єктів топоніміки в Україні спонукає до осмислення спричинених ними нових конфігурацій суспільного простору та трансформації соціальних відносин.

Важливим фактором конструювання ідентичності є взаємодія процесів забуття і відновлення історичної пам'яті, що залежать від актуальної ідейної парадигми. Все, що не вписується у встановлені критерії ідентичності – традиції, ідеологічні установки, зазнає дії механізмів забуття. Натомість у нових суспільно-політичних умовах стимулюються зворотні процеси – «пригадування», що супроводжуються фіксацією спогадів у пам'ятках, пам'ятних знаках, топологічних об'єктах.

Мета дослідження – виявлення впливу комеморативних практик на формування ідентичності. Досягнення мети передбачає використання різноманітних підходів, що дає змогу досягнути роль комеморативних практик як одного з факторів конституювання ідентичності.

Так, М. Гальбваск змістив акцент наукового інтересу вчених з минулого на пам'ять, наголошуючи на можливості за посередництвом пам'яті встановити, яким чином минуле уявляється в індивідуальній та суспільній свідомості. Дослідник акцентував увагу на здатності пам'яті реконструювати минуле, оскільки будь-який індивід неспроможний позбутися свого життєвого досвіду та знань [3].

Концепція представника «Школи анналів» П. Нора стосовно «місць пам'яті» ґрунтується на зв'язку цього феномена з процесом формування ідентичності, насамперед, національної. Місця пам'яті відображають специфіку регіону своєї локації, втілюючи, водночас, найбільш характерні для всієї країни ознаки реалізації політики пам'яті [2].

А. Ассман акцентує увагу на місцях пам'яті як розпорошених фрагментах втрачених і зруйнованих життєвих зв'язків. Із руйнацією місця пам'яті не припиняється історія, а завдання вчених полягає у поясненні широкому загалу суспільного значення цих пам'яток [1, с. 326].

В Україні впровадження нових топонімів із вираженим національним змістом відбувається у контексті процесів декомунізації. Нові топоніми, що відображають повторну символізацію, виступають вираженням тенденції до формування національного символічного простору. Варто додати, що процеси перейменування населених пунктів, вулиць та інших топонімів супроводжуються помітним суспільним резонансом.

Формування ідентичності ускладнюється за умов полікультурного та поліконфесійного характеру соціального простору, який охоплює різноманітні соціокультурні та ментальні особливості регіонів. Спротив частини населення процесам зміни назв у контексті перейменування об'єктів топоніміки можна пояснити, з одного боку, впливом політичних маніпуляцій, з іншого – наслідком конфлікту ідентифікацій, що зумовлений розбіжностями у баченні певною кількістю суб'єктів вектору розвитку національної держави та необхідності соціально-структурних змін у житті країни.

Таким чином, просторово-часові характеристики топонімів включають символи та символічні системи у їх кореляціях, що виступають

важливими параметрами ідентичності суб'єкта або спільноти. Топоніми беруть участь у структуруванні соціального простору, що виявляється у розмежуванні громад та соціальних груп, маскуванні геттоїзації або елітизації районів міста тощо. Включені у повсякденне життя індивідів об'єкти топоніміки постають своєрідною проекцією фізичного простору на символічний, відображенням символічного у фізичному.

Література:

1. Ассман А. *Форми та трансформація культурної пам'яті* / А. Ассман. – Київ : Ніка-Центр, 2012. – 440 с.
2. Нора П. *Проблематика мест памяти* / П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пюїмеж, М. Винок // *Франция-память* Пер. с франц. Д. Хапаева. – Санкт-Петербург : Изд-во Санкт-Петерб. ун-та, 1999. – С. 17-50.
3. Хальбвакс М. *Коллективная и историческая память* / М. Хальбвакс // *Неприкосновенный запас*. – 2005. – № 2-3. – С. 8-27.

Васюк І.В.,

к. філос. н., ст. лаб. кафедри філософії,
біоетики та історії медицини

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця
м. Київ, Україна

РОЛЬ ГУМАНІТАРНОГО МИСЛЕННЯ В АКАДЕМІЧНОМУ Й ПОСТАКАДЕМІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Трансформації в системі вищої освіти не були випадковими змінами чи змінами, які стосувалися лише якоїсь окремої сфери суспільства. Вони виникали на запити історичної епохи, а починаючи з доби Нового часу – як наслідок технологічних революцій. Технологічні ж революції викликали докорінні зміни в освітній парадигмі завжди. Пропонуючи світові джерело інноваційного розвитку, вони детермінували вектор руху суспільства, змінювали ринок праці, створюючи запит на нові професії і відповідних фахівців. Вищі заклади освіти задовольняли цей попит.

Сьогодні актуалізується проблема підготовки і перепідготовки фахівців під потреби сучасного ринку праці. Дане питання стосується необхідності формування відповідних професійних знань, умінь, компетенцій, етосу процесії. Сучасний глобалізований простір створює умови для безперервного навчання фахівців впродовж життя.

У наш час технологія Інтернету створила ідеальні умови для так званого «третинного навчання», оснований на конструюванні знання.

Оскільки інтереси здобувачів освіти стають центральними для університету, можливі варіанти переформатування курсів, появи адаптивних елективів (предметів за вибором студентів), які виражають запити молодих людей на отримання не тільки професійно-орієнтованої, а й плідної для особистісного зростання інформації.

Цифрова освіта має потенціал горизонталізації стосунків між студентом і викладачем: від ієрархічних до партнерських стосунків. Цей горизонталізм впливає на навчальний процес, на зміст і формат пропонуваніх навчальних курсів. Наразі навчальні дисципліни (особливо дисципліни за вибором), висловлюючись мовою комунікативної філософії, із «тексту» перетворюються на «інтертекст» - продукт колективної творчості із варіативними змістом. Трансформуючись між полюсами академічності і адаптивності, в них має бути відтворено оптимальний баланс між, з одного боку, цілісним системним поданням інформації і, з другого боку, її цікавістю для аудиторії. Втримання цього балансу стає обов'язком і водночас ознакою високого професіоналізму викладача, що проводить заняття. В протилежному випадку породжується щось на зразок «навчального хаосу Вайтгеда», «швидкого каталогу, який божество могло б прогнати у своїй голові тоді, коли б обдумувало б створення світу, але ще не визначило, як його зібрати до купи» [1, с. 275]. Така ситуація не сприяє ні академічній успішності, ні популяризації навчального курсу, по суті, є профанацією освітнього процесу.

Існує і певна специфіка цифрової самоосвіти. Мова йде про те, що гіпертекстовий формат подачі і пошуку інформації в Мережі (що функціонує за принципами людського мислення) докорінно відрізнявся від текстового формату (побудованого на принципах людського мовлення) властивого більшості традиційних лекцій і паперових підручників. В контексті навчання це передбачає вимогу зрозумілого, послідовного і системного пояснення теми студенту, чому передує кропітка, наполеглива праця викладача.

Докладніше, класичні підручники, в основі яких покладено лінійний наратив, передбачають основний напрям викладу. Інформація в них подається, як правило, за певним методологічним і методичним алгоритмом, що має сприяти максимально повному і системному засвоєнню інформації студентами. Здобувачі освіти знайомляться з нею від розділу до розділу, від простішого до складнішого. В такий спосіб інформація структурується як цілісний когнітивний наратив, що оптимізує її розуміння.

Гіпертекстовий (ризоморфний) спосіб самоосвіти надає здобувачам освіти більше можливостей щодо способів маніпуляції з інформацією. Вони можуть дочитати запропонований віртуальний текст до кінця або ж перейти до читання будь-якого іншого фрагменту, пропускаючи несуттєві, на їхню думку, блоки інформації і навпаки зосереджуючись на тому, що,

на їхню думку, є важливим або цікавим. По суті, вони набувають свободу створювати власний наратив, а значить власне розуміння проблеми. Отже, плідне навчання за посередництвом Мережі передбачає, що молода людина володіє досить системним і критичним мисленням, яке дозволяє їй зосередитися на важливому і абстрагуватися від несуттєвого, не переплутавши перше з другим.

У разі, коли навички критичного мислення розвинуті недостатньо, складається ситуація, коли самоосвіта в Мережі із раціонально-творчого процесу конструювання правдивої інформації перетворюється на компілювання її уривків, що породжує хаотично сконструйований знаннєвий симулякр. З цього випливає висновок, що цифрова освіта в ЗВО передбачає розвинуті навички критичного мислення.

Третинне навчання є варіативним навчанням, так би мовити, конструюванням знання. За З. Бауманом, це знання здобувається за посередництвом найбільш адаптивного типу навчання, оскільки допомагає людині позбутися стереотипів і звичок, запобігти звиканню, «переплавити» фрагментарну інформацію на цілісне знання. Проте цей, досить складний, тип навчання потребує сформованого знаннєвого профілю особистості. За інших обставин є високі ризики здобуття цілком суб'єктивного, неадекватно дійсності, а можливо, й хибного знання.

З. Бауман розмірковував про таке явище як пост-академічні університети. Цитуючи його, ці університети становлять «вульгарну суміш середньовічного академічного ритуалу, спеціалізація, брутальне та бездумне заперечення ролі гуманітарних наук у сучасному суспільстві, менеджеризм і дріб'язковість створюють чудові умови для такого пост-академічного університету майданчик для потужного тиску з боку технократичних сил, що вдають з себе справжні голоси свободи і демократії, хоча орієнтовані, передусім, на ринок формами детермінізму і фаталізму, що не залишають місця для надії на будь-яку альтернативу, включаючи критичне мислення і самоаналіз» [2, с. 14].

У наш час гостро постає питання співвідношення традиційних академічних цінностей та сучасної постакадемічної культури. Дане явище характеризується відходом від традиційних комплексних моделей університетських досліджень у зв'язку з орієнтацією на проведення фінансованих, проблемно-орієнтованих науково-дослідних розробок на протиположному фундаментальному академічному дослідженню [3, с. 307].

Слотер і Леслі висловлюють думку про посилення тенденції щодо орієнтації на технічні, природничо-наукові дисципліни, які мають значні переваги порівняно з соціальними й гуманітарними науками щодо вироблення знаннєвого продукту, який спрямований на отримання в найкоротші терміни очікуваних комерційних вигод [3, 289].

Сучасна університетська політика спрямована на формування навичок менеджменту, як наприклад: дисциплінованість, професіоналізм,

критичне мислення, кваліфікований відбір і оцінка інформації, зрілі неупереджені судження, прийняття обдуманих компетентних рішень, оптимальна робота в команді. Проте у наш час спостерігається невтішна ситуація, пов'язана з недооцінкою проблемно-орієнтованого гуманістичного мислення, його відвертим ігноруванням. Цілком очевидно, що такий підхід, ніби-то виправданий з позицій ринку, утім, руйнівний з позицій цінностей людської особистої та європейської освітньої традиції, яка у всі епохи поєднувала універсальне і професійне знання. Редукуючи людину «до функцій і опцій», він пропонує вибірковість у розвитку її здібностей, що збіднює і перетворює на атавізми інші грані людської особистості, що й актуалізує необхідність посилення гуманітарної складової в освітній і науково-дослідній сферах. Саме тому в навчальні плани університетів необхідно включати дисципліни (етика, естетика, соціологія та медична соціологія, соціологія здоров'я та хвороби, філософія науки та ін.), які спрямовані на формування ціннісних і світоглядних засад сучасного фахівця, критичного системного наукового мислення.

Цілком слушно стверджує Н. Іщук щодо природи людської емпатії, яка є необхідною складовою професійного етосу фахівців, зокрема гуманістичного спрямування – лікарів, педагогів, соціальних педагогів, психологів та ін. Емпатія, почуття співпереживання, притаманні людині як соціальній істоті й формуються саме завдяки здатності відчувати потребу в Іншому, спрямованості на Іншого, діалогічній єдності зі світом. «Справді, цілком «на поверхні» перебувають причини моральних реакцій на біль іншого. Вони досить часто спочатку маніфестуються саме як реакції – спонтанний відгук на страждання іншої людини. Лише потім перетворюються на усвідомлений пошук способів допомоги їй» [4, с. 389]. Дані інтенції розвиваються під впливом гуманістичних цінностей, ідей Істини, Добра, Краси, Справедливості, які не варто спрощувати і заперечувати у нашому дегуманізованому прагматичному світі. На мою думку, «особливу увагу потрібно звернути на повернення людяності в усі форми соціальної взаємодії» [5, с. 11].

К. Ясперс вихід із очікуваної гуманітарної кризи пов'язував з відкриттям екзистенції, віднайденням буття, а порятунок європейської цивілізації – у духовній переорієнтації людей. Вагомим чинником, здатним зупинити рух людства до критичної межі, К. Ясперс вважав освіту. Освіта і є тим рятівним процесом культурного формування особистості шляхом передачі їй інформації, яка була накопичена століттями та зберігається у вигляді специфічних кодів наукового знання. Резюмуючи, освіта є процесом, який «робить індивіда через його буття співучасником у знанні цілого» [6, с. 353].

Підсумовуючи, життєво необхідним для виживання вищої освіти не тільки в Україні, а й у світі є викладання філософських дисциплін, що й

розвивають критичне системне мислення, живлять здоровий скепсис і породжують інтерес до навчання. Філософія надає молодій людині необхідний методологічний інструментарій для уникнення логічних помилок в процесі пошуку і осмислення інформації, перетворюючи розрізненість на цілісність, інформацію - на знання. Завдячуючи їй, усувається ізольованість різних сфер наукового знання, що актуалізує універсальний дискурс будь-якої професії в ключі її вкорінення, у спільному цивілізаційному досвіді. Наразі для сучасної людини (тим більше в період її особистісного становлення) надзвичайно важливою є й ціннісна місія філософії у світі, яка за образним виразом В. Франкла «живе не за десятьма, а за десятьма тисячами заповідей» [7, с. 295-296]. Філософський світогляд дозволяє, дотримуючись дистанції по відношенню до викликів «плинної сучасності» і пристосовуючись до життя в буремні часи, зберегти свою внутрішню красу і через професійну діяльність бути корисним людям.

Література:

1. Ленем Р. Електронне слово : демократія, технологія та мистецтво. Человек и новые информационные миры. Серія «Зміна парадигми». - Київ : Видавництво «Ніка Центр». 2005. - 376 с.
2. Бауман З., Донскіс Л. Плинне зло. Життя без альтернатив. Київ : Дух і Літера, 2017. - 216 с.
3. Ylijoki O.-H. Entangled in Academic Capitalism? A Case-study on Changing Ideals and Practices of University Research / O.-H. Ylijoki // Higher Education. – 2003. – Vol. 45, no 3. – P. 307-335.
4. Іщук Н.В. Сучасна православна теологія діалогу: філософсько-релігієзнавчий аналіз: дис. ... док. філос. наук: 09.00.11 – релігієзнавство. Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2019.
5. Бурдейна І.В. Діалогічна взаємодія як передумова конституювання особистості фахівця: ретроспектива та перспектива / І.В. Бурдейна // Актуальні проблеми філософії та соціології. Науково-практичний журнал. 2018. Випуск 21. С. 10-13.
6. Ясперс К. Смысл и назначение истории : Пер. с нем. Москва : Политиздат, 1991. - 527 с. (Мыслители XX в.).
Франкл В. О смысле жизни [Текст]. Человек в поисках смысла : Сборник / Общ. ред. Л.Я. Гозмана, Д.А. Леонтьева / В. Франкл. Москва : Прогресс, 1990. - 368 с. Режим доступа :
https://imwerden.de/pdf/frankl_chelovek_v_poiskakh_smysla_1990.pdf

Вороний Д.Р.,
студент 4 курсу 4-б групи медичного факультету
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

РОЛЬ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ В ПОШУКАХ ВНУТРІШНЬОЇ ГАРМОНІЇ

Кожна людина у світі хоче досягти внутрішньої гармонії, але стоїть питання: «Як це зробити?» Щоб відповісти, потрібно спочатку дати визначення цьому поняттю.

Внутрішня гармонія – це досконалий стан душі, коли людина визначає, приймає і реалізує себе, свої вищі цілі, мрії, бажання.

Цей стан не є постійним, його необхідно підтримувати і працювати над ним. Помилково можна припустити, що це є станом спокою, але насправді не так. Це призводить до відставання у часі від загальноприйнятих тенденцій, що призведе до залишення обабіч від часового потоку і самотності, які порушують можливість самореалізації з подальшою появою протиріч. Останні постійно тривожать особистість і породжують сумніви щодо самоідентифікації, тому гармонія – це постійний впорядкований рух вперед.

Чому гендерні стереотипи різних статей впливають на відчуття гармонії? Знову потрібно повернутися до визначення цього поняття.

Гендерний стереотип – це механізм, який забезпечує не тільки закріплення, але й трансляцію із покоління в покоління гендерних ролей, і велику роль у ньому відіграють такі соціальні інститути як сім'я і школа.
[1, ст. 44]

Гендерні стереотипи оцінюються за такими категоріями:

- 1) особливості зовнішнього вигляду;
- 2) риси характеру, що відбивають ставлення до людей;
- 3) ділові риси, пов'язані з трудовою діяльністю;
- 4) інтелектуальні особливості, здібності, інтереси;
- 5) традиційне розуміння маскулінності-фемінності;
- 6) риси, пов'язані з подружньо-батьківськими ролями чоловіків і жінок. [2, ст. 28]

Від самого народження дитині нав'язують установки залежно від її статі. Загалом хлопчики мають більше можливостей розширювати свій досвід, досліджувати та експериментувати, в них заохочується активність, самостійність, перевірка власних сил у ситуації суперництва.

У той час для дівчинки сфери її активності обмежуються, акцент робиться на правильності поведінки, постійно діє батьківський контроль: праця вдома, ближче до батьків, часта і не обумовлена допомога

створюють для дівчинки більш канонізоване і прогнозоване середовище, ніж те, в якому живуть хлопці. [1, ст. 42-43]

Протягом життя людина формує свої погляди на основі досвіду, який буває власним і тим, що перейшов від інших. В залежності від того, який він (позитивний чи негативний), вибудовується відповідна модель відносин з іншими.

Виходячи з цього, можна спостерігати різницю у вихованні між різними статями і саме ця невідповідність між гендерними стереотипами, власними переконаннями і об'єктивною реальністю породжує страхи, які є руйнівними для самооцінки і в подальшому, знову ж, сумніви в самовизначенні, що суперечить усій концепції гармонії.

Якщо ж все полягає в самоідентифікації і самореалізації, то чи не легше шукати гармонію в абсолютній самоті, без сторонніх людей?

Відповідь на це питання одностайна – ні. Щастя в самотності не існує.

Як доказ, по своїй фізіології, сенс життя людини – залишити потомство. Відомо, що цього самотужки зробити неможливо через статеві відмінності і потрібно утворювати пари. Це є однією з підстав вважати, що за З.Фрейдом, все обертається навколо сексу і ми ніколи від нього не відмовиться.

Людина, по своїй суті, є соціальною істотою і не може повноцінно жити без інших. Якщо це трапляється, то або вона самотійно туди пішла (скоріш за все через власні духовні травми), або її витіснили як це трапляється з тими, хто не встигає за суспільством чи йде всупереч йому.

У висновку можемо відкоригувати визначення «внутрішньої гармонії» і сказати, що це ідеальний душевний стан, який характеризується самовизначенням, самореалізацією та соціалізацією. Перш за все, людина має знайти себе і свій рід діяльності, який приносить задоволення. Самостійно досягти гармонії неможливо і у відносинах її потрібно досягати разом з іншими. Щоб це стало можливим необхідно постійно переглядати власні стереотипи (в т.ч. гендерні) і знаходити компроміси.

Література:

- 1) Вороний, Д.Р. 2019. Філософія в контексті сучасного гендерного розвитку та становлення особистості. В:Мороза В.М.(ред.). Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах України. Вінниця: „Друк плюс», с. 39-47.
- 2) Маркушевич Л.Ю. 2010. Гендерні стереотипи: аналіз, зміст та структура. Тези наукової конференції в рамках Всеукраїнського гендерного освітнього форуму «Через освіту до рівності» 17-18 лютого 2010 року

[online]. Режим доступа:

https://gender.org.ua/images/lib/tezy_conferencii_2010.pdf

Гаврильченко Ю. П.,
доктор юридических наук, профессор,
профессор кафедры финансового права
и правового регулирования
хозяйственной деятельности юридического факультета
*Белорусский государственный университет,
Минск, Республика Беларусь*

СБЕРЕГАТЕЛЬНОЕ ДЕЛО И СБЕРЕГАТЕЛЬНАЯ КУЛЬТУРА В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ

В XVIII в. начинает зарождаться банковская система Российской империи. Государственная власть становится инициатором создания депозитных банков, своеобразного аналога западноевропейских сберегательных касс «для основных правоспособных классов и социальных слоев феодальной России – дворян, купцов, чиновников, духовенства» [1, с. 242].

В XIX в. посредством прямого государственного предписания, появляются сберегательные кассы с целью «развития благосостояния сельских обывателей, как материального, так и нравственного, препятствия затруднениям в приискании денег для удовлетворения разных срочных платежей в казну или покупки необходимых потребностей по сельскому хозяйству, а равно неимению способов в случае некоторого излишка денег у помещика сохранить их с выгодой на будущее время» [2, с. 56-57]. Основной целью банковских вкладов признается именно обеспечение сохранности имущества [5, с. 133].

Разработка проекта сберегательных касс имеет довольно длительную историю. Считается, что впервые с подобной инициативой выступала уже Екатерина II. Однако серьезная работа началась при Николае I и продолжалась в течение двух десятилетий (20-30-е гг. XIX в.). В результате, в 1841 г. был принят Устав сберегательных касс, разработанный при участии Е. Ф. Канкрин. Последнего нередко называют родоначальником сберегательного дела в России [4, с. 19; 6, с. 13-14].

Первые сберегательные кассы учреждаются в Санкт-Петербурге, Москве, Одессе. К 1849 г. кассы работают при 42 из 55 провинциальных приказов, действующих в губернских центрах. Наряду с кассами вкладные

операции осуществляют банки, самые мелкие суммы вкладов могут принимать Заемный банк и Приказы общественного призрения.

Во второй половине XIX в. проводятся государственные, экономические, правовые, социальные реформы в Российской империи. Отменяется крепостное право. Изменяется кредитная система. Ликвидируются казенные банки, организуются новые государственные кредитные учреждения, разрешается создавать негосударственные банки.

В 1862 г., соответственно, реформируется Устав сберкасс. В соответствии с ним, кассы должны быть доступны людям недостаточного состояния и служить хранилищами только для самых мелких вкладчиков. В этот период сберкассы передаются в ведение Госбанка. Разрешается организовывать кассы под управлением местных выборных структур, при общем наблюдении Правительства. В 80-е гг. XIX в. принимается ряд законодательных актов, в соответствии с которыми разрешается открывать сберкассы в губернских и уездных городах при казначействах (1884 г.), а затем и при почтово-телеграфных учреждениях (1889 г.).

1 июня 1895 г. Николай II утверждает новый устав сберегательных касс, подготовленный Министерством финансов и лично министром С. Ю. Витте, одобренный Государственным советом. Кассы получают статус государственных. Они открываются при учреждениях Госбанка, казначействах, таможнях и других учреждениях ведомства Министерства финансов, а также при общественных, государственных и частных учреждениях распоряжением министра финансов. Развитие сберкасс в этот период обусловлено также предоставлением новых услуг (прием вкладов на имя детей, перевод средств из одной кассы в другую и т. п.). Вкладчиками сберкасс становятся миллионы жителей Российской империи.

В начале XX в. общей тенденцией развития сберегательного дела в России, как и в Западной Европе, становится постепенное превращение сберегательных касс в кредитные учреждения универсального типа. На основании Закона от 30 мая 1905 г. «О введении страхования жизни при посредничестве сберегательных касс», наряду с вкладными и кредитными операциями, сберегательные кассы принимают на себя функции страхования жизни вкладчиков.

В анализируемый период сберегательные кассы открываются на судах военного флота, при казенных винных складах, таможнях, управлениях железных дорог. Получают распространение волостные сберегательные кассы. Государственные сберкассы создаются в местах базаров и ярмарок на время их работы [8, с. 13].

Сберегательные кассы появляются при начальных и средних школах. Предполагается, что они должны формировать у населения основы бережливости и сберегательной культуры. К 1914 г. в целом по России действует около 2 500 школьных касс (в т. ч. 359 – при средних учебных

заведениях, 1 385 – при низших), с 41 200 вкладчиками–учениками [3, с. 139-148]. Общий объем операций сберегательных касс стремительно возрастает [7, с. 196].

В 1916 г. на основании Высочайшего разрешения сотрудники Особенной канцелярии по кредитной части и Управления государственными сберегательными кассами командированы в США для открытия отделений русских государственных сберегательных касс в центрах наибольшего скопления выходцев из России. Такие кассы образованы в Нью-Йорке, Чикаго и Питсбурге. Ставится вопрос об открытии русских сберегательных касс в Канаде, Аргентине, Бразилии и Китае.

Реализации этих амбициозных планов помешали революционные события. В 1917 г. сберегательная система Российской империи, как и сама империя, перестала существовать. Однако, в целом можно утверждать, что с зарождением капитализма и активным становлением права частной собственности сбережения обретают инвестиционный аспект и отношение к ним меняется в положительную сторону.

Литература:

1. Абдулкадиров, М.Х. Государственная политика России в становлении и развитии сберегательного дела в стране в XIX – начале XX вв. : Исторический аспект исследования: дис. ... канд. истор. наук: 07.00.02 / М.Х. Абдулкадиров. – М.: Российская экономич. Академия им. Г.В.Плеханова, 2000.
2. Белугин, Ю.М., Акимов, А.Н. Организация сбережений населения в дореволюционной России / Ю.М. Белугин, А.Н. Акимов // Деньги и кредит. – 1991. – № 11.
3. Бойко, П.С. Сберегательное дело в досоветской России (К 170–летию Сберегательного банка России) / П.С. Бойко // Экономический журнал. – 2011. – № 23.
4. Кашин, Ю.И. Развитие сберегательной системы в дореволюционной России / Ю.И. Кашин // Банковские услуги. – 2001. – № 2.
5. Неболсин, Г.П. Банки и другая кредитная установа в России и иностранных землях / Г.П. Неболсин. – СПб. : Тип. Е. Фишера, 1840.
6. Петров, Ю.А., Калмыков, С.В. Сберегательное дело в России : вехи истории / Ю.А. Петров, С.В. Калмыков. – М. : К.И.Т., 1995.
7. Петров, Ю.А. Сберегательные кассы и проблемы государственного долга России на рубеже XIX–XX в. / Ю.А. Петров // Экономическая история. Обзорение / под ред. Л.И.Бородкина. – М. : Изд-во МГУ, 2005. – Вып. 10.
8. Шерстнева, Н.П. История сберегательного дела в России в XVIII – XX веках и роль частных вкладов в формировании пассивной базы банков :

автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.01 / Н.П. Шерстнева. – СПб. : Санкт-Петербургск. гос.ун-тет экон. и финансов, 2005.

Гольд О.Ф.,
к.філос. наук
докторантка ЖДУ імені Івана Франка
м. Одеса, Україна

АНТИАМЕРИКАНІЗАЦІЯ ЯК ПРИКЛАД СОЦІАЛЬНОЇ ДИВЕРГЕНЦІЇ

Антиамериканізм або нелюбов до США є досить давнім явищем. Сьогодні це досить багатолікий, різноманітний і суперечливий феномен, що вартий розглядання з точки зору соціальної філософії.

Для визначення понять звернемося минулим роботам, де згідно з нашим визначенням: американізація - конвергентний процес який веде до зближення в різних проявах соціального життя США. У широкому сенсі антиамериканізм - поняття містить характеристику негативного ставлення до політики, культури і населенню Сполучених Штатів Америки а також дивергентний процес соціуму. Дивергентні процеси - явища розбіжностей в соціальному житті.

Термін «антиамериканізм» був ужитий в 1948 році у Франції. З тих пір різні аспекти всередині - і зовнішньополітичної діяльності, а також культури / релігії / економіці та ін. США нерідко піддавалися критиці. Критика спиралася з різноманітний спектр політичних або релігійних світоглядів. У ряді випадків антиамериканізм виражається, перш за все, в негативному ставленні до зовнішньої політики США, а не до самого американського народу або його культури і релігії.

За матеріалами інтернет ресурсу «Washington ProFile», історик Д.Дайнер, автор книги «Америка Очіма Німців», призводить показовий приклад XVIII ст. Філософ, дипломат Корнеліус де Паув, при дворі короля Пруссії - Фрідріха 1771 р опублікував книгу, в якій повідомив, що відкриття Америки стало найбільшою трагедією в історії людства. В кінці XVIII - початку XIX ст. в Європі була популярна теорія, згідно з якою американський континент мав унікальні умовами, що сприяли дегенерації - як тварин, так і людей. Де Паув був прихильником цієї теорії, доводячи, що «найслабший європейець може з легкістю розтрити найсильнішого американця». Вчений і дипломат Бенджамін Франклін на прийомі в Парижі, спростував цю тезу надзвичайно оригінальним чином: він попросив заміряти зростання американців, присутніх на зустрічі і їх європейських колег, для порівняння, після чого стало очевидним, що за

всіма фізичними даними представники обох континентів ні в чому не поступаються один одному. [1]

Хосе Ортега-і-Гассет (1883-1955) в «Повстання мас» писав, що США не можуть претендувати на звання «великої держави», оскільки «у них немає історії, трохи досвіду, і вони ніколи серйозно не страждали». Багато відомих європейські мислителі ХІХ - ХХ ст. постійно протиставляли американський матеріалізм і примітивізм культурі і духовності Європи. [2]

Після 1945 розпочався один з нових етапів антиамериканізму. За часів Холодної війни антиамериканізм в СРСР і орієнтуються на нього країнах, вперше придбав чітко виражені політичні риси: аргументи антиамериканістів стали використовуватися в політиці і в державній пропаганді. [1]

У 1991 почався наступний етап після розпаду СРСР. Антиамериканізм підхопили нові сили - антиглобалісти і ліві, ті хто розглядали США як двигун глобалізації та капіталізму. Для них справжніми символами Америки є фаст фуд, американський поліконфесіоналізм, джинси, кола і пепсі, World Bank, поп-культура, англійська мова і тд.

Наступний етап розпочався 11 вересня 2001 р. Тоді на світову сцену вийшли радикальні ісламісти, які переконані, що США керують теокони, а Сполучені Штати проповідують ідеологію анти ісламу.

На думку П. Катценстайна і Р. Кеохане, автори дослідження «Антиамериканізм в Світовій Політиці», нині існують чотири типи антиамериканізму: «ліберальний», «соціальний», «суверенно-націоналістичний» і «радикальний», які використовують різну риторіку. [1]

Антиамериканістські прояви часто відбуваються не за межами США, а в самій державі. Події, що виникли внаслідок затримання місцевим полісменом афроамериканця Джорджа Флойда в травні, в штаті Міннеаполіс, після чого він помер та соціальні наслідки пандемії, стали причинами подій в США, що розгорнулися згодом майже по всьому Заходу. В США виникла безпрецедентна низка подій руйнівного характеру під гаслом - «Black Lives Matter», де антирасистські рухи намагалися пограбувати магазини, ресторани, церкви, цвинтари. [3,с.7]

На сьогодні зруйновано пам'ятник священика францисканця Хуніперо Серра (1713 засновник католицьких місій на території Каліфорнії, в тому числі Сан-Франциско, Лос-Анджелеса, Сакраменто і Сан-Дієго) своєю діяльністю місіонера заслугував на ім'я «батька Каліфорнії». [3,с.7]

Наведені матеріали дозволяють зробити висновки: Антиамериканізм, явище, що виникло ще на початку формування перших колоній і триває досі. Антиамериканізм, процес прояви негативного

ставлення до самих США, а так само до всього того, що виробляє ця країна, в тому числі способу життя, економіці, політиці, культурі, релігії та ін. На думку наведених вище дослідників американізація, проявляється в різних сферах людської діяльності і, на їхню думку, це негативний процес. Деякі доводять існування «типів» антиамериканізму: «ліберальний», «соціальний», «суверенно-націоналістичний» і «радикальний». Антиамериканізм часто виступає, як продукт ідеології, а не як політична позиція деяких держав і окремих громадян. Антиамериканізм має соціально - релігійне прояв, як відхід від поліконфесійності і мультикультуралізму. Сьогодні, суспільства незадоволені сучасним світом, схильні до тенденції бачити загрозливий образ в Сполучених Штатах Америки. Америка, можливо, ще буде продовжувати тримати першість як однієї з причин складної ситуації в світі.

Література:

1. Антиамериканізм - чому все ненавидять Америку : [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.marsiada.ru/359/519/4144/4184/>
2. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс : сб. / Х. Ортега-и-Гассет; пер. с исп. С. Л. Воробьева, А. М. Гелескул. – СПб. : АСТ; Ермак, 2003. – 272 с.
3. Гольд О., Кассир І. MULTIDENOMINATIONAL SOCIETY pro et contra pandemic // Торгово - економічний університет/ Гольд О., Кассир І. - Київ. 2021 - 5 -7 с.

Гриб В.І.,
к.філос.н., доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця Україна*

Конотопенко О.П.,
к.філос.н., доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

Мельник Е.А.
к.філос.н., доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ У МЕРЕЖЕВОМУ СУСПІЛЬСТВІ (NETWORK SOCIETY)

Авторитарний стиль управління і вертикальна ієрархічна структура організації взаємодії людей між собою в процесі виробництва були характерні для суспільства, яке вже минуло, його ще називають індустріальним суспільством. В такому суспільстві про працюючу людину думали як про ліниву і безініціативну, а тому нездатну брати на себе відповідальність за всю справу та її успіх. Відповідно, це не сприяло серйозному ставленню до робітника як суб'єкта управління. Основним засобом управління в індустріальному суспільстві був контроль.

У сучасному суспільстві все уже не так, бо центр ваги переноситься на працівника, якого заохочують до самостійності. Тепер переважає уявлення про людину як про таку, яка прагне до успіху та хоче просуватись по службі, тобто наголос робиться на таких рисах як: ініціативність, креативність, репутаційна зорієнтованість та зацікавленість у самореалізації [2, 30-35; 5, с.115-118]. Дослідники сучасного суспільства, що отримало назви «інформаційного», «мережевого» (network society), «технотронного», «постіндустріального», «постмодерного» тощо, Д.Белл, Е.Тофлер, Й.Масуда, М.Кастельс називали постсучасні форми організації виробництва та бізнесу: «креативною корпорацією», «горизонтальною корпорацією» або «мережевою організацією», «віртуальною організацією» або «організацією, що самостійно навчається» [1; 3; 4; 7].

Елвін Тофлер називав «адаптивними корпораціями» організації, в яких функціонування здійснюється не на основі наказів керівника чи рішення більшості, а на підґрунті внутрішньої погодженості орієнтирів і прагнень співробітників. Розвиток подібних структур потребує партнерства творчих особистостей, а не відносин управління й підпорядкування. Конкурентоспроможними стають гнучкі корпорації, здатні вчасно й адекватно реагувати на зміни зовнішнього середовища та ефективно обмінюватись інформацією між підрозділами [7].

Мануель Кастельс назвав свою модель організації праці, яка відповідає інформаційному суспільству сучасності, «мережевою організацією». Це така організаційна форма, що утворюється навколо бізнес-проектів, які об'єднують в одну мережеву структуру різноманітні підрозділи різних фірм на період роботи над певним бізнес-проектом. Мережеве підприємство – це не мережа підприємств та не внутрішньофірмова мережева організація, це різновид організаційної системи, що орієнтується на конкретні бізнес-проекти, які реалізуються за допомогою мереж різного складу та походження. У той час, як фірма продовжує залишатися організаційною одиницею, що асоціюється з накопиченням капіталу, правами власності (у більшості випадків) та стратегічним управлінням, практика ділових відносин реалізується за допомогою мереж ad hoc (це мережа, побудована для даного конкретного випадку). Для таких мереж властивими є гнучкість та здатність адаптуватися, що необхідно для світової економіки, яка зазнає тиску з боку технічних інновацій і попиту, який швидко змінюється [4].

На думку М. Кастельса, «горизонтальна мережева організація» є найкращою формою організації підприємства та майбутнім інформаційної економіки. Вона характеризується такими головними особливостями: організацією, що формується навколо процесу, а не завдання; плоскою ієрархією; командним менеджментом; виміром результатів за задоволеністю покупця; винагородою, заснованою на результатах роботи команди; максимізацією контактів з постачальниками й покупцями; інформуванням, навчанням і перепідготовкою співробітників на всіх рівнях. Вирішальний чинник у конкурентоспроможності таких фірм – інформація, що надходить у конкретний час із конкретного місця завдяки інформаційним технологіям, що дозволяють такій гнучкій, адаптивній моделі ефективно працювати [6].

Віртуальну організацію можна визначити як тимчасову коопераційну мережу підприємств (організацій, окремих колективів чи людей), які володіють ключовими компетенціями для найкращого виконання ринкового замовлення, що базується на єдиній інформаційній системі. Діяльність віртуальної організації будується за тими самими законами, що і звичайної, розходження лише в технологіях, які дають нові можливості і водночас накладають обмеження на діяльність людей в організації. Можна

відзначити, що інформаційні технології не створюють бар'єрів або перешкод для комунікації та координації спільних дій працівників віртуальної організації, у той час як управлінська взаємодія зазнає значних змін через зниження частки особистої взаємодії менеджера і працівника. Тому виникає проблема мотивації робітників, яка відрізняється від системи мотивації у традиційній організації. По-перше, сама робота on-line є дещо іншою, для її виконання більшою мірою необхідний прояв таких якостей людської діяльності, як наполегливість, старання, сумлінність, натхнення тощо. По-друге, те, що стимулює працівників на досягнення кращих результатів у великих організаціях – статус або кар'єрне зростання – знижує свою мотивуючу силу, оскільки організаційні структури стають більш «плоскими», а відносини в організації скоріше партнерськими, ніж командними. По-третє, відсутність соціального оточення під час виконання роботи знижуватиме мотивацію працівника, пов'язану з потребами співучасті і визнання, тому необхідно приділяти увагу навчанню й розвитку професійних якостей працівників, що більше сприятиме їхньому горизонтальному просуванню. При цьому вкрай необхідно зберегти керованість організації, забезпечивши спрямованість управлінської взаємодії й координацію. Отже, ключовою перевагою віртуальної форми організації є можливість обирати та використовувати найкращі ресурси, знання та здібності із найменшими витратами часу. Із цієї характеристики та самої мережевої організації випливають такі конкурентні переваги віртуальних підприємств: швидкість виконання ринкового замовлення; можливість зниження сукупних витрат; можливість більш повного задоволення потреб замовника; можливість гнучкої адаптації до змін навколишнього середовища; можливість знизити бар'єри виходу на ринок.

Використання такої організаційної форми, як співтовариство практиків, що дозволяє здійснювати обмін неявним знанням (це відбувається завдяки запровадженню таких форм навчання, як наставництво, коучінг, делегування повноважень та навчання дією) є найкращим способом навчання персоналу без відриву від виробництва задля ефективного вирішення найбільш важливих організаційних задач і створення культури та середовища неформального постійного організаційного навчання, що сприяє розвитку ініціативи та мотивації співробітників. Отже, організація, що самостійно навчається – це організація, яка у процесі основної діяльності не лише вирішує завдання, які виникають, але й навчається завдяки вирішенню цих завдань. Персонал такої організації системно мислить, володіє унікальною майстерністю постійного вдосконалення, діє згідно з обставинами, працює у групах та знає стратегію розвитку підприємства.

Література:

1. Белл, Д. Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. М.: Academia, 1999, -783 с.
 2. Гриб В.І. Глобальне інформаційне суспільство: проблема становлення / В.І.Гриб // Сучасні наукові дослідження представників суспільних наук - прогрес майбутнього, Збірник наукових праць. Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2017. – С. 30-35.
 3. Масуда Ё. Информационное общество как постиндустриальное общество /Ё. Масуда — М.: АСТ, 1983. — 452 с.
 4. Кастельс, М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс. М.: ГУ ВШЭ, 2000. - 608 с.
 5. Конотопенко О.П., Євтушенко Н.В. Основні напрямки функціонування глобальної економічної системи / О.П.Конотопенко// Вісник інституту історії , етнології і права: збірник наукових праць. Вінниця, 2014. – Т.12. – С. 115-118.
 6. Мануель Кастельс, Пекка Хіманен. Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель. Київ, Вид. «Ваклер», 2006. — 232 с. (The Information Society and Welfare State — The Finnish Model. Oxford University Press, 2002).
- Тоффлер О. Адаптивная корпорация / О. Тоффлер // Новая постиндустриальная волна на западе: антология; под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Academia, 1999. – С. 448 – 462.

Добродум О.В.,
д.філос.н., професор,
професор кафедри журналістики та мовної комунікації
Національний університет біоресурсів та природокористування
м. Київ, Україна
Мартинюк Е.І.,
к.філос.н. доцент,
доцент кафедри культурології, мистецтвознавства
та філософії культури
Нікітченко О.Е.,
кандидат філософських наук доцент,
доцент кафедри культурології, мистецтвознавства
та філософії культури
Одеський національний політехнічний університет
м. Одеса, Україна

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ОСМИСЛЕННЯ ПАНДЕМІЇ ЯК НАУКОВОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПРОБЛЕМИ

Здійснюючи концептуалізацію філософських аспектів пандемії як багатогранного міждисциплінарного та мультипарадигмального явища, на наш погляд, доцільно чітко розрізняти наукові та політичні дискурси цієї проблематики. У цьому сенсі філософія, яка прагне бути філософією науки і самою наукою, може практично не звертати увагу на політичну складову сучасного соціального життя, і навпаки, філософія політики може майже не мати жодного відношення до науки за винятком дотримання загальних вимог філософського дискурсу. У світі не існує єдиної універсальної філософії, хоча прийнято дотримуватися певних типів філософствування (класичний, некласичний, постнекласичний), і якщо взяти розділи аналітичної філософії (метаєтика, політична філософія, аналітична філософія релігії та метафізика), виходячи з них філософи можуть будувати судження згідно з їхніми найбільш загальними поглядами.

Ймовірно, наукові інновації можуть безпосередньо впливати на сучасне філософське знання, завдяки чому отримує розвиток філософія когнітивізму або когнітивна філософія - те саме стосується і філософії політики або політичної філософії. Примітно, що і у філософії науки, і у філософії політики присутні вічно актуальні сюжети для філософії – щодо загального світоустрою чи облаштування держави, про вплив природничих наук на філософію чи політичні претензії на філософське знання.

У світі навряд чи існує більш актуальна проблема, ніж свідомість – зокрема, це зумовлено появою штучного інтелекту, і філософи безумовно формують своє бачення цієї проблеми. Події, пов'язані з пандемією Ковід-19, рухом Black Lives Matter, явищами харассменту, аб'юзменту і буллінгу

теж викликають реакцію філософської громадськості. Як відомо, філософи беруть участь в обговоренні як глобальних, так і найактуальніших проблем сучасного українського суспільства та світової спільноти. Візьмемо, наприклад, пандемію Ковід-19.

Наразі світ є свідком протистояння антивакцинаторів та прихильників вакцинації. Більшість країн світу повністю стали на бік примусової вакцинації, причому часом забуваючи про права людини чи специфічно і своєрідно їх тлумачачи. Виникає логічне питання: чи це держава забезпечує природними правами, або ж права людини служать для побудови держави благоденства (Welfare state)? Зрозуміло, відповіді поляризуються, проте слід зазначити, що так було завжди. Існує думка, що молодь кінця 1970-х років, яка зазнала поразок у політичних баталіях, - це покоління, яке природним шляхом прийшло до влади та забезпечило полівішання демократичних режимів. Тобто тут також є тема для обговорення політичними філософами.

Ці проблеми мають свій філософський зміст, але завжди існують побоювання або їхньої політизації, або псевдонаукового тлумачення, тому певні труднощі постають перед філософами, які спеціалізуються на поясненні природних чи соціальних явищ. Це може бути філософія природи, людини та пізнання, етична, соціальна філософія і філософія історії, філософія культури та мистецтва, філософія політики та економіки, філософія спорту та медицини, філософія науки та освіти, філософія релігії та мови, історія філософії та футуристична філософія, логіка та метафізика – тому завжди є сенс говорити про проблеми, що виникають у кожній із цих складових частин чи дисциплін сучасної філософської науки.

Можна згадати один із наслідків пандемії Ковід-19 – падіння авторитету державних органів майже в усьому світі за рідкісними винятками (наприклад, Данії, хоча там і раніше була об'єктивно висока довіра до органів влади). Для філософів цікаве певне падіння довіри українського суспільства до політичних, релігійних та інших громадських організацій, за винятком волонтерських. У згаданому контексті актуалізується справді важлива політична проблема: чиї заходи більш ефективні – авторитарних чи демократичних режимів, режимів, де дотримуються чи не дотримуються прав людини?

Причому ці питання мають, зокрема, і цивілізаційний характер: наприклад, практично всі релігійні організації світу підтримують державні органи у проведенні вакцинації, залишаються лише групи, хоч і досить великі в різних державах, які виступають проти примусової вакцинації. Особливий інтерес для філософа може викликати те, що серед вакцинаторів існують досить широкі верстви педагогів та лікарів, і це був справді сюрприз, оскільки очікуваною була підтримка вакцинації з боку саме цих страт суспільства.

Можна звернутися до актуальних проблем світової спільноти, серед яких: глобалізація та криза індустріального суспільства, розвиток інформаційного суспільства, антиглобалізм і інші протестні рухи, нові виклики у міжнародній сфері та конфлікт культур, регіональні конфлікти та транснаціональний тероризм, світова криза сімейних цінностей, урбанізація і нові підходи у сфері обмеження озброєння, світова економічна криза та права людини у світі, сучасні форми дискримінації і проблеми міграції, демографічні проблеми та екологічна криза, гендерна нерівність і цифрова нерівність, продовольча криза та енергетична криза, нові види небезпечних захворювань тощо.

До списку глобальних проблем сучасності традиційно відносять екологічні проблеми та зниження біорізноманіття, загрозу термоядерної війни і забезпечення миру, проблеми відсталості та демографічні проблеми, дефіцит водних і викопних ресурсів, використання ресурсів Світового океану та освоєння космічного простору, невирішеність проблеми скасування старіння у людей і проблема «Північ-Південь», злидні та голод, неграмотність і глобальне потепління, озонові дірки та проблеми серцево-судинних хвороб, онкологічних захворювань і СНІДу, тероризм та астероїдну небезпеку, розвиток недружнього штучного інтелекту і глобальних катастроф, соціальну нерівність та зростаючу безробіття, насилля та організовану злочинність та ін.

У зазначеному сучасному пандемічному контексті виникає питання, чому взагалі стався соціальний конфлікт, якщо він супроводжується позбавленням основних прав, причому у подібних ситуаціях не виникає питання про правоту, адже аксіоматична відсутність правих та неправих у подібних ситуаціях. З політичної точки зору, важко переоцінити важливість прав людини, особливо права на свободу совісті - саме це право є значною мірою центральною і наріжною, основною вимогою, оскільки люди за свої переконання всю світову історію віддавали життя, і зараз готові ним ризикувати, причому це стосується не тільки нонконформістів, дисидентів та міноритарно мислячих.

Проблемою політичної філософії на сучасному етапі є факт того, що кожне десяте посвідчення про вакцинацію в Україні є фальшованим – ймовірно, тут важливо поставити проблему девіантної поведінки у разі підробки документів. Еміль Дюркгейм у зазначеному контексті міг би проблему сформулювати так: чи є ухилення від вакцинації соціопатією, девіацією або ж аномією? Також у даному випадку актуалізується питання дій сучасної держави у зв'язку з пандемією.

Держава змушена обмежувати права людини у зв'язку з пандемією, а філософ політики запитує, чи можливе в принципі обмеження прав у демократичному суспільстві, якщо вони дані людині від природи, і про них проголошено в Конституції США, поправках до неї, федеральних законах

та законах штатів? І чи можуть демократичні держави в принципі обмежувати права людини?

Можна згадати крилатий вислів про принципи свободи слова та демократії, що приписується Вольтеру «Я не згоден з жодним словом, яке ви говорите, проте готовий померти за ваше право це говорити». Тим не менш, відомі соціальні мережі послідовно виступають за видалення матеріалів та блокування акаунтів антивакцинаторів та здійснюють відповідну інформаційну політику (Youtube, Facebook, Instagram), у тому числі у вигляді модерації постів (Google, Twitter) [1].

Так, наприклад, Facebook та Instagram допомагають Всесвітній організації охорони здоров'я розповсюджувати достовірну інформацію про вакцини з огляду на відповідальність великих цифрових кампаній перед їхніми користувачами [2]. У вересні 2021 р. президент США Джоозеф Байден зобов'язав вакцинуватися від Ковід-19 держслужбовців та працівників компаній, співробітників федеральних відомств, підрядникам та працівникам компаній, де чисельність персоналу понад 100, хоча деякі штати виступали проти цього – наприклад, Нью-Йорк: 17 медпрацівників з цього штату виграли суд першої інстанції, відмовившись від примусової вакцинації через абортивний матеріал, що міститься у щепленнях від коронавірусу [3]. Як відомо, у США серед республіканців більше антивакцинаторів, аніж серед демократів, водночас більше там і євангелістів.

Тут також є аспект політичної філософії: чи може політик диктувати свою волю виключно за допомогою медичних приписів і що робити, якщо приписи змінюються протягом двох пандемічних карантинних років, як у нас в Україні – одні засоби відкидаються, інші залучаються. Так, постійними засобами захисту залишаються маски, соціальне дистанціювання та миття рук, хоча, як ми пам'ятаємо, на початкових етапах поширення Ковід-19 мили та дезінфікували громадський транспорт, забороняли відвідувати парки та сквери тощо. Як помилки також традиційно визнаються відсутність стратегічного фокусу і відсутність взаємодії з урядовими органами, боротьба пріоритетів систем охорони здоров'я та економіки, відсутність керівництва щодо щоденного управління ситуацією й односторонність комунікації в цілому.

Перераховане відноситься до галузі філософії політики та філософії медицини, причому Міністерство охорони здоров'я, таким чином, виявляється ніким не обраним органом, що найрішучішим чином впливає на політику держави як такої і на життя багатьох і багатьох людей. Складається враження, що зараз представники медицини стають новою владою, причому ця медична влада стає настільки могутньою, що може зрівнятися за впливом із політичною владою у вигляді законодавчої, виконавчої та судової, а також із четвертою владою – інформаційною.

Варто зазначити, що в даний час медицина отримала величезний політичний вплив: багато осіб та компаній, які розробляють вакцини, стали мільярдерами. Так, на тлі пандемії коронавірусу у 2020 році у сфері охорони здоров'я з'явилося 50 нових мільярдерів, згідно з даними журналу Forbes – це сталося за рахунок зростання прибутку фармацевтичних компаній від виробництва вакцин від коронавірусу [4]. Після того, як 11 березня 2020 р. Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила Ковід-19 глобальною пандемією, фондові ринки обвалилися в усьому світі, а індекс Dow Jones зіткнувся з найбільшим падінням з 1987 року. Ринки незабаром відновилися, тоді як акції низки фірм не тільки не постраждали, а, навпаки, неухильно зростали: йдеться про публічні медичні компанії, які активно розробляють вакцини, препарати та набори для тестування. Цей факт свідчить про те, що на момент пандемії медицина стає одним із найважливіших ресурсів влади – цей факт потребує політичного та філософського осмислення.

Резонно відзначити, що ціла низка актуальних проблем сучасності, наприклад, проблема глобального потепління, є значною мірою політичним питанням. Все це актуалізує давно осмислювану та розроблювану проблему біоетики (серед ключових проблем біоетики можна виділити евтаназію й аборт, пересадку органів та клонування, стовбурові клітини і проведення клінічних випробувань, сурогатне материнство та євгеніку тощо), кого рятувати лікарю першочергово: старого або молодого, філософія утилітаризму не пропонує універсальних та остаточних критеріїв, кому дати померти у цьому випадку. Це викликає певну кризу сучасної етики: ситуацію можна порівняти з вибором військових лікарів у переповненому пораненими шпиталі, визначаючи ступінь їхнього поранення та ураження тканин.

Низку біотичних та біомедичних проблем очевидно актуалізувала пандемія. У 90% країн пандемія Ковід-19 призвела до серйозних збоїв у роботі систем охорони здоров'я - заради боротьби з коронавірусом останні півроку лікарям доводилося робити важкий вибір, які медичні послуги відкласти на потім, щоб допомогти хворим, які потребують екстреної допомоги. Причому очікувано, що з найбільшими труднощами зіткнулися держави з низьким та середнім рівнем доходу [5].

Осмислюючи філософські аспекти поширення Ковід-19, можна згадати, що, як відомо, згідно з Мартіном Гайдеггером, філософія є запитання, в якому «ми самі, які запитують, поставлені під питання». З іншого боку, наука – то є мистецтво ставити питання так, аби на них можна було отримувати точні відповіді. У нашому запитуванні філософія дорогого вартує, і тематика нашої статті тим актуальніша, що словом 2021 року, за версією укладачів Оксфордського словника, стало саме слово вах - коротка форма слова vaccine (вакцина) та похідних від нього, таких як вакцинація та вакцинація [6].

Літэратура:

1. YouTube to block all anti-vaccine content <https://www.dw.com/en/youtube-to-block-all-anti-vaccine-content/a-59356103>
2. Frier S. Facebook, Instagram to Ban Accounts Spreading Vaccine Lies <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-02-08/facebook-to-ban-groups-instagram-sharing-false-vaccine-info>
3. Covid: Biden orders employees of big businesses to be vaccinated or face testing <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-58508547>
4. Tognini G. Meet The 50 Doctors, Scientists And Healthcare Entrepreneurs Who Became Pandemic Billionaires In 2020 https://www.forbes.com/sites/giacomotognini/2020/12/23/meet-the-50-doctors-scientists-and-healthcare-entrepreneurs-who-became-pandemic-billionaires-in-2020/?sh=552c016e5cd9&utm_source=TWITTER&utm_medium=social&utm_content=4350298878&utm_campaign=sprinklrForbesMainTwitter
5. COVID-19 continues to disrupt essential health services in 90% of countries. Some signs of recovery emerging but major efforts required to restore and strengthen health services <https://www.who.int/news/item/23-04-2021-covid-19-continues-to-disrupt-essential-health-services-in-90-of-countries>
6. Vax declared Oxford English Dictionary's word of the year <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-59089596>

Довнар Т. И.,
д.юрид.н., профессор,
профессор кафедры теории и истории государства и права
Белорусский государственный университет,
Минск, Беларусь

ФЕОДАЛЬНАЯ ЗЕМЕЛЬНАЯ СОБСТВЕННОСТЬ И СТАНОВЛЕНИЕ КЛАССА МЕЩАН В ЭПОХУ ВЕЛИКОГО КНЯЖЕСТВА ЛИТОВСКОГО

Феодальная земельная собственность к концу XVI в. характеризовалась наличием трёх основных видов: государственной, феодально-шляхетской и церковной. Постепенно, главенствующее положение среди различных видов начинает занимать шляхетская собственность, особенно это касается крупных землевладений. Кроме того, в государстве были и земли, которые находились во владении *городского населения*, хотя этот вид собственности не имел широкого

распространения и занимал незначительное место в общей структуре земельной собственности. Лишь отдельные мещане владели поместьями и обязаны были нести военную службу наряду с феодалами. *Фактически они пользовались такими же имущественными правами, как и феодалы.* Однако это были самые зажиточные верхи городского населения, в первую очередь – руководство великокняжеских городов с магдебургским правом. Такие мещане приобретали земли вместе с зависимыми крестьянами не только путем великокняжеских пожалований, но и активно скупали поместья шляхты и земли крестьян, как с разрешения официальных органов, так часто и без него. Об этом свидетельствуют многочисленные судебные документы. Причем горожане не только владели землей, но и распоряжались ею – продавали и закладывали [4].

Так, в одном случае шляхтич, бывший владелец поместья, пожелал по суду выкупить его, но новые владельцы, сыновья ковенского войта, их мать и отчим предъявили в суд типичную, составленную по всей форме купчую на эту землю. При этом, *горожане из приобретенных поместий, как и шляхта, по так называемому земскому праву, несли воинскую службу.*

Например, в 1552 году из 1497 мещан Полоцка владели поместьями только 110 (7,3 % всех). При этом, 29 из них обрабатывали землю сами, поскольку не имели зависимых крестьян, а 81 имели 420 дымов (5,4 % всех крестьянских хозяйств Полоцкого воеводства), т. е., в среднем – по 5,2 дыма. Со своих поместий полоцкие мещане выставляли в армию 49 лошадей, т. е. в среднем по 0,4 лошади, или же по одной лошади с 8,6 дыма [8, с. 48-49]. По сравнению с 1528 годом, когда 101 полоцкий мещанин выставлял 139 всадников, т. е. в среднем по 1,4 лошади, к 1552 г., по неизвестным причинам, количество землевладельцев-мещан увеличилось на 108,9 %, а количество выставляемых ими коней значительно сократилось – на 90, или на 64,7 % [8, с. 48-49].

Права мещан в разных городах ВКЛ несколько различались. Их объем и реальное осуществление в феодальном обществе зависели, в первую очередь, от правового статуса города. Жители крупных городов постепенно освобождались от феодальных обязанностей, за исключением строительства и ремонта замков и городских укреплений. Они вносили налоги в государственную казну, а в частновладельческих городах – в казну владельца города. Мещане были собственниками своих домов, приусадебных земельных участков, огородов, садов, сенокосов, лугов, а иногда и фольварков за пределами города. По судебным книгам можно сложить представление об имущественном положении горожан. Наиболее зажиточными являлись городские верхи, в особенности градоначальство. Так, войты и бурмистры имели право собственности на землю, брали в залог поместья за деньги, давали крупные суммы денег займы и др. Многочисленные документы, вписанные в городские актовые книги,

свидетельствуют: горожане продавали, закладывали, завещали родичам свое имущество, жертвовали всё церкви и обменивались имуществом с другими собственниками [4; 9].

Феодалы пытались ограничить права мещан, в особенности относительно недвижимого имущества. Монопольный характер феодальной собственности на землю, их экономические и политические привилегии влияли на формирование и развитие городов. Феодалы не только владели землями и городами, но и те города, которые не были в их частной собственности, часто оказывались под их властью. В течение XV-XVI столетий, крупные феодалы не только основывали города в своих владениях, но и скупали в городах наделы земли, где поселяли своих зависимых крестьян, занимавшихся ремеслом и торговлей. Обособленные феодальные наделы земли в городах (*юрисдики*) не подчинялись постановлениям городской власти, также, как и их население, сохранявшее зависимость от феодалов.

Среди самих жителей городов имелись группы с разными правами и обязанностями, в том числе и небольшое количество землевладельцев. Так, в частновладельческих городах мещане имели права членов городской общины и, в частности, право на владение земельными наделами. Такое же право получали от магнатов и жившие в городах евреи, которые не входили в состав городской общины, а составляли свою отдельную национально-религиозную общину. На них не распространялось право покупки полевых наделов на землях города. Отчуждение такой земли проводилось с ведома замковой (магнатской) администрации или великокняжеского магистрата [2, с. 51].

Не только городское население, но и феодалы были заинтересованы в развитии городов, т. к. убеждались в перспективности пополнения источников своей прибыли за счет экономической жизнедеятельности городов. В целом, *развитие феодальных производственных отношений делало неизбежным процесс урбанизации*. Развитие ремесла и торговли, совершенствование товарно-денежных отношений – все это способствовало формированию в недрах феодализма новых общественных отношений, вступающих в противоречие с феодальной системой.

XV-XVI века характеризуются в ВКЛ бурным развитием ремесленного производства: ювелирного, гончарного и столярного дела. Активно развивались обработка металлов, кожевенное, ткацкое и другие ремёсла, что безусловно влияло на развитие гражданских правоотношений, в первую очередь договорных и обязательственных. *Для защиты своих интересов, со второй половины XVI в. ремесленное население начинает объединяться в цехи по профессиям, в которых местные традиции и нормы обычного права совмещались с нормами западноевропейских (в большинстве – немецких) цеховых организаций*.

Развитие ремесленного производства сопровождалось расширением торговых отношений как между городом и деревней, так и между отдельными землями государства и другими странами. Активно развивается в этот период *обязательно право*. Торговцы скупают в окружающих деревнях продукцию земледелия, сельскохозяйственных промыслов и продают ее на городских рынках. С течением времени выстраивается постоянная торговля в лавках, магазинах. Во всех городах и городках, один-два раза в неделю устраивались «торги», а в городах с магдебургским правом, в особенности в крупных городах – один-три раза в год устраивались ярмарки, на которые съезжались иностранные купцы. Торговые отношения регламентировались специальными постановлениями государственной власти. При этом, законодательные акты ВКЛ закрепили благоприятные условия для местных купцов и ограничивали в правах купцов заграничных. Так, например, последним запрещалась вести розничную продажу товаров и скупать продукцию в окружающих деревнях [3, с. 85].

Несмотря на то, что в XVI в. еще не сложился полностью внутренний рынок, устанавливаются регулярные торговые отношения не только городов с окружающими городками и деревнями, но и активная связь городов ВКЛ между собой, а также с зарубежными городами. *Активная внутренняя торговля способствовала строительству новых дорог и развитию международных торговых отношений*. Впрочем, нестабильность внутренней и внешней политической ситуации, феодальная обособленность отдельных земель государства тормозили этот процесс.

Так или иначе, но купцы ВКЛ самостоятельно выходили на внешний рынок, вступали в договорные отношения с польскими, чешскими, германскими городами, ездили в другие государства, добирались даже до Византии и городов Востока [7]. Причем некоторые товары (воск, мех и др.), как местные, так и купленные (к примеру, московские), продавались рижским купцам, вывозились в страны Западной Европы [9, с. 61]. Через город Полоцк – один из крупнейших торговых центров Европы шла активная торговля с российскими городами (Новгородом, Псковом, Москвой и др.), а также с прибалтийскими и польскими городами (Ригой, Гданьском, Варшавой и др.). Подчас торговали и феодалы, в особенности выращенным на их землях зерном, а также лесом. Торговля влияла на процесс введения новых методов хозяйствования на земле. Феодалы активно вводили фольварочную систему хозяйства и посредством новых средств улучшали урожайность зерновых культур, которые продавали, имея от государства освобождение от таможенных пошлин.

Отделение ремесла от сельского хозяйства, увеличение роли торговли вызвали развитие денежного оборота. Процесс развития торговых отношений и складывания внутреннего рынка содействовал

установлению единой денежно-весовой системы. С экономическим укреплением государства, что нашло отражение в гарантиях стоимости денежных единиц, введении количественной денежной единицы (не по весу монеты, а по номиналу, иногда по принудительному курсу), начинает активно формироваться кредитная система и, соответственно, расширяется сфера финансовых отношений. Купцы, для проведения своих торговых операций, берут ссуды более богатых купцов или феодалов. Кредиторами становятся ростовщики, которые ссужают деньги под залог имущества за достаточно большой процент (20 % и более). Причем ростовщицеством занимаются не только разбогатевшие горожане, но и крупные феодалы, монастыри. Все это создавало необходимые условия для складывания новой системы экономических отношений [5, с. 47].

Существование на территории Беларуси значительного количества городов (в том числе и частновладельческих) оказывало серьезное влияние на социально-экономическую и политическую жизнь государства. Городское население постоянно сражалось за увеличение своих прав, в особенности это касалось права участия в политической жизни государства и права владения землей. Великокняжеские (государственные) города находились в великокняжеском домене и подчинялись власти княжеских должностных лиц. Городское население частновладельческих городов имело несколько отличающийся юридический статус. Оно несло повинности в пользу владельца города и исключалось из-под власти государственных чиновников. Некоторые города являлись хозяйственными и административными центрами магнатских латифундий. Наличие довольно большого количества городов, принадлежавших феодалам, придавало особую специфику развитию капиталистических отношений [1; 7; 9].

В любом случае, феодалы были заинтересованы в увеличении количества поселений городского типа на своих землях, ведь это обеспечивало их ремесленными изделиями, увеличивало налоги и поборы с жителей, пошлины с торговли [7, с. 22-29]. Урбанизации способствовал также усиливающийся процесс обмена товарами между городом и деревней, рост ремесленного производства, переход от стадии мелкотоварного производства к мануфактуре [6]. Вместе с тем, особенностью экономического развития таких городов представляется почти полное отсутствие юриск. В целом, городское население выделялось по своему статусу из массы населения «простаго стану».

Литература:

1. Гаврильченко Ю. П. Аксиологически-институциональное развитие сбережений и проблема частной собственности в условиях становления рыночной экономики. *Аннали юридичної історії*. 2020. Том 4. Вип. 2. С. 45-57.

2. Грицкевич А. П. Частновладельческие города Белоруссии в XV – XVIII вв. Минск: Наука и техника, 1975. 248 с.
3. Доўнар Т. І. Развіццё асноўных інстытутаў грамадзянскага і кримінальнага права Беларусі ў XV-XVI стагоддзях. Мінск: Пропилей, 2000. 223 с.
4. Довнар Т. И. Замечания о субъектах права во времена Великого княжества Литовского (ВКЛ). Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах. Матеріали доповідей та виступів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. 19 листопада 2020 р. Вінниця: ВНМУ ім. М. І. Пирогова, 2020. С. 74-76.
5. Копыцкий З. Ю. Социально-политическое развитие городов Белоруссии в XV – первой половине XVII вв. Минск: Наука и техника, 1975. 192 с.
6. Мельник В. М. Політична антропологія українського державотворення. Юридичний вісник. Юридический вестник. Law Herald. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2021. №2. С. 7-35.
7. Риер Я. Г. Правовые различия средневековых европейских городов: истоки и региональные особенности. *Аннали юридичної історії*. 2017. Том 1. Вип. 1. С. 22-29.
8. Спиридонов М. Ф. Закрепощение крестьянства Беларуси (XV-XVI вв.). Минск: Наука и техника, 1993. 223 с.
9. Эканамічная гісторыя Беларусі. Пад рэд. В. І. Галубовіча. Мінск: Экаперспектыва, 1993. 288 с.

Жолнер П. Д.,
студент 2 курсу 20-б групи
Вінницький національний медичний університет
ім. М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКА МОРАЛЬ ТА МІЖНАЦІОНАЛЬНІ ВІДНОСИНИ – ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ.

Актуальність даної теми зумовлена тими загальнолюдськими проблемами моралі та міжнаціональних відносин, які є надзвичайно важливими в нашому суспільстві, адже дана проблема постає на рівні не тільки всеукраїнського, але й всесвітнього масштабу. Це питання стосується всіх взаємовідносин міжнаціональних спільнот. Проблема загальнолюдської моралі також має відношення до взаємовідносин «братських народів» — українців та росіян, які, на даний момент, мають

складні відносини між собою. Також існують інші приклади непорозуміння народів всесвітнього масштабу. В різних країнах, різних національних суспільствах та спільнотах поняття мораль тлумачиться дещо по-різному. Наприклад, сучасна ситуація в Україні чітко демонструє прояв агресії однієї країни до іншої. Ще одним прикладом є сучасні взаємовідносини в Афганістані талібів та жителів країни. Тому вищевикладені проблеми, які досить часто прослідковуються у внутрішньонаціональному вияві моралі нашої країни, мають відповідати поняттю тлумаченню моралі загальнолюдського розуміння.

Мета даної теми — здійснити порівняльний аналіз між поняттям моралі загальнолюдського розуміння та поняттям міжнаціональних відносин.

Усім нам відомо, що мораль — це система уявлень, норм та оцінок, що регулюють поведінку людей у суспільстві. А реалізація цих положень забезпечується громадським схваленням чи осудом. Але мораль може бути в розумінні кожного суспільства або групи. У макросуспільстві мораль є зрозумілою для кожного індивідуума. Існує основа загальноприйнятого світосприйняття моралі. В цю основу входять такі правила, як «Не вбий!» або «Не вкради!». Першими насінинами глобальної моралі у людей стали релігії. Вони допомогли побудувати таку систему цінностей та моралі, яка допомогла б жити у щасті та достатку. Мудрість Бога, Будди, пророка Мухаммеда, Мойсея та інших святих направляла людей на шлях благополуччя та розвитку. Так, Біблія, Коран, Буддистський канон — усі вони створили таку систему моралі, яку ми бачимо на даний момент. Тобто, мораль — це система правил, цінностей та уявлень, яка була створена для еволюційного прогресу кожної людини. Вона має як масовий, так і направлений характер. В кожного мораль є своя, але в моралі кожної людини є багато спільного. Спільні риси моралі кожної людини можна назвати загальнолюдськими.

Загальнолюдське — це таке поняття у філософії, яке окреслює те спільне, що є притаманним для будь-якого представника людського роду. Морально-ціннісні норми уможливають плідну комунікацію представників будь-яких рас, націй та етносів. Цікавою є думка Апеля про необхідність та умови «макроетики» — системи моральних цінностей та норм, які могли б бути спільними для людей, які належать до різних культур та ментальностей. Теоретичне протиставлення понять «загальнолюдське» і «національне» виражає їхню реальну колізію, головна причина якої — бажання тієї чи іншої нації видати свої інтереси та цінності за загальнолюдське. Шляхом до розв'язання цієї колізії є розуміння загальнолюдського як вільної комунікації націй та етнічних груп на основі взаємної толерантності. Загальнолюдське не слід розглядати як щось навечно «запрограмоване» у поступі моралі, а як ядро моральності, тотожне загальнолюдське на кожному етапі людської історії, що є

результатом тривалого історичного формування, постійного збагачення змісту і смислових значень людської моральності. Моральний досвід, що постійно збагачується через успіхи і трагедії діянь людини. Ціннісне ставлення до світу спонукає людину до дії, творчості, зміни існуючої реальності. У зв'язку з цим загальнолюдські моральні цінності виступають як ідеали, цілі діяльності, критерії людських вчинків. Це набуває особливого значення у сучасних умовах, коли мораль починає набувати значення всезагального регулятора людських стосунків. У цих умовах реальності інтернаціоналізація та глобалізація життя і культури людства надзвичайно актуалізують проблему осмислення й оволодіння своїми і «чужими» моральними цінностями [1].

Загалом, міжнародні відносини є показником взаємовідносин між державами, а міжнаціональні відносини демонструють взаємовідносини між націями.

Міжнародні відносини працюють із такими питаннями, як глобалізація, міжнародна безпека, права людини, розвиток економіки, суверенність держави, екологічна безпека, дипломатія, система фінансів, тероризм. Сфера міжнаціональних відносин фокусується на моделі міжнаціональних відносин окремо в кожній державі. Тобто, міжнаціональні відносини акцентують увагу саме на внутрішній політиці щодо кожної етнічної групи.

Етнічна група — це частина етносу, що у силу різних обставин (таких як зміна кордонів, еміграція, депортація), відірвалася від нього, потрапила у «чужу країну» і, перебуваючи в іншому етнічному середовищі, зберігає свої особливості й часто діє як організована спільнота. З одного боку, вона є дієвим структурним елементом суспільства та політичної нації країни свого проживання, з іншого, — природною частиною свого «рідного», але територіально відмежованого етносу. Етнографічні групи є групами, які локалізовані всередині нації або етносу і зберегли особливості в побуті, культурі, мові та звичаях певної місцевості.

Розглядаючи різні моделі міжнаціональних відносин, найчастіше виділяють інтеграційні, сегрегаційні, асиміляційні та маргінальні типи відносин. Кожна з моделей демонструє певні особливості міжнаціональних відносин і застосування тієї чи іншої моделі може бути зумовлене різними політичними, економічними чи історичними чинниками.

Інтеграційна модель є найсучаснішою та найефективнішою. У такій моделі етнічні групи та національні меншини мають змогу зберегти національну ідентичність і брати участь у розвитку країни. У межах цієї моделі для етнічних спільнот, що уособлюють етнонаціональну культуру суспільства, створюють всі умови для збереження етнокультурної самобутності, вони мають правові підстави для збереження і розвитку своїх етнічних, мовних, етнокультурних прав; з іншого боку, ця модель

передбачає, що всі етнічні спільноти, які становлять етнонаціональну структуру, інтегруються на базі певних суспільних цінностей, зокрема державо- та націєтворчих. Прикладом такої політики є політика Канади щодо будь-якої нації.

Сегрегаційна модель — це модель, яка заснована на принципі розділення, відокремлення чи ізоляції етнічної групи на окремій території. Така політика посилює дискримінаційні процеси у суспільстві, внаслідок чого окремі етнічні групи перебувають у гіршому культурному та матеріальному становищі. Сегрегацію може підтримувати влада, вона може бути юридично узаконеною. У результаті це призводить до консолідації відокремленої етнічної групи і надалі — до протистояння етнічної більшості. Хоча ця модель не демократична, її застосовують щодо окремих етнічних груп у низці європейських країн. Наприклад, такими сегрегованими етнічними групами нині можна вважати численні іммігрантські осередки в урбанізованих багатокультурних суспільствах.

Асиміляційна модель міжнаціональних відносин передбачає злиття однієї самостійної етнічної спільноти або її певної частини з іншою етнічною спільнотою, що, зазвичай, є найчисельнішою і займає панівні політичні та економічні позиції в державі, де ці спільноти проживають, внаслідок чого одна з них втрачає свою мову, культуру, національну свідомість, традиції, звичаї та інше. Ця модель є дієвим засобом досягнення етнічної однорідності, адже національна меншість сприймає цінності, норми поведінки, культуру більшості.

Наприклад, русифікація українського населення у часи правління СРСР набула масового характеру і частково знекровила наш народ, послабивши національну та культурну свідомість українців [2].

Хотілося б зазначити, що кожна модель відносин створена для досягнення певної мети.

«Існує два способи досягнення мети: шлях закону та шлях насильства; перший спосіб — людський, другий — диких тварин; у тім позаяк перший спосіб не завжди вдається, то люди інколи застосовують другий. Владарі повинні вміти користуватись обома способами» — Н. Макіавеллі [3].

Більшість держав на міжнародній арені мають схильність відстоювати інтереси загальнолюдського характеру, керуючись мораллю свого народу. На жаль, багато таких тверджень є в першу чергу не загальнолюдськими, а вигідними для держави. Егоцентричний погляд країни на ситуацію та обрамлення своїх дій у щось загальнолюдське не є чимось новим для нашого світу. Це є дуже гарний стратегічний хід, оскільки інші союзні держави позитивно сприймають дії країни, бачачи в них альтруїстичні початки. Це сприяє поліпшенню взаємозв'язку між іншими країнами та відстоюванню своїх дій. Деякі держави можуть піклуватися про безпеку та політичне спрямування іншої країни, оскільки

це також впливає на економічний ріст та благополуччя держави. Наприклад, однією з причин війни в Афганістані США з терористичним угрупованням «Талібан» є відстоювання своїх інтересів та безпека власної країни. Якщо «Талібан» буде значно послаблений чи навіть знищений, людей не треба буде обмежувати, вводячи тоталітарні закони. Тому що введені обмеження спричинили б до послаблення економічних зв'язків з іншими країнами, і, як наслідок, послабили б економічне становище країни. У 2001 році США відповіла на акти тероризму 11 вересня у Вашингтоні та Нью-Йорку. Ісламське угруповання «Аль-Кайда» було визнане винним у скоєнні тероризму. «Аль-Кайда» має тісний зв'язок із талібами, тому в 2001 році США почала війну на території Афганістану. Таліби є чинять також політичний вплив, оскільки їхня влада є політично обумовлена релігією та мораллю. Їх мораль є не загальнолюдською, вона часто викликає у нас обурення та осуд.

«Політичний реалізм ґрунтується на плюралістичній концепції людської натури. Реальна людина складається з «економічної людини», «політичної людини», «моральної людини», «релігійної людини» і т. д. «Політична людина» подібна до тварини, тому що у неї немає моральних обмежень» — Г. Морґентау [3].

Насправді, моральні обмеження політичної людини можуть узгоджуватися з країною, політиком якої вона і є. Візьмемо до прикладу більш глобалізовану та загальнолюдську країну — Російську Федерацію. Хоча багато країн осуджують дії цієї держави, вона має стабільний уряд, який роками керує країною та встановлює численні економічні зв'язки з іншими державами. Раніше українці вважали росіян «братским» народом, але після війни на сході України наші відносини значно погіршилися. Також розпалює ненависть саме інформаційна війна, яка створена для того, щоб перекручувати та дезінформувати середньостатистичного росіянина або українця. Очевидно, що Росія не змогла виправдати свої дії на сході України та окупацію Криму та видати їх за загальнолюдське, адже це є дизруптивний чинник на країни в цілому.

Отже, кожна країна керується двома шляхами досягнення світового панування. Це шлях закону та шлях насильства, і кожна країна для себе чітко визначає на який шлях вона хоче спиратися.

Література:

1. Енциклопедія сучасної України — Загальнолюдське
URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=15145
2. Енциклопедія сучасної України — Міжнародні відносини
URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=65164
3. Тернопільський національний економічний університет ім. Б. Гаврилишина — Теорія міжнародних відносин

URL:

<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/32234/1/опорний%20конспект%20лекцій.pdf>

4. Словопедія — Філософський енциклопедичний словник

URL:

<http://slovopedia.org.ua/104/53399/1083626.html>

Іщук Н.В.,
д.філос.н., професор,
професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини
Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця
м. Київ, Україна

ДЕЯКІ ЗАУВАГИ ЩОДО КІЛЬКІСНО-ЯКІСНОГО ПІДХОДУ В СУЧАСНІЙ МЕДИЦИНІ

Філософські категорії спроможні відображати будь-яку реальність, в тому числі й медичну. За посередництвом філософії медицина і охорона здоров'я мають змогу прирощувати власне знання, застосовуючи понятійно-категоріальний апарат у власних пізнавальних цілях. Це стосується й категорій «кількість і «якість» і кількісно-якісного підходу загалом.

Повсюдне залучення математичних, кібернетичних методів в медицині і охороні здоров'я ґрунтується на філософській методології, зокрема, кількісного і якісного аналізу. Зростання інтересу до вимірювання медико-біологічних явищ, їх квантифікації (лат. quantum – скільки), тобто кількісного вимірюванню якісних ознак, супроводжується розширенням математизації і електронізації всіх медико-біологічних наук. Затребувані в науковому дискурсі «метрії», «скопії», «графії» в лабораторному і клініко-діагностичному секторі медицини апелюють до кількісних, електронно-кібернетичних методів. І хоча процедура вимірювання відома з давніх-давен значно розширився діапазон її застосування, що розповсюдився на гуманітарні і медико-біологічні науки.

За цих обставин важливо розуміти, що перенесення еталонів фізичного знання на медицину відроджує різноманітні форми фізикалізму. Фізикалізм пропонує неадекватне, вульгарне пояснення процесів, що відбуваються в організмі людини, а відтак – хибне невалідне знання. Одним із способів запобігання цьому є застосування методу кваліметрії (лат. quails – за якістю). При цьому якість тлумачиться у традиційному для методології значенні як все, що відрізняє один предмет від іншого, сукупність якостей і відношень, властивих окремому предмету або одну із

сторін, одну з характерних рис предмета; а кількість – як ступень розвитку предмета (темп, обсяг, швидкість тощо). Звідси й загальновизнане формулювання закону «переходу кількості у якість» як переходу однієї якості в іншу на основі кількісних змін.

Для прикладу, на основі осмислення якісної своєрідності тієї чи іншої хвороби встановлюється диференційований діагноз хвороби. Якісну специфіку хвороби покладено в основі нозологічних класифікацій хворобливих форм. Якість – це відносно стала і відносно суттєва визначеність явищ і процесів, що відрізняються один від одного. В той же час вона об'єктивна. Тому хворобу як особливий якісний стан життєдіяльності організму не можна вважати продуктом суб'єктивних відчуттів людини. Об'єктивно відрізняючись від здоров'я, хвороба представляє собою особливу якість.

Під кутом зору об'єктивності якостей необхідно підходити до аналізу таких явищ, як вірулентність, патогенність мікробів тощо. Патогенність мікробів – це не суб'єктивне знання людини про його шкідливість чи нешкідливість, а його об'єктивна якість. Як об'єктивна і специфічна якість патогенність мікробів є важливим критерієм для визначення їх видової належності. Патогенність, специфіка цієї патогенності є одним із специфічних біологічних якостей певних класів мікробів. Хибною є думка, що якість патогенності ніби є відношення мікроорганізму до мікроорганізму. Свого часу на цьому наполягав І. Давидовський невиправдано заперечуючи існування патогенних (чи непатогенних) факторів, а визнаючи такими лише реляції, більш точно, ситуації, коли мікроорганізми стають патогенними. Попри це фактор відношення теж має значення, оскільки особливості вияву цих якостей залежать й від відношення організму з оточуючим середовищем. Щодо наведеного прикладу, то зростання мікробів детермінується не тільки їхніми іманентними якостями, але й характеристиками поживного середовища, що може сприяти зростанню чи навпаки.

Безперервність кількісних змін в певний момент переривається виникненням нової якості. В тому чи іншому організмі безперервно відбувається кількісне накопичення і постійне збільшення певних токсичних продуктів, які досягнувши певного кількісного рівня, призводять до декомпенсації організму, до хвороби. Іншими словами, кількісні відхилення тих чи інших фізіологічних процесів у бік їх збільшення чи зменшення, триваючи безперервно і досягнувши певної межі, породжують якісно новий стан організму – хворобу. В умовах нормального життя людини в організмі відбуваються якісні зміни, які, досягнувши певного рівня, породжують запальний процес. В здоровому організмі відбуваються альтернативні процеси у вигляді клітин, що віджили, фізіологічного мікронекроза тканин. Спостерігається випаровування рідини із судин в тканини, явища фагоцитозу лейкоцитами

і макрофагами білкових і жирових часток тощо. В хворому організмі окреслені процеси спостерігаються на інших кількісних рівнях. Тому запальний процес являє собою різке підвищення кількісного виразу фізіологічних процесів. Перетнувши кількісну шкалу, нормальний фізіологічний процес стрибкоподібно переростає в патологічний запальний процес. Виникає якісно нове явище – хвороба.

Будь-яка хвороба в своєму розвитку проходить три етапи, або періоди: інкубаційний, продромальний і явний. За виключенням травм, будь-яка хвороба проходить через приховану фазу розвитку. Прихований (латентний) етап розвитку хвороби – це етап поступового еволюційного розвитку хвороби, коли проходить накопичення кількісних патологічних змін, які надалі стрибкоподібно перетворюються на нову якість – хворобу. Про необхідність врахування взаємодії специфіки взаємодії кількісних і якісних змін свідчить явище синергізму, коли взаємодія ліків викликає ефект більш значущий, аніж сума ефектів, властива кожному елементу складу окремо.

Закономірно, що межа між здоров'ям та хворобою не абсолютна, а відносна. Часто незвичне сполучення ніби звичайних фізіологічних і психічних виявів життєдіяльності людини призводить до порушення норми, здоров'я. Нова якість об'єкта може бути досягнуто двома способами. По-перше, шляхом збільшення чи зменшення тих компонент, які складають цей об'єкт. По-друге, шляхом перегрупування цих компонент за умов незмінності їх кількісного складу. В цьому випадку нова якість утворюється за допомогою тієї ж кількості елементів за рахунок зміни їх співвідношення, взаємозв'язку, тобто структури.

Такий спосіб утворення нового якісного стану в сфері живої природи відносно патології Д. Саркісов назвав рекомбінаційними перетвореннями [2]. Цей варіант представляє собою появу нових якостей речовини внаслідок просторових (конформаційних) рекомбінацій, що складають його елементи, які використовуються при розробці нових лікарських форм і підвищення лікувальної ефективності вже існуючих шляхом відбору найбільш активних діючих конформаційних, структурних варіантів різноманітних біологічно активних речовин.

Підсумовучи, філософські категорії і поняття є важливим елементом не тільки актуальних, а й майбутніх наукових досягнень медицини, елементом клінічного мислення лікарів. Як справедливо зауважила з цього приводу Айн Ренд: «Помилка непрофесіоналів у відношенні до філософії – звичка бачити наслідки, ігноруючи причини» [1, с. 30]. Пошук і виявлення цих причин можливі лише у співпраці із філософією, що уможливило комплексне, системне, цілісне знання про людини.

Література:

1. Айн Рэнд. Философия. Кому она нужна? – М.: Альпина Паблишер, 2021. – 308 с.
2. Саркисов Д.С., Пальцев М.А., Хитров Н.К. - Общая патология человека. https://kingmed.info/knigi/Patofiziologiya/book_3257/Obshchaya_patologiya_s_heloveka-Sarkisov_DS_Paltsev_MA_Hitrov_NK-1997-pdf.

Калач Д.М.,

к.філос.н., доцент,
доцент кафедри філософії та суспільних наук,
*Вінницький національний медичний університет
ім. М.І.Пирогова
м. Вінниця, Україна*

Марчук І.А.,

к.пед.н., доцент,
доцент кафедри філософії та суспільних наук
*Вінницький національний медичний університет
ім. М.І.Пирогова,
м. Вінниця, Україна*

ЕТИКА В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Нещодавні події, зокрема пандемія та занепокоєння щодо використання інфекцій для біотероризму, зробили практику охорони здоров'я невід'ємною частиною життя людей. Під час пандемії світові організації охорони здоров'я вперше за кілька поколінь перейшли на карантинні обмеження в країнах. Але використання карантину викликає кілька етичних проблем. Багато людей вважають, що карантин є не виправданим зниженням особистої свободи, тоді як інші вважають його невід'ємним аспектом боротьби з інфекційними захворюваннями.

Метою цієї статті є обговорення деяких етичних проблем, які порушує карантин, та вимоги до його обґрунтування з етичної точки зору. Ця дискусія спирається на дослідження з етики громадського здоров'я, зокрема щодо дій органів охорони здоров'я та обмеження автономії.

Безсумнівно, що інфекційні хвороби становлять загрозу для населення, а просте надання медичної допомоги недостатнє для контролю поширення інфекційних захворювань. Протягом минулого століття інститути охорони здоров'я розробили низку стратегій, які можна застосувати на рівні населення для контролю поширення інфекційних захворювань. Спосіб передачі більшості інфекційних захворювань добре відомий для таких хвороб, як туберкульоз, часто використовуються популяційні стратегії, такі як відстеження контактів та ізоляція. Однак

існують обставини, коли інфекційні захворювання загрожують населенню, і може знадобитися ширша стратегія охорони здоров'я.

Карантин – це лише один із компонентів боротьби з інфекційними захворюваннями. Сам по собі він навряд чи буде ефективним, і це аж ніяк не єдиний метод боротьби зі спалахами.

Тут необхідно розглянути 2 незалежні етичні міркування: чи є концепція карантину етично виправданою та чи ефективна вона? Також важливо чітко розрізняти карантин та ізоляцію. Карантин означає відокремлення тих осіб, які зазнали впливу, у яких ще немає симптомів протягом певного періоду часу (зазвичай це відомий інкубаційний період збудника), щоб визначити, чи будуть у них симптоми.

Карантин досягає 2 цілей.:

- По-перше, це зупиняє ланцюг передачі, тому що зменшується можливість заразити інших, якщо людина не перебуває в суспільному контакті.

- По-друге, це дає змогу ідентифікувати осіб, які перебувають під наглядом, та направити на відповідну допомогу, якщо у них з'являються симптоми. Це більш важливо при захворюваннях, де є безсимптомний прояв вірусу. Ізоляція утримує тих, у кого є симптоми, від циркуляції в загальних популяціях.

Обґрунтування карантину впливає із загального морального зобов'язання запобігти заподіяння шкоди (зараженню) інших, якщо це можна зробити [2]. Більшість демократичних країн мають закони про охорону здоров'я, які дозволяють карантин. Незважаючи на те, що карантин є обмеженням громадянських свобод, він може бути в цілому виправданим, якщо можна виконати кілька критеріїв.

У своєму аналізі, я визначив 4 принципи, яких необхідно обмеження автономії:

- По-перше, необхідно дотримуватися принципу «не нашкодь». Іншими словами, у випадку, якщо хвороба чи вплив не зупиняться, має бути очевидна шкода для інших. Для введення карантину ця інфекція повинна передаватися від людини до людини. При хворобах, які є інфекційними, але не можуть передаватися від людини до людини, наприклад, сибірська виразка, карантин не може бути виправданим.

- По-друге, слід дотримуватися принципу пропорційності або найменшого обмежувального засобу. Це стверджує, що органи охорони здоров'я повинні застосовувати найменш обмежувальні заходи, пропорційні меті досягнення контролю над хворобами. Це означає, що карантин стане добровільним до того, як будуть розглянуті більш обмежувальні засоби та санкції, такі як обов'язкові накази або пристрої спостереження: домашні камери, браслети або ув'язнення. Вражає, що під час спалаху атипової пневмонії в Канаді (район Великого Торонто) приблизно 30 000 осіб перебували на карантині. Торонто Public Health

повідомляє про написання лише 22 актів про обов'язкове затримання [3]. Навіть якщо звіт вдесятеро занижений, випадки добровільного карантину є вражаючим проявом громадянської свідомості.

- По-третє, необхідно підтримувати взаємність. Якщо влада просить людей обмежити свої свободи на благо інших, суспільство має взаємне зобов'язання допомогти їм у виконанні їхніх зобов'язань. Це означає забезпечення людей належним харчуванням, житлом і психологічною підтримкою, закріплення за ними робочих місць і відсутність дискримінації щодо них. Вони не повинні зазнавати покарань за виконання своїх зобов'язань перед суспільством.

Принцип прозорості. Він стверджує, що органи охорони здоров'я зобов'язані чітко повідомити обґрунтування своїх дій та дозволити оскарження.

Якщо вищезазначені умови можуть бути виконані, існує виправдання для використання карантину.

У такій ситуації, як ГРВІ, хотілося б знати, що ваші дії, зокрема карантин, будуть ефективними. Але обмеження дій через відсутність доказів ефективності серйозно зашкодить реакції громадського здоров'я — і цілком можливо, призведе до подальшої передачі хвороби. Оскільки працівники охорони здоров'я стикаються з цими складними дилемами, важливо, щоб вони перебували на боці громадської безпеки. Було б набагато краще перейти на карантин та утримуватися від дій, що наражають людей на хворобу, з подальшою захворюваністю та смертністю. Слід зазначити, незважаючи на суперечки щодо карантину, немає чіткого чи узгодженого розуміння того, що таке ефективний карантин.

Але карантинні дії можуть завдавати шкоди. Існує кілька проблем, які необхідно вирішити, і вони ставлять 3 основних питання:

1. Чи виправдовують медичні аналізи введення широкомасштабного карантину?
2. Чи можливе впровадження та підтримання широкомасштабного карантину?
3. Чи потенційні переваги від широкомасштабного карантину переважають можливі несприятливі наслідки?

Звичайно, як ідеал регулювання, завжди сподіваються, що втручання принесе більше користі, ніж шкоди. Працівникам охорони здоров'я важливо пам'ятати про це, особливо щодо того, як люди отримують медичну допомогу та підтримку. Необхідно докласти зусиль, щоб мінімізувати довгостроковий психологічний вплив та стигматизацію осіб, які перебувають на карантині.

Таким чином, карантин — це інструмент для боротьби з інфекційними захворюваннями. Однак за деяких обставин це один з єдиних можливих засобів реагування на загрозу інфекційного

захворювання. Наприклад, на початку спалаху, коли хвороба швидко передавалася медичним працівникам, збудник був невідомий, як і тривалість інфекційності, шлях передачі та інкубаційний період. У цьому контексті невизначеності, ймовірно, виправданими були запобіжний підхід та використання карантину. Однак фахівці з охорони здоров'я повинні постійно оновлювати свою інформацію, методи лікування та наслідки, щоб люди менше потрапляли на карантин. Тому спілкування між спеціалістами охорони здоров'я та клініцистами має вирішальне значення. Я також вважаю, що лікарі зобов'язані підтримувати громадське здоров'я в боротьбі з інфекційними захворюваннями. Їхні думки та дії, щодо охорони здоров'я, мають вирішальне значення для забезпечення довіри громадськості. У цьому відношенні вирішальне значення мають прозорість та комунікація.

Література

1. Ковальова О.М., Сафаргаліна-Корнілова Н.А., Герасимчук Н.М. / Деонтологія в медицині: підручник / О.М. Ковальова, Н.А. Сафаргаліна-Корнілова, Н.М. Герасимчук // Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Медицина» - 2-е вид.- 2018 – 240 с.
2. Харріс Дж., Холм С. Чи існує моральний обов'язок не заражати інших? *BMJ*.1995;311(7014):1215-1217.
3. Childress J, Faden R, Gaare R, et al. Public health ethics: mapping the terrain. *J Law Med Ethics*.2001;30(2):170-178.

Кваша К.О.,
здобувач кафедри філософії та політології
Житомирський державний університет ім. І. Франка
м. Житомир, Україна

ДУАЛІЗМ ХРИСТИЯНСЬКИХ І ДАВНЬОСЛОВ'ЯНСЬКИХ РИТУАЛІВ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ У КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВИХ СВЯТАХ

...Народне православ'я не є механічним поєднання двох світоглядів, коли без особливого навантаження виокремлюються елементи язичницькі та християнські. Перед нами явище, яке швидше нагадує незворотну хімічну реакцію, де в результаті сполуки двох речовин одержують третю, зі своїми, тільки йому властивими якостями.

А. Некрилова

Не існує жодної форми релігії, яка б не зазнавала змін упродовж усієї історії свого розвитку і функціонування. Подібний процес пройшло християнство на теренах східнослов'янських земель поглинувши в себе багато традицій давньослов'янських вірувань утворивши окрему цілісну форму народного православ'я. У багатьох християнських культурах можна прослідкувати відголоски давніх обрядів та поклонінь, зокрема поклоніння іконам святим, як символ фетишизму та ідолопоклонства. Також у християнстві деякі святі перейняли на себе функції давньослов'янських божеств, таких як Перуна, Велеса тощо. Окремі дати шанування давньослов'янських божеств частково співпадали з християнськими святами, що ставало причинною дуалізму в календарно-обрядових дійствах. На місцях ритуального значення капищах, зводилися храми та церкви, що ставало однією з причин взаємозаміни та взаємодоповнення двох релігійних світобачень. Таким чином у народних обрядах знайшло своє відображення східнослов'янські вірування. Церковні дати почали вплітатися у народний календар, але вони залишалися лише віхами для певного часу тих чи інших господарських робіт. Побутові святці увібрали в себе знання людей про природу, трудовий досвід та емпіричні знання, що передавалися поколіннями.

Зимовий цикл розпочинає землеробський календар. Святки співпадалися з церковними датами і розпочиналися з другого дня християнського Різдва. Сюди входить Новий рік, день Василя та Різдво Христове (з 25 грудня до 6 січня). Такі свята по своїй суті несли в собі величезний пласт давніх релігійно-містичних обрядів, відображених в ігрищах, новорічних гаданнях та святочних зборів. Колядки – магічна форма заклинання багатства та благополуччя. Після XIX ст. вони втратили своє першопочаткове значення та використовуються лише для забави. К колядкам прикріпили пісенні співи в честь Христа з уривками за «священного писання». Новорічний цикл завершувався святом хрещення, де церковна історія Христа перепліталася з побутовою магією. За твердженням С. Максимова «Свято хрещення господнього належить до числа тих, що найбільше очищена від язичницького навантаження, хоча і тут є місце обрядам та звичаям, в яких християнська віра переплітається з язичницькими забобонами» [1, с. 337]. Сама суть хрещення водою та її освячення сприймалася населенням через культ води, а саме купання у воді очищувало від гріха. Носіння хреста символізувало оберіг. Православна обрядовість підкріпляла і освячувала ці язичницькі уявлення.

Масляниця відноситься до зимового циклу календаря та її обряди направлені на пробудження сил природи. Масляниця припадає на лютий місяць, хоча поєднує у собі як зимові так і весняні обряди. Дохристиянські елементи присутні в проводах опудала, спільного поїдання млинців, поминання покійників, що відноситься до вірувань культу предків. Паралельно був закладений землеробський сенс у проводах масляниці при

спалені опудала: «Опудала ставлять у сани, а біля нього прикріплюють соснову або ялинову гілку, наряджену різнокольоровими стрічками та хустками. До п'ятниці «пані-масляна» зберігається десь у сараї, а в п'ятницю, після сніданку, хлопці та дівчата гуртом виносять її на вулицю та починають ходу. На чолі процесу - «масляна», поруч із соєю стоїть найкрасивіша дівчина. Сані з «масляною» тягнуть три хлопця» [1, с. 368]. Час святкування Масляниці було офіційно встановлено церквою та хронологічно її пов'язували з Пасхою, як переддень посту (Великий піст). У дні масляної неділі церква забороняла м'ясну їжу. Не дивлячись на пізні нашарування масляниці зберегла свою дохристиянську основу. Великий піст направлений на усвідомлення своєї гріховності, придушення та умертвіння плоті. У ритуалі причастя зберігаються сліди жертвоприношення та уявлення про те, що вживання у євхаристії тіла та крові божественної істоти долучає людину до високих якостей божества. Вербна неділя це шоста неділя Великого посту. З суботи на шосте воскресіння в храмах освячують гілки верби, яка у давньослов'янських віруваннях особливо шанувалася.

Пасха це найголовніше християнське свято приурочене стражданням Христа, Його смерті та Воскресінню. Тут вплив давньослов'янських вірувань прослідковується найменше, ніж в інших святах, однак знайшов своє відображення у повір'ях. Весняна поминальна обрядовість прив'язувалась до землеробського культу та шанування померлих, як символ їх життя під землею та вплив на врожаї. До свята поминання накопичували яйця, випікали хліб з білого борошна паски, а згодом освячені в церкві продукти складали пасхальні частування. Дохристиянським атрибутом Пасхи є писанки – фарбовані яйця. М. Сумцов зазначав, що «возвеличення яйця було обумовлено думкою весняного пробудження сонця, а разом з ним усієї творчої сили природи» [2, с. 5].

Свято Івана Купала, яке відноситься до літнього періоду календаря також можна назвати прикладом синкретизму давньослов'янських традицій та християнства, яке приурочувалося до святого Івана Хрестителя. У давніх слов'ян цей день був символом створення нових сімейних пар та гуляння молоді, а також «в купальську ніч відбуваються дива, цвітіння папороті та змога розуміти мову звірів» [3, с. 21]. Священними в цей день вважалася вогонь та вода як символ очищення.

Перша декада вересня називалася «бабиним літом». Тут існує активне злиття давньослов'янського свята весняного врожаю Богородиці з відзначанням дня Роду та Рожаниць. Синкретизм давньослов'янських вірувань та християнства і на сьогодні активно існує у нашому побуті. Прослідкувати більш яскраво ці елементи можна в християнських святах котрі несуть в собі багату обрядовість та пісенність. Не в змозі повністю викоринити слов'янські вірування та звичаї, православ'я частково

прийняла їх сприяючи утримати в народній свідомості елементи давніх форм релігійного тлумачення світу. Але давні обряди втратили свій первинний сенс. Релігійно-магічне значення обрядам свят не надавалося, а частина з них ускладнилися новими церковними елементами. Більшість вірян не особливо вглиблювався у догматичний зміст церковних обрядів та сприймали їх як прості магічні дії побутового характеру. Звідси й утворилося самостійна форма народного православ'я у світобаченні якого дві релігії взаємодоповнюють одне одного.

Література:

1. Максимов С.В. Нечистая, неведомая и крестная сила.- СПб.,1903. 530с.
2. Сумцов Н. Ф. Писанки // Киевская старина. – К., 1891. – С. 731.
3. Ластівка К. Староукраїнський пантеон князя Володимира // Самостійна думка. – 1931. – № 1. –76 с.

Келлер О. Б.,
д.истор.н., профессор,
доктор хабилитированный,
профессор кафедры истории средних веков
философского факультета
*Тюбингенский университет Эберхарда-Карла,
Тюбинген, Федеративная Республика Германия*

СРЕДНЕВЕКОВОЕ ГОРОДСКОЕ ПРАВО ГЕРМАНИИ: ОБЩИЙ ВЗГЛЯД

XII–XIII вв. – начало периода расцвета городского строя в Европе. Период расцвета городского права относится к XIII–XV вв. [1, с. 16]. Как и в других европейских странах, городское право сыграло значимую роль в развитии права средневековой Германии. Действие его норм выходило далеко за рамки городов, название которых оно носило.

Как известно, городские права берут свои истоки из земского права. Поначалу чёткой дифференциации между земским и городским правом не наблюдалось. Примером тому служит известное послание шеффенов города Галле силезскому городу Ноймаркту от 1235 г. Очевидно, что это послание, датированное 1235 г., содержит некоторые положения земского права [4, с. 25].

Решающую роль в становлении городского права сыграли, во-первых, торговое право, то есть персональное право купцов, во-вторых, рыночное право, то есть специальное право рынка. Новое, городское,

право выходило за рамки купеческого окружения и стало релевантным для всех проживающих в городе людей [3, s. 679].

Старейшие городские права представляли собой королевские (великокняжеские) или частновладельческие привилегии. Зачастую они затрагивали сферу городского судоустройства или сферу городских свобод и вольностей. В свою очередь, городские свободы и вольности охватывали намного больше, чем свободы и вольности торговцев. Следует чётко представлять, что приток людей в поместья, деревни делал их зависимыми, несвободными. В большинстве же городских прав мы видим следующую картину: приезжий ровно через год и один день с начала пребывания в городе становился свободным. Землевладелец не мог его ни выгнать, ни заставить платить оброк или выполнять барщину. В силу вступал негласный закон-формула: «Городской воздух делает свободным» [5].

Наглядным примером служат епископские города, привилегированные королём Германии и императором Священной Римской империи Генрихом V в XII в. Все жители этих городов, имевшие первоначально различный правовой статус, были привилегированы и освобождены от крепостной зависимости. Кроме того, в привилегиях Генриха V речь шла: 1) о свободном праве наследования; 2) об единой городской юрисдикции; 3) о сословном равноправии в семейном праве.

Равноправие плюс освобождение от исполнения личных трудовых повинностей обеспечивали свободу для права распоряжения собственной рабочей силой. Если господин больше не мог, как раньше, вмешиваться в вопросы, связанные с наследством, то происходило своего рода накопление капитала многими поколениями, а соответственно, и социальный взлёт собственного ремесленного производства, а уже затем и развитие торговой деятельности, приносящей доход. Для этого было нужно свободное распоряжение местопребыванием, что ранее являлось прерогативой мелкого слоя «королевских» торговых людей [3, s. 679].

Специально созданные для горожан вольности и свободы, дарованные многим новооснованным городам, предполагали появление бюргерства, объединявшегося в городские общины и, начиная с 1200 г., имевшего свой собственный орган – Совет города. Там, где бюргерство объединялось по образцу купеческой гильдии посредством клятвы, распри и насильственные стычки исключались надолго. Поэтому можно смело утверждать, что городской мир был более значимым и всеобъемлющим по сравнению с земским или т. н. «Божьим миром» [3, s. 679].

Объединение в городскую общину, городской мир, городские вольности и свободы предполагали интенсивное закрепление права городского населения, прежде всего совершенствование уголовного права, а также развитие процессуального права и доказательственного процесса в сравнении с положениями земского права. Так, например, появилась свобода (вольность), освобождающая от процессуальных формальностей

старого делопроизводства, то есть от «варе» («vare»). Сосуществование на достаточно ограниченной территории предполагало наличие органа, занимающегося соблюдением порядка, то есть своего рода «полиции» (правоохранительного органа). Экономическая жизнь, нацеленная на торговлю, промысел и хозяйственную коммуникацию, также испытывала потребность в нормах, выходящих за рамки рыночного и старого торгового права. К привилегиям, которые даровались городу, вскоре добавилось право объединённого бюргерства, или Вилькюр, что означает «право новое», созданное автономно, в большинстве своём основанное на присяге горожан. Это новое городское право в узком смысле отличалось от устаревших родового и земского права, причём как по степени действия, так и по своей рациональной изменчивости [3, s. 680].

Новое право нуждалось лишь в письменной фиксации своих норм. Подобную письменную фиксацию мы наблюдаем в конце XII – начале XIII в. Нормы нового права фиксировались либо в форме привилегий короля или городского владельца, как сбор материалов внутреннего характера для конкретного города, либо в форме правовых обращений за разъяснениями «дочерним» городом к «материнскому» и, соответственно, ответов «материнских» городов на эти поставленные «дочерними» городами вопросы [3, s. 680].

Говоря об отличительных особенностях городского права, как одной из областей средневекового права, можно выделить следующие, определённые известным современным немецким историком права и юристом Карлом Крёшелем, четыре особенности средневекового городского права [2, s. 18-25]: 1) индивидуальная свобода городских жителей и их свободное право на недвижимое имущество [2, s. 19]; 2) письменные фиксации городского права в так называемых привилегиях, его дарующих; 3) наличие семьи городского права; 4) Конституция, или основной закон города. В частности, речь идёт о формировании начиная с XIII в. городского Совета.

Литература:

1. Рогачевский А. Л. «Меч Роланда». Правовые взгляды немецких горожан XIII–XVII вв. СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1996. 156 с.
2. Kroeschell K. Stadtrecht und Landrecht im mittelalterlichen Sachsen. // Beiträge und Katalog zu den Ausstellungen Bilderhandschriften des Sachsenspiegels – Niederdeutsche Sachsenspiegel und Nun vernehmet in Land und Stad. Oldenburg, Sachsenspiegel, Stadtrecht: Ausst. in die Landesbibl. Oldenburg, im Stadtmuseum Oldenburg, 15. Jan. bis 2. Apr. 1995 / Hrsg. E. Koolman. Oldenburg, 1995. S. 17–32.
3. Lieberwirth R. Stadtrecht-Stadtrechtfamilien-Hansisches Recht. Unter besonderer Berücksichtigung des Magdeburger Rechts. // Vertrauen in den Rechtsstaat. Beiträge

zur deutschen Einheit im Recht. Festschrift für Walter Remmers / Hrsg. J. Goydke. Köln, 1995. S. 677–685.

4. Lück H. Die Verbreitung des Sachsenspiegels und des Magdeburger Rechts in Osteuropa. // Beiträge und Katalog zur Ausstellung «Aus dem Leben gegriffen – ein Rechtsbuch spiegelt seine Zeit», Staatliche Museum für Naturkunde und Vorgeschichte in Oldenburg, 15. Jan. bis 2. Apr. 1995. Hrsg. M. Fansa. Oldenburg, 1995. S. 37–49.

5. Schütze P. Die Entstehung des Rechtssatzes: Stadtluft macht frei. Berlin: Verlag von E. Ebering, 1903. 116 s.

Кобетяк А. Р.,
к.філос.н., доцент,
доцент кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир, Україна

ЗНАЧЕННЯ «НОВИХ» АВТОКЕФАЛЬНИХ ЦЕРКОВ У СИСТЕМОТВОРЕННІ ВСЕЛЕНСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я

Православна церковна традиція, яка була закладена апостолами та набула окреслених рис у період Вселенських соборів, формувалася впродовж двох тисяч років. Однак цей процес у сучасних реаліях зумовлює потребу його переосмислення. Сьогодні Церква змушена пристосовуватись до умов співіснування з державою, та певною залежністю від влади. Спочатку це виявлялось через адміністративно-територіальний поділ, який церква сформувала за Візантійським зразком. Згодом, політична складова займає більш вагоме місце у церковному житті. У новітню епоху парадигма автокефалії помітно змінилась. У ХІХ ст. «парад автокефалій» суттєво змінив саме розуміння цього архаїчного інституту. Змінилась політична ідентифікація цілих народів. Розпад Османської імперії спричинив відродження інституту автокефалії вже у новій іпостасі. Нові православні держави, які виникли на карті на початку ХХ ст.: Греція, Сербія, Болгарія, Румунія, основним мотивом вважали боротьбу з імперією. Шлях до незалежності лежав виключно через національну свідомість. Автокефальний статус їх церков значно посприяв утвердженню їх політичної самодостатності. Саме у цьому змінилась логіка та внутрішнє розуміння автокефалії. У епоху Візантії, автокефалія була стримуючим фактором проти виникнення нових держав. Це була опора імперії. А в нову добу, автокефалія навпаки, виступила ідентитом нації, відповідно імперські закиди повністю заперечувалися [1, с. 40].

Вселенська церква, завдяки подіям на Балканах, вимушена вступити у період активної реорганізації.

Відомий дослідник Дж. Еріксон вважає, що «нові» автокефальні церкви, наприклад Болгарії і Сербії, як і Російська церква, мала певні характеристики, які відрізняють їх від попереднього «класу» древніх патріархів. Одна з основних – вони «почали існувати як наслідок двосторонніх договорів між громадянськими урядами, що відображають тенденція розглядати автокефалію переважно як ознаку незалежної національної держави» [2, р. 110]. Інша особливість пов'язана із незгладими політичним аспектом. Поняття автокефалії розширилося, охоплюючи не лише церковну, але й церковно-політичну незалежність. Еріксон вважає, і ми погоджуємось з його думкою, що автокефалія нового класу є більш обмеженою, і теоретично допустимою є процедура юридичного відкликання автокефального статусу. Ще одна важлива, навіть принципова відмінність полягає у зміщенні пентархічного ладу древньої церкви. Пентархія поступилась місцем прерогативі Константинополя у питаннях надання Томосу. Частково це можна пояснити через «жонглювання канонами» у епоху Середньовіччя, та активним політичним втручанням у церковне життя зі сторони Візантійських імператорів для досягнення власних цілей. Триумф Візантії у церковному та політичному аспекті призвів до одноосібного утвердження Константинополя як церковного лідера, відтак столична кафедра зберегла і приумножила вплив на церковну ситуації на Балканах. Однак канонічні проблеми, викликані розпадом імперії, залишилися, і досі залишаються, невирішеними [2, р. 110].

У цьому сенсі поява «нових» автокефальних церков змінила саме трактування церковної інституції. У Візантії імператори прагнули бути «імператором римлян», який впливає і на церковні питання, про що свідчить лексика візантійського універсалізму. Молодші церкви запропонували нову парадигму інституційного становлення. Наприклад, Московський великий князь прагнув бути лише «царем» всієї Росії. Його справжньою політичною амбіцією було побудувати імперію на національних і світських підвалинах [3, р. 15]. Поступово церква віддалялась від держави. У нових національних автокефаліях політичний аспект церкви вже не такий потужний. Церква перестала відігравати панівну роль у суспільстві. Значною мірою це пов'язано із відсутністю імперської влади. Церква більше не освячувала владу. Патріарх не потрібний щоб помазати імператора на управління державою. Демократичний лад диктував нові умови, де церкві відводилась незначна роль. Церква потрібна була лише для утвердження національної свідомості та свідчила про міжнародний вплив новопроголошеної країни та її незалежність, в тому числі і церковну. Як правило, державні кордони збігалися з державними. В умовах Османської імперії церкви в Сербії,

Болгарії та Греції допомогли зберегти дух народності. З часом терміни православний і Сербська, чи Болгарська, чи Грецька церква стала майже синонімом». Наприклад, професор Спінка зазначив, що у випадку Сербії церква стала серцем сербського націоналізму – функція, яку вона виконував до відновлення автономії на початку XIX ст. Патріарх певним чином взяв на себе головування нації. Православ'я стало синонімом сербської національності, тому ті Серби, які прийняли іслам, вважалися втраченими для нації. Вони прирівнювались до турків [5, р. 154].

Новий національний період проходив під егідою подвійного контролю. З одного боку очевидне керівництво зі сторони Османської імперії, а з іншої – тотальний контроль з боку греків та Константинополя. Вселенський патріархат стає монополістом церковного життя цілої імперії. Грецька релігійна, а відповідно і культурна гегемонія всередині православного світу залишалася безперечною до середини XIX ст. [4, р. 103]. Тому, що стало важливою ознакою нових національних церков, вони прагнули скинути із себе тотальний контроль зі сторони і світської Османської імперії, і церковний, зі сторони Вселенського патріарха. Тому принциповим було зміщення церковних кордонів згідно державного поділу.

Підсумовуючи, відзначимо, що інститут автокефалії пройшов складний шлях становлення. Від базового стану існування, яким він був у період ранньої церкви, до церковно-політичного явища, яким став у період ранньої Візантії. У X ст. інститут автокефалії трансформується у явище виключно політичне, і стає предметом міжнародних торгів та значним важелем впливу на міжнародній арені. Відродження і нова трансформація автокефалії відбулась уже в нову добу на Балканах. Територіальний принцип автокефалії змінюється на національний. XX ст. характеризує автокефалію як засіб боротьби з конструкцією імперії. Вона визначає культурну та національну зрілість нації. Таким чином, церква неодноразово винаходила інститут автокефалії, та кілька разів його перелаштовувала згідно вимог часу.

Література:

1. Кирило (Говорун), архімандрит. Автокефалія та її український варіант. Людина між Церквою і світом: від антагонізму до синергії: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Луцьк, 2018. С. 37–44.
2. Erickson, John H. Autocephaly in Orthodox Canonical Literature to the Thirteenth Century.» St. Vladimir's Theological Quarterly 15:1-2 (1971). – P. 28-41.

3. Meyendorff, John «Byzantium, the Orthodox Church and the Rise of Moscow,» The Byzantine Legacy in Eastern Europe, ed. Lowell Clucas (New York: Columbia, 1988) – 220 p.

4. Sanderson C. W. Autocephaly as a function of institutional stability and organizational change in the Eastern orthodox church. University of Maryland, College Park, 2005. – 196 p.

5. Spinka, Matthew. A History of Christianity in the Balkans: A Study in the Spread of Byzantine Culture Among the Slavs. Archon, 1933. – 199 p.

Колінько М. В.,

д. філос.н., доцент,

доцент кафедри філософії,

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

Кузьміна А. В.,

студентка Історико-філософського факультету,

спеціальність «Філософія», IVкурс,

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ РАЦІОНАЛЬНОСТІ ВІД ПРОСВІТНИЦТВА ДО СУЧАСНОСТІ

Проблема раціональності є основною в історії європейської філософії та культури, вона є головною в осмисленні чинників і суті процесів становлення європейської цивілізації. Її по праву відносять до постійних, «вічних» проблем філософського дискурсу і виокремлюють теоретичний, методологічний та емпіричний рівні. Завданням нашої статті є аналіз трансформації раціональності від епохи Модерну до постнекласичних її форм.

Концептуальним стрижнем раціональності Модерну стає просвітницька ідеологія, віра у могутність розуму, науково-технічний прогрес, ліберальні цінності, універсалістське уявлення про закони історії (загальні для всіх країн, єдині для всіх культур), детерміністське бачення законів розвитку як механізмів досягнення мети та суспільного ідеалу, якій втілено у промислову цивілізацію західного типу. За висловом В.І. Додонової, «в епоху модерну процес раціоналізації набув тотального характеру, охоплюючи а) соціальний простір, б) соціальний час, в) людську тілесність, г) соціальні цінності, д) соціальну структуру, е) систему управління тощо» [Дод, с. 7]. В період Нового часу людина робить свій вирішальний крок до затвердження незалежності людського розуму, до визнання його основою поведінки та пізнавальної діяльності людини,

головними засадами для обміркувань та дослідів стають самодостатність та індивідуальна активність людського розуму. Філософія Нового часу окреслює велику історичну епоху, будує фундамент нового розуміння світу, в якому кожна людина – індивідуальність, яка має боротися за закріплення своїх прав та свобод на законодавчому рівні, починається модернізація усіх ланок людського буття, захисту гідності.

Один з засновників раціоналізму Нового часу Р. Декарт акцентує увагу на практичному значенні науки як знаряддя прогресу. Свою методологію він будує на принципах раціоналістичної дедукції, а експеримент визнає лише як передумову пізнання, що має підпорядковуватись раціонально-математичному мисленню. Основу свого дедуктивного методу Декарт сформулював у чотирьох правилах. По-перше, вихідним пунктом наукового пізнання є визначення принципів або начал. За істинні, згідно з цим правилом, можна вважати лише ті положення, які не викликають ніякого сумніву і не потребують доведення (істинність яких для розуму самоочевидна). Він закликає піддавати все сумніву. У другому правилі сформульовано вимогу аналітичного вивчення природних явищ: кожную складну проблему слід ділити на простіші й робити це доти, доки не прийдемо до ясних та очевидних речей. Третє правило вимагає дотримуватись «певного порядку мислення», який полягає в тому, щоб починати з найпростіших і доступних для пізнання предметів і поступово сходити до складних. Таке сходження є процесом опосередкованого дедуктивного виведення, що спирається на інтуїцію. Отже, засадничими елементами раціоналістичного методу Декарта є дедукція та інтуїція. Четверте правило орієнтує на досягнення повноти знання, на послідовність та ретельність дедуктивного виведення і вимагає повного переліку, детального огляду всіх ланок. Розум, озброєний дедуктивним методом, здатний пізнати найглибші основи світу і не може мати, на думку Декарта, перешкод у послідовному сходженні до істини.

В людині Р. Декарт бачив зв'язок тілесного бездушного механізму та розумної душі. Проблема людини ставала одним із головних питань філософії Нового часу. Г. Лейбніц убачає людський організм як систему знаків та шифрів, за якими криється істинна людська сутність. Філософ пояснює людину то як цілісно просту неподільну монаду, то як нескінченно складну систему монад, але у будь-якому випадку душа є розумною регулюючою субстанцією. У поглядах Лейбніца на природу ми зустрічаємо поряд з суто механістичним уявленнями не тільки немеханічні, але взагалі нефізичні чинники, так що його теза «живе органічне тіло є фізичний пристрій» можна було тлумачити і в дусі передової науки тієї епохи, і в дусі віталізму.

Загальною ознакою раціоналізму Г. Лейбніца, Р. Декарта, Б. Спінози є те, що вони не заперечували досвід як засіб пізнання. Наукове осмислення досвіду можливе, якщо ґрунтується на законі достатньої

основи. За найважливішим законом, сформульованим Г. Лейбніцем, усе відбувається внаслідок певної причини, має для існування якусь підставу. Завдання пізнання фактів — відкрити причинну залежність.

I. Кант, описуючи процеси раціоналізації у Просвітництві, визначає його як перехід людства до стану його повноліття. Постструктураліст М. Фуко характеризує його як епоху, що подарувала спосіб управління, новий спосіб взаємин держави і суб'єкта, новий тип владних відносин. Суб'єкт сприймається як засіб, ресурс для держави. За межами уваги просвітницької раціональності «залишається внутрішній світ людини. Її екзистенційні переживання, почуття, пристрасті та емоції, за логікою модерного мислення, соціально-економічний та науковий прогрес може покращити» [Гом, с. 28]. Українська філософія Ольга Гомілко показує трансформацію раціональності до її сучасних форм, коли «з одного боку, стрімке зростання ролі знань відкриває перед людством нові можливості та продуктивні перспективи, а з другого – загострює небезпеки регресу людської раціональності» [Гом, с. 26]. Погодимось з О. Гомілко у тому, що «критика раціональності повинна бути спрямована на її зміцнення, а не ослаблення та протиставлення іншим сферам людського буття. Суспільство знань ставить раціональність перед викликами кардинальних змін, а не обмежень. Головний вектор таких змін – подолання модерної форми раціональності завдяки переходу від ідеї єдності форм раціональності до ідеї їх розмаїття» [Гом, с. 26].

Розуміння суб'єкта у добу Просвітництва та у сучасній філософії теж зазнало трансформації. Буття суб'єкта є процесом, постійно незавершеним, а тому таким, що може бути переінтерпретованим. Наприклад, у постмодернізмі суб'єкт сприймається як множинний, не цілісний, що постійно перебуває «у стані співбуттєвості, тобто знаменує собою своєрідний процес безперервної генерації безлічі співіснуючих комунікацій» [К, с. 53]. Постмодерністський дискурс демонструє «фрагментацію і маргіналізацію, нетотожність і відмінність, що постійно виявляються в нашому досвіді» [К, с. 53], що вже не здатна осмислити класична раціональність. Нескінченну ризомну гру відмінностей складно охопити трансцендентними принципами, які пропонує універсалізм Просвітництва.

Висновки. Проблема можливостей та меж раціонального пізнання має не тільки пізнавальний, але і антропологічний, гуманістичний та ціннісний зміст. Людина потребує затвердити себе в бутті, зрозуміти своє місце та відношення зі світом. Раціональність відповідає на прагненням людей до організації доцільної індивідуальної та суспільної життєдіяльності за логічно обґрунтованими нормами та регулятивами. Роль раціональності Просвітництва – у розчаклюванні світу, поданні знання як соціокультурних, політичних, економічних практик. Раціональність Просвітництва спирається на постулати наукового

пізнання, технологій виробництва, параметри суспільного договору як аргументи на користь послідовного прогресу і вдосконалення людського життя, подолання різного роду проблем. У сучасному світі спостерігається парадигмальний зсув у просторі раціональності від усталених метафізичних принципів інтерпретації людини та світу до методологічних настанов множинності, нетотожності, ризомної побудови гетерогенних і плюральних раціональних конструкцій.

Література:

1. Гомілко О. Суспільство знань як виклик раціональності. *Філософія освіти*. 2015. № 1 (16). С. 26-38.
2. Додонова В. І. Соціальна раціональність як предмет постнекласичного дискурсу. Автореферат дис... д-ра філос. н.: 09.00.03. Київ, 2012. 33 с.
- Колінко М. В., Скіртач В. М. Проблематизація суб'єкта у контексті співбуття іншого. *Вісник Донецького національного університету. Сер. Б. Гуманітарні науки*. 2013. №1–2. Т.2. С. 49–54.

Корзун О.В.,

д.і.н., доцент,

*ст.н.сп. Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН
м. Київ, Україна*

ПОСТКОЛОНІАЛЬНІ ПОЗИЦІЇ У ТРАКТУВАННІ ІСТОРІЇ НАУКИ УКРАЇНИ

В західній гуманітаристиці постколоніальні студії займають особливе місце, адже спрямовуються на комплексне осмислення наслідків колоніального правління, де основним об'єктом дослідження постають взаємовпливи між колоніями та колонізаторами, центром та периферією. За півстоліття своєї еволюції постколоніалізм напрацював великий багаж методологічного інструментарію, який корегує вектор досліджень: від європейської колонізації сходу, «третього світу», де домінували «білі люди» до розуміння імперської/колоніальної позиції в середині різних, і європейських, в тому числі, спільнот. Вчених цікавлять дослідження спротиву/опортунізму колоніальній владі, глобалізаційні тенденції при взаємодії центр–периферія, багатокультурність як основа функціонування, аналіз різних форм підпорядкування (расового, національного, класового, гендерного тощо).

В соціогуманітарному українському дискурсі поступово утверджується розуміння Російської імперії та Радянського Союзу як колоніальних держав, хоча їх структура як імперій була відмінна від імперій західного світу, з їхнім розмежуванням на метрополію та колонії. В цьому контексті позиція України як колонії потребує уточнення, адже ця територія сприймалась кожною імперією як частка власної територіальної приналежності, так би мовити, своєю, а до того вкрай важливою, місцем перетину культурних впливів. Вчені (О. Еткінд, О. Томпсон) застосовують поняття «внутрішній колоніалізм» – процес культурної експансії та гегемонії, асиміляції в межах державних кордонів. Тому, аби не розчинитись в імперській домінуючій культурі для відтворення «українського» потрібно було відмежуватись від російського. Такий механізм захисту мав й інший бік – той внесок, який робили представники української спільноти чи інших народів з цієї території монополізувався та зараховувався у здобутки культури-домінатора. І таке привласнення історичної спадщини представником метрополії сформувало колоніальну травму, яка відзначається відчуттям культурної, ментальної вторинності, інфантильності, неспроможності творити «високу» культуру, науку тощо та насаджує віктимну позицію в оцінці свого культурного внеску. Сьогодні, коли Україна вибудовує стратегію міжкультурних взаємин постає вкрай затребуваним питання постколоніального досвіду, як він формує імідж нашої країни в світі і особливо для наших сусідів, які на певних етапах нашої спільної історії були у ролі доміраторів. Складними постають випадки не лише відбирання чи повернення досвіду, але й пропрацювання спільного.

Досліджуючи розвиток науки України, концептуально важливим постає розуміння процесів, які відбувались в межах імперської політики тих держав, до складу яких входили українські землі. Однак, стоячи на позиціях деколонізації, переосмислення свого колоніального минулого та усвідомлення усіх його позитивних/негативних наслідків постає необхідність розширити межі дослідницької уваги від аналізу державних заходів щодо організації науково-дослідних процесів до занурення у їх соціокультурні витоки, що є більш інформативним при виокремленні національної своєрідності, яке для українських істориків науки має звучати домінуючим. З цієї позиції державні постаті метрополії та їх заходи постають другорядними, тлом для реконструкції процесів становлення та розвитку сільськогосподарської дослідної справи периферії, якою були українські землі в межах імперій. Часто, озброївшись більш точною дослідницькою «оптикою» на поверхню проступають інші ініціатори / замовники / реалізатори наукового процесу. І якщо у лінійному вимірі дослідження часто ведеться від центру до провінції, то зміна вектору у протилежний бік дає можливість сформувати оригінальну для України модель розвитку науки. Українська регіональна специфіка, демонструючи

різноманітність як соціокультурного простору так і природньо-історичного базису, дає можливість визначити національну особливість еволюції науки в цілому, а також дозволить створити свої культурні/наукові/ /дослідницькі центри, не орієнтуючись на імперські, до того ж прослідкувати міру їх впливу на останніх. Тому, маючи таку міжкультурну різноманітність, місцем перетину культур, яке історично сформувалось на теренах України можемо повернути собі центральність, зарахувавши своє «пограниччя» як перевагу, а не як недолік.

Одночасно, розглядаючи історію вітчизняної науки варто враховувати й те, що сприйняття новий наукових знань українським соціумом не відбувалось лише через мову домінатора та його канали поширення наукової інформації. Хоча й були періоди, особливо часів радянського тоталітаризму, коли існував вкрай обмежений доступ до іншомовної, особливо західної літератури. Але більшою мірою український науковий істеблішмент в силу різних причин (особисті, національні, наукові контакти, нелідируюча позиція з певного наукового питання в метрополії) був долучений до багатомовного інформаційного простору.

З іншого боку, з позиції деколонізації постає питання, що слід вважати «своїм» науковим продуктом, кого вважати «вітчизняним» вченим? І якщо для політичної, мистецької чи літературної сфери можливе апелювання до слів «героя», того хто творить, адже він там змушений проявити свою ідентичність, то для реконструкції історичних процесів в науці це видається нереальним. Тому для розширення спектру вироблення національних особливостей важливим лишається апелювання крім національного походження, мови, місця народження (чи інколи поховання), навчання, ще проживання більшої, порівняно з іншими періодами життя на українських теренах та особливо творення власного чи спільного з місцевими співтовариством наукового продукту. Деколонізаційний поступ набуває особливого звучання, коли зсувається точка відліку з територіальної приналежності на характеристику інтелектуального простору вченого, враховуючи космополітичний рівень сприйняття, який типовий для науковців. Отже, завданням дослідників історії науки постає у проблемі висвітлення «великих» культурних впливів і представлення їх як «своїх», що вимагає постійного роз'яснення та деталізації контексту.

Важливо відмітити, що в цьому ключі варто виділяти поняття «імперська» наука (за аналогією «імперська культура»), яка не ототожнена із наукою домінатора. Фактичний соціально-культурний та політичний стан чи то Російської імперії, чи то Радянського Союзу був багатонаціональним, де вчені, які представляли «національні науки» творили «уявлені спільноти» (Бенедикт Андерсон) або «національні» простори, користуючись спільними культурними та соціальними

процесами та капіталом імперії. Однак, російською етнічною інтелігенцією було монополізовано усі здобутки імперської науки та видано за свою, національну. Тому, конструкт де наука-домінатора (як часто вживають – «російська наука») є «фундаментом», «базовою конструкцією» для «імперської науки» є хибною і тому потребує деконструкції. Мало того, аби глибше розуміти соціальні процеси в історії науки, підвищити інтерес до «національної» креативності доцільніше не розрізняти її на російську, українську тощо, а наголошувати на імперському статусі і росіян, і українців, й інших етнічних спільнот, які входили до складу цих імперій, що дозволяє розшири розуміння «вітчизняної» науки до імперського звучання. Однак, цей контекст вимагає чіткого виписування внеску представників української науки у загальноімперський розвиток.

Отже, постколоніальний підхід конструює історію вітчизняної науки в рамках імперій як продукт багатонаціональної когорти науковців, які зазвичай реалізували себе в імперських столицях, через посередництво імперських адміністративних наукових установ, періодичних видань та звісно російської «лінгва франка». Саме мова надавала «імперській науці» оманливої однорідності, тому вона як маркер ідентичності науковця не постає визначальним. Сьогоднішній російський націоналістичний дискурс приховує багатонаціональний характер наукової продукції, створеної в часи імперій, замовчуючи той факт, що лише пристосування до умов давало можливість займатися науковою діяльністю, виборювати свою конкурентну позицію.

Куліш П.Л.,
к.філос.н., доцент,
доцент кафедри філософії та суспільних наук
Вінницький національний медичний університет
ім. М.І.Пирогова
м. Вінниця, Україна

ЕСТЕТИКА: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИКЛАДАННЯ.

Останнім часом у сфері естетично-художньої культури в цілому та естетичній науці зокрема з'явилися нові не зовсім сприйнятливі, почасти діаметрально протилежні думки і суперечки, щодо її предмета, змісту, нинішнього стану та майбутніх перспектив, а також пропозиції, про її докорінні зміни, а то й повну руйнацію, та намагань зберегти все в усталеній даності і існуючих формах. Серед факторів, існування проблемних місць в естетиці можна виокремити те, що значна кількість

накопиченого естетичною теорією і практикою матеріалу, який вимагає невідкладного інтелектуального опрацювання, спонукає деяких дослідників переключатися з філософсько-теоретичної на вузькоспеціальну тематику. Тому частина фахівців переорієнтувалася на більш конкретні сфери сучасного соціогуманітарного знання, в результаті чого істотно зменшилась увага до розробки та розв'язання загальнофілософських і загальнометодологічних проблем. У результаті такої специфікації відбувся розрив зв'язку між загальною філософською теорією і методологією та методиками конкретних наук, зокрема тих, що займаються дослідженнями естетичного і художнього. Через це, утворилися прогалини у розумінні та тлумаченні естетично-художнього, які легко заповнюються хибними думками і положеннями, необґрунтованими і безпідставними твердженнями, некоректними висновками і рекомендаціями. І все це відбувається саме тоді, коли теорія і практика сучасної естетично-художньої культури її методологія гостро потребують глибоких філософсько-обґрунтованих досліджень, завдяки яким узагальнюються теоретичні досягнення тих наук які спрямовані на естетично-художню культуру, та вироблення наукових рекомендацій для мистецької діяльності. Слід мати на увазі й те, що найбільше непорозумінь і суперечностей виникає у точках перетину окремих галузей людської діяльності, на стику матеріально-предметного, прагматично-утилітарного, духовно-творчого і емоційно-особистісного.

Зрозуміло, що в естетиці, як і в інших царинах знання, є ще багато прогалин і не прояснених положень, у тому числі й щодо тих проблем, які постійно залишаються актуальними. Актуальними проблемними питаннями сучасної естетики й понині залишаються: сутність естетичного та художнього, їх принципова відмінність від споріднених форм духовної діяльності та місце в системі наявної культури суспільства; співвідношення мистецтва з реальністю і у зв'язку з цим, визначення сутності та своєрідності «художньої реальності»; виокремлення предмета мистецтва і встановлення його відмінностей від предметів інших сфер діяльності, зокрема, наукової; характер художньої творчості і особливості діяльності художника як творчої особистості; основні субстанціональні цілі мистецтва і його суспільне призначення; рівень та стан сучасної естетичної науки і естетично-художньої культури, основні тенденції і перспективи їх розвитку, тощо.

Потреби нинішнього суспільства у формуванні людської особистості вимагають від естетики не лише подолання консерватизму та догматизму але й уникнення анархії в судженнях і висновках. А це означає, що основним завданням естетики було й залишається розробка такої теорії, яка б спираючись на сучасну філософську методологію сприяла виходу із полону догматизму і еkleктизму суджень, тяглася до чіткості, обґрунтованості та логічної послідовності висвітлення своїх тверджень,

при цьому усвідомлюючи те, що її теоретичні принципи та фундаментальні ідеї так чи інакше, через низку опосередковуючих ланок, включаються в масову свідомість, маніфестуючи зворотний вплив на саму естетику.

Тож естетика як філософське вчення має тільки одне, характерне лише для неї і тільки нею ж розв'язуване найпринциповіше та найзагальніше завдання: залишатися теорією чуттєвого освоєння дійсності, проте чуттєвого не в пересічному його баченні, а в такому його тлумаченні, з яким пов'язується цілісність родового ствердження людини, а в цьому ствердженні - і цілісність ставлення людини до оточуючого світу в цілому. За умови визнання того, що межі естетики визначаються саме таким розумінням чуттєвого, автоматично зникає потреба і в такому переліку її основних завдань як: «наука про прекрасне», «наука про мистецтво»[1, с.73], «наука про творчість», не кажучи вже про такі її тавтологічні визначення, як «наука про естетичне в дійсності»[2, с. 8], «наука про естетичні властивості» тощо. І це природно. Те, що дійсно об'єднує і естетичне, і творче, і художнє, без збіднення зазначених тут складників, цілком може бути представлене як чуттєве. Це є надзвичайно важливим, позаяк йдеться, насправді, про визначення єдності самого предмета естетики, з яким пов'язано і усвідомлення її єдиної методологічної основи.

Проблемність визнання за естетикою цього єдиного її завдання пов'язана з трудностю усвідомлення соціальної природи чуттєвих явищ і чуттєвого взагалі. Чуттєве – це не просто предметність діяльності людини, яка байдуже споглядається або сприймається. Це – особлива предметність, передусім у тому сенсі, що з нею поєднано (чи пов'язано) і виявлення деяких цінностей існуючого (буть-то у вигляді ознак, якостей чи властивостей речей) і – що найважливіше – вияв такого стану людини, який стосовно не лише самої людини, але й суспільства є справді безпосереднім чи по людському самоцільним. Ця цілісність стану вирізняється не стільки тим, що людина сприймає чи присвоює, скільки тим, як відбувається таке сприймання і присвоєння, чи яким є суспільний зміст цього акту діяльності загалом. Іншими словами, така цілісність залежить не тільки від особливостей предмета і його властивостей, які, безумовно, диктують спосіб сприйняття речі, а й від характеру соціального буття людини.

Чуттєве завжди несе на собі відбиток цього буття – головного і істотного в способі життєдіяльності та світосприйнятті людини. Тільки в результаті соціального антагонізму стає можливим збайдужіння людини до цілей суспільного буття, а звідси – й до цілей людської життєдіяльності людей. І тільки завдяки такому збайдужінню стає можливою, власне, нехудожня, нетворча, несприйнята (неприйнятна) діяльність людей. Але саме таку діяльність не можна назвати і чуттєвою, причому саме тому, що

з неї, з самого початку, виключається той по-суспільному цілісний спосіб її вираження, в якому людина тільки і може проявити не випадкову, універсальну сприйнятливість до світу, тому, і таке ж універсальне ствердження своєї сутності. Навпаки, естетичне, сприйняте, творче, художнє і т.п. цілком постають синонімами чуттєвого, якщо усвідомлювати необхідність перетворення єдності мети суспільного буття в єдність сенсу реального здійснення ідеалу людського існування взагалі. Позаяк тільки така мета, яка концентрує в собі найвищий людський інтерес, здатна скріпити всі потреби людини, надати їм єдиної спрямованості, а тим самим визначити і єдиний спосіб їх людського ствердження.

Таким чином, естетика є вченням не про сприйняття і сприймане, як їх традиційно тлумачить психологія чи фізіологія, а про чуттєве, яке рівнозначне способу суспільного ствердження людини у всьому багатстві її сформованих потреб.

Яким би спочатку не уявлявся цей спосіб, але з точки зору його дійсного руху немає і не може бути самостійних «естетик», наприклад, побуту чи взуття з їх особливими цілями і завданнями. В іншому випадку доведеться визнати, що і проблеми побуту, і проблеми взуття повинні ставитися не інакше як проблеми ідеалу, сенсу буття людини взагалі. Адже, мабуть, слід звести найвище прагнення людини – її естетичний ідеал – до простого запиту у взутті (і справді, до простого – при сучасних можливостях виробництва), щоб саме взуття бачити не інакше як естетично. Або, навпаки, сам цей запит слід підняти, ймовірно, до вираження ідеалу, сенсу буття, щоб виношувати його не інакше як естетичний запит.

Сказаним зовсім не знімається питання естетичної діяльності людини в сфері виробництва, побуту, поведінки, тощо. Взагалі було б нерозумно обмежувати прояв естетичного якимись сферами (природними чи соціальними), звужувати їх або розширювати. Що і в сфері виробництва можлива естетична діяльність людини – це не припущення, а реальний факт. Але справа тут не в умовності термінів або виразів «естетика виробництва» чи «питання про естетичну діяльність людини в сфері виробництва», а в принциповості ставлення до єдності предмета естетики, її методу, принципів, щодо будь-яких «естетик» і з висоти будь-яких їх окремих завдань (саме окремих – в іншому випадку втрачається сам сенс їхнього існування як «естетик») не була здійснена спроба з'ясування суті естетичної діяльності як такої. Позаяк така діяльність визначається не характером лише тих потреб, які специфічні для побуту чи виробництва як такого, а характером вже згаданої єдиної і найзацікавленішої потреби людини в ідеалі (якщо об'єктивну необхідність в ідеалі як способі вираження життя взагалі можна назвати потребою в звичному сенсі). А оскільки історичний сенс останньої, сама ступінь покладеного в ній

інтересу не зводяться до простої суми можливих інтересів, що пов'язані, скажімо, зі сферою побуту чи поведінкою людини, то і сама естетика не може бути подана як проста сума «естетик», позаяк залишається вченням з єдиними вимогами, принципами і законами.

Естетика має залишатися цілісною системою філософського знання, яка вивчає чуттєву, смислосназначиму складову діяльності суб'єкта. Вона приречена займати провідне місце у життєдіяльності соціуму, виконуючи в ньому різноманітні функції, найважливішими з яких залишаються: світоглядна, пізнавальна (гносеологічна), формотворча (виховна), аксіологічна (смыслоціннісна) методологічна тощо.

Майбутньому лікарю теж важливо вивчати естетику, позаяк вона сприяє формуванню естетичних почуттів, переживань, смаків, суджень, естетичної свідомості і естетичного ідеалу. Її вивчення розвиває уяву, фантазію, інші естетичні властивості мислення, сприяє піднесенню духовно-психологічної життєздатності людини, становленню гармонійної, всебічно розвиненої особистості тощо.

Література:

1. Етика та естетика: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях)/за наук.ред.проф. В.С.Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 204 с.
2. Естетика: Навч. посіб./М.П.Колесніков, О.В.Колесніков, В.О.Лозовий та ін.; За ред. В.О.Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 208 с.

Лукашенко М. В.,
к. філос. н., старший викладач,
старший викладач кафедри теорії, історії держави
і права та філософії права
Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

ПЕРЕТВОРЮЮЧА СИЛА ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ У ДЗЕРКАЛІ САКРАЛЬНИХ МІФІВ ТА НАРАТИВІВ

Напередодні виникнення пандемії COVID 19, прогностика щодо можливості появи та розповсюдження хвороб у сучасному світі кардинально відрізнялась. Ряд дослідників (С. Пінкер, Г. Рослінг, Ю. Н. Харарі та ін.) бачили його «безпрецедентно покращеним». Цифри свідчили, що тривалість життя людини за останні 150 років фактично подвоїлась [1]. У повсякденному житті здоровий глузд підказував громадянам цивілізованого світу, що час смертельних епідемій минув,

проте не всі філософи і науковці-епідеміологи мали схожу думку. Так, у 2016 році було оприлюднено незалежний огляд великої групи науковців глобальної безпеки в рамках протидії інфекційній кризі [2]. Тому, враховуючи плинність сучасного життя та нещодавнього покращення, з яким зустрівся світ кілька десятиліть тому, медичні прогнози на майбутнє створили певний континуум. З одного боку панували сподівання на неможливість масштабних заражень, перед викликами яких поставало людство в минулому, а з іншого лунали заклики бути готовими до ще гіршого. Адже новітні технології, глобальна взаємозалежність, висока щільність населення в урбанізованому світі, близькість до свинокомплексів та птахофабрик, розшарування та неймовірна рухливість у просторі, перетворили людство на якісно нове і більш вразливе до пандемій інфекційних хвороб [3; 4, с. 251]. Всі ці прогнози більшою чи меншою мірою враховували перетворюючу силу пандемій, яка була осмислена і описана дослідниками науки, соціологами, філософами.

Навколо вируючих інфекцій виникали міфи, які спрямовували відповідні інтерпретації природу та призначення хвороби, інтегруючи відповідні наративи в картину світу спільноти та внутрішню картину хвороби кожного окремого пацієнта. Метою даної розвідки є аналіз відповідних інтерпретацій в біблійних текстах. Зупинимось на прикладах хвороб, які свого часу спричинили світоглядні та соціально-історичні зміни в житті іудейського народу та християн перших віків. Їх відображення помітні на всіх рівнях соціального буття, починаючи від щоденних ритуалів, закінчуючи особливостями організації соціального простору. Налаштувавши відповідну оптику розгляду перетворюючих можливостей COVID 19 у сфері дотику людини до сакрального, можна визначити чинники та наслідки впливу сучасної пандемії на релігійні інститути і практики, висвітлити прогнози щодо їх тривалості та сталості, нових горизонтів змін, можливості нової Реформації чи актуалізації релігійного фундаменталізму за часів пандемії, що може стати предметом розгляду наступних досліджень.

Отже, для розуміння світоглядного ресурсу перетворення суспільства під впливом розповсюдження інфекційних хвороб, звернемося до досвіду їхніх інтерпретацій за часів епідемій, згадки про які дійшли до нас у Біблії. Так, у Старому Заповіті неодноразово згадується моровиця. Зокрема, у книзі Виходу як попередження фараону (9:3), як обіцянка убезпечення синів Ізраїлевих (30:12). Як доля людини безбожної, нащадків якої моровиця сховає (Йов 27:13-15). Як обіцянка покарання за непослух та нехтування законами Божими у книзі Левиту (26: 16-25), у Повторенні Закону (28: 21-22), у пророків Єремії, Єзекіїля та ін. Окрім Єгипетської кари, згадуються також три дні моровиці, що забрали 70 тисяч чоловік, як покарання за гріх, яке після покаяння обрав цар Давид замість трьох місяців військових поразок чи семи років голоду (2-а Самуїлова; 24:12-16).

Водночас в сакральних текстах існує й інший наратив. Наприклад, у молитві царя Соломона в збудованому храмі при перенесенні ковчега Господнього є прохання почути благання усіх, хто буде молитися тут у часи хвороб (1-а царів 8: 37-39). В Псалмах оспівується сила Бога, яка забезпечує того, хто живе під покровом Всевишнього та надіється на Нього (Псалом 90). Саме Псалом 90 і сьогодні найчастіше молитовно читається християнами за часів пандемії COVID 19.

Інша інфекційна хвороба здавна відома людству, що згадується в Біблії, в працях давньогрецьких лікарів та філософів, яка була до чуми однією з найбільш розповсюджених інфекційних хвороб, – лепра, або проказа. Хвороба Гансена, вбивала повільно, роблячи хворих вигнанцями аж до самої смерті. Священник, згідно настанов, зафіксованих у Старому Заповіті, мав діяти відповідно до закону про прокаженого (Левіт, 13), тобто засвідчувати хворобу чи її зникнення, призначати карантин, здійснювати жертви, приписувати ритуальне очищення, які могли бути свідомством зцілення. Якщо хвороба не зникала, то мав визнати подальше життя людини поза спільнотою, оголосивши її нечистою. Образ цієї хвороби часто порівнюють з образом гріха, а випадки зцілення від цієї хвороби описують як покаяння, благодать та волю Божу. Або як у випадку зі зціленням Неємана – воєначальника царя Сирійського, є свідченням пізнання, «що на всій землі немає Бога, як лише у Ізраїля» (4-я Царств, 5:15).

У Великому ж каноні прп. Андрія Критського, покаянням якого починається Великий піст в Православній Церкві, потяги душі порівнюються з діями Гієзія, який через своє сребролюбство отримав проказу Неємана. Душа отримує проказу подібно Озії, адже помишляє та робить беззаконня [5, Вт., пісня 8]. Проте, нечистота та язви душі омиються в купелі сліз покаяння, адже Бог може убилити та очистити прокажене життя і людина може не впадати у відчай, хоча її душа і вражена проказою [5, Чт., пісня 6]. І тут молитовно звучить ще один образ сприйняття прокази – терпіння та смирення праведного Іова, який вважав своїм чертогом гноїще, а струп'я ран – дорогоцінними каміннями [5, Вт., пісня 4]. Хвороба перестає бути ознакою лише покарання, випробовування чи гріха.

Важливішою стає не причина (за що?), а призначення, як людина її буде сприймати та застосовувати для свого спасіння (навіщо?). Так, в історії про зцілення десяти прокажених (Лк. 17: 11-19) звучить милосердя, відгук на прохання, довіра, спасіння, вдячність чи невдячність, але не історія причин хвороби чи покарання. Згадка євангелістами Матвієм (Мф. 26: 6-7) та Марком (Мк. 14: 3) про проказу Симона, в домі якого грішниця помазала дорогоцінним миром главу Ісуса Христа не є випадковою, на думку свт. Іоанна Златоуста. Зцілення прокази Симона та подальше спілкування з ним, дало і їй надію на зцілення душевної нечистоти.

В притчі про багатого і Лазаря проказа також не є ознакою гріха. Тут інша система координат – небесне багатство і здоров'я. Якщо людина і в найважчих умовах життя залишається смиренною і люблячою Бога, то її ім'я залишається в історії, на відміну немилосердного багача, який щоденно губився у бенкетах, а імені якого ми не знаємо. Коли ж після смерті він підняв очі до неба, його почув Авраам – інший багатий, який був милосердним як за життя, так і після нього. Тобто притча вчить, що благодать Божа є скрізь і ніщо не може завадити спасінню, ані хвороба, ані багатство.

Таке бачення хвороби дозволило християнам перших віків в періоди великих пандемій, зокрема, «Антонієвої» (165-180 рр.) та «Кіпріянової» (249-262 рр.) чуми, з вдячністю сприймати все як засіб наближення до Бога, смиренно приймаючи неміч і милосердно допомагаючи усім хворим, що сприяло швидкому поширенню християнства. Зокрема, св. Кіпріан з іншими священниками за часів епідемії хрестив по двісті-триста людей в день [6]. Бачення сенсу в хворобах та служінні тим, хто страждає, контрастувало з поширенням жаху та зневіри в чисельних богах античного світу. Християнське сприйняття світу, створеного люблячим Богом, який опікується кожним, який заповів любити та піклуватися один про одного, дозволило віднайти опору навіть тоді, коли навколо вирувала смерть. Виникла інша культура формування внутрішньої картини хвороби та помирання.

Також поступово змінилося ставлення християн до прокажених. І хоча страх перед лепрою не зник у суспільстві одразу, залишаючи хворих ще тривалий час ізольованими, але блаженства та очікування євангельського помилування милостивим, були тією закваскою, яка поступово змінювала суспільство. Великі монастирі поза містом за власний рахунок відкривали та утримували лепрозорії, в яких монахи допомагали хворим, а основною функцією членів ордену Святого Лазаря в Єрусалимі був догляд за прокаженими.

Ставлення до смертельних хвороб змінило і те, що для християн смерть перестала бути кінцем усього чи епізодом єдиної реальності життя, адже вона несе в собі більші надії, ніж життя, сповнене здоров'ям і силою, про що писав С. К'єркегор [7]. Проте, на думку філософа, християнин єдиний знає, що смертельна хвороба це відчай, який не лише є недугом, який призводить до смерті, за якою вже нічого не слідує, а й є безнадією, неможливістю померти.

Аналіз сакральних текстів та трансформацій, які відбувалися у світоглядних установках за часів епідемій перших віків становлення та інституалізації християнства, свідчить про зміну міфу хвороби та наративів її пояснення, які стали особливими взаємопов'язаними формами осмислення та інтерпретації соціально-історичної дійсності, що

визначають сенси та перетворюють світ, а також є основою формування інакшого типу внутрішньої картини хвороби.

Література:

1. Roser M. The Spanish flu (1918-20): The global impact of the largest influenza pandemic in history / Max Roser // Our World in Data [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://ourworldindata.org/spanish-flu-largest-influenza-pandemic-in-history>
2. The Neglected Dimension of Global Security. A Framework to Counter Infectious Disease Crises (Commission on a Global Health Risk Framework for the Future [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: // <https://nam.edu/wp-content/uploads/2016/01/Neglected-Dimension-of-Global-Security.pdf>
3. Lederberg J. Infectious Disease as an Evolutionary Paradigm / Joshua Lederberg // Emerging Infection Diseases. Vol. 3, N 4, October-December 1997. – 417-423, P. 418
4. Остергольм М., Олшейкер М. Смертельний ворог. Людство проти мікробів-убивць / Майкл Остергольм, Марк Олшейкер; пер. з англ. А. Калинюк, А. Гак. – К.: Лабораторія, 2020. – 319 с.
5. Великий канон прп. Андрія Критського [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://pravlife.org/sites/default/files/field/kanon-andreja-kritskago-grazhdanskim-shriftom.pdf>
6. Cartwright F. F., Biddiss M. Disease and History: From Ancient Times to Covid-19 / Frederic F. Cartwright, Michael Biddiss. – Lume Books, 2020. – 253 р.
7. Кьєркегор С. Болєзнь к смерти. Изложение христианской психологии ради наставления и пробуждения [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://booksonline.com.ua/view.php?book=155516>

Майданевич Л. О.,

к.філос.н., адвокат
м. Вінниця, Україна

Федотова В. В.,

студентка 2 курсу медичного факультету №1 гр.15-Б

Вінницький національний медичний університет

ім. М. І. Пирогова

м. Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ПРИ ВТРУЧАННІ В СФЕРУ ЗДОРОВ'Я: ОСНОВНІ АСПЕКТИ

Женевська декларація Всесвітньої медичної асоціації зв'язує лікаря зобов'язанням: «Здоров'я мого пацієнта буде основним моїм клопотом» [2], а Міжнародний кодекс лікарської етики проголошує, що «надаючи медичну допомогу, лікареві належить діяти виключно в інтересах пацієнта» [4]. Окрім цього, згідно статті 3 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [3].

Враховуючи вищезазначені правові горизонти, можемо обґрунтовано вважати, що надання медичних послуг (апріорі) полягає: 1) в неможливості гарантування результату лікування; 2) в неможливості зведення послуги до конкретно обмеженого кола дій. Власне, обсяг медичних дій (вибір способів, методів лікування хворого) обумовлений залежністю такого набору дій від стану здоров'я, анатомічних та фізіологічних особливостей хворого. Тобто, надання медичних послуг є зобов'язанням професійного медичного ризику, спрямованого не на гарантоване, а лише можливе поліпшення здоров'я пацієнта (на підставі як об'єктивних явищ, так і ймовірного характеру біологічних параметрів функціонування організму пацієнта).

Водночас, тут варто враховувати й основну тенденцію ставлення в суспільстві до цінності життя та здоров'я (наприклад, враховувати, що домінуючими сюжетними лініями в новинах, фільмах є вбивства, насилля, жорстокість тощо). Це призводить до того, що кожен усвідомлює себе (як носія соціальної цінності свого життя та здоров'я) істотно по-різному. Тут основною причиною, як вірно зазначає Е.Фром, є те, що «...сучасна людина не може зрозуміти дух суспільства, не зосередженого на власності й жадібності» [6, с.34].

Наведені аргументи визначають контури проблеми справедливості взагалі, та проблему дотримання соціальної справедливості при втручанні у сферу здоров'я, зокрема. Для вирішення вказаної проблеми сучасний філософ М. Сендел (Michael J. Sandel) пропонує три підходи щодо розуміння характеру справедливості: 1) справедливість як добробут; 2)

справедливість як повага до свободи; 3) справедливість як добродієність. Ось як М. Сендел визначає загальну характеристику запропонованих підходів: «... можна сказати, що теорії справедливості у минулому розпочиналися із добродієності, тоді як сучасні – із свободи... Якщо ми звернемо увагу на доводи справедливості, які оживляють сучасне політичне життя (серед людей, які не мають відношення до філософії), ми виявимо більш складну картину. Більшість наших доводів дійсно і, по меншій мірі, зовнішньо мають відношення щодо сприяння добробуту та поваги до індивідуальної свободи. Але в основі цих доводів часто можна знайти відбиток іншого комплексу переконань про те, які чесноти гідні честі і нагороди, та який спосіб життя варто заохочувати в доброму суспільстві. Цей комплекс переконань іноді суперечить сучасним доводам. Хоча ми віддані процвітанню і свободі, ми не в змозі просто отряхнутися від суб'єктивної версії справедливості. Переконання в тому, що справедливість пов'язана із добродієністю так само, як і з вибором, мають глибокі корні. Певно, міркування про справедливість неминуче занурюють нас в роздуми про найкращий спосіб життя» [5, с. 20-21].

Відтак, поведінка лікаря щодо пацієнта «до та в момент» надання згоди на медичну допомогу має розглядатися (за конкретних обставин) у психологічній, медичній та правовій площині з дотриманням (по ситуації) тієї чи іншої концепції справедливості. Саме такий різновид стратегій у роботі лікаря буде забезпечувати встановлення необхідної (довірливої) комунікації із пацієнтом задля оптимальної діагностики та визначення процедури (протоколів) лікування.

Наведені міркування дають можливість прийти до таких висновків: 1) залежно від сфери медичного втручання лікар буде керуватися різними аспектами розуміння справедливості; 2) запропонований «каркас ідей» щодо характеристики справедливості не знімає з лікаря тягар сумління, але сприяє йому в обґрунтуванні процесу надання медичної послуги; 3) суб'єктивна версія справедливості буде домінуючою у свідомості лікаря при виконанні своїх професійних обов'язків.

Література:

1. Етичний кодекс лікаря України [Електронний ресурс] : Всеукраїнський з'їзд лікарських організацій від 27.09.2009р. (Євпаторія, АР Крим, Україна). – Електронні данні. – К. : Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001748-09#Text> (вільний ; назва з екрану).
2. Женевська декларація [Електронний ресурс] : Резолюція Генеральної асамблеї Всесвітньої медичної асоціації від 01.09.1948р. – Електронні данні. – К. : Верховна Рада України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/990_001 (вільний ; назва з екрану).

3. Конституція України [Електронний ресурс] : від 28 червня 1996 року / Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996р. ; [поточна редакція від 01.01.2020р.]. – Електронні данні. – К. : Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (вільний ; назва з екрану).
 4. Міжнародний кодекс лікарської етики [Електронний ресурс] : Резолюція Генеральної асамблеї Всесвітньої медичної асоціації від 01.10.1949р. (Лондон, Англія) – Електронні данні. – К. : Верховна Рада України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/990_001 (вільний ; назва з екрану).
 5. Сэндел М. Справедливість. Как поступать правильно? / Майкл Сэндел ; пер. с англ. Александра Калинина. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 352 с.
- Фромм Е. Мати або бути / Еріх Фромм ; пер. з англ. Ганни Яновської. – Харків. : Клуб сімейного дозвілля, 2020. – 303 с.

Макаров З.Ю.,
к. філос. н., старший викладач,
старший викладач кафедри історії України та філософії
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗРУШЕННЯ В РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ПРЕДМЕТУ СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Методологічна рефлексія предмету соціальної філософії періодично поновлює свою актуальність у відповідь на теоретичні і практичні запити наукової і політично активної спільноти (феномени «смерті соціального», «громадянського суспільства», «кризи ідентичності», «глобалізації» тощо). З огляду на те, що використовувані при цьому категорії й методи складають ризик усього соціально-гуманітарного знання та соціально-культурних додатків інших наук, принципові зрушення у розумінні природи суспільства та його життєдіяльності привертають увагу найрізноманітніших філософів і теоретиків суспільствознавства. Проте крім відомих суперечностей в численних роботах Х. Ортегі-і-Гассета, В. Парето, Дж. Ваттімо, П. Бурдьє, Е. Гідденса, Дж. Агамбена, Т. Лукмана, Ж. Бодрійяра, Ю. Хабермаса, В. Кемерово, Т. Керімова, В. Андрущенко та ін., можна виявити, на нашу думку, деякі спільні тенденції переосмислення предмету соціальної філософії.

Очевидна етимологія слова «суспільство» збігається з буквальним сенсом латинського дієслова «sociō» (з'єднувати, спільно затівати) і іменника «socialitas» (найближче оточення). Однак ця парадигма

співробітництва, що лежить в основі сімейства суспільствознавчих термінів, не вичерпує собою всіх відмітних ознак людського суспільства: до них ще додають системність, наявність внутрішньої структури і відносин між групами, функціонування соціальних установ, механізм успадкування досвіду. Звісно, така деталізація визначення суспільства дещо залежатиме від рівня його історичного розвитку, але загалом диктується споконвічним багатоманіттям видів діяльності, необхідних для спільного виживання, які в сучасній соціальній філософії об'єднуються за виробничо-економічним, соціально-політичним, духовно-культурним та сімейно-побутовим напрямками.

По іншій бік від філософії кожен з секторів цих напрямів, починаючи з XVIII ст. підлягає науковому дослідженню для встановлення відповідних іманентних економічних, політичних, соціологічних, соціально-психологічних та ін. закономірностей. Сьогодні сформовано чимало дисциплін, що вивчають суспільство в якомусь певному аспекті: соціологи розробляють загальні моделі суспільних процесів і їхні численні додатки щодо нагальних проблем суспільного життя; політологи часто виконують аналогічну роботу стосовно владних відносин в суспільстві; соціальні психологи зосереджені на суспільній свідомості та її проявах, що виникають на за конкретних умов; історики відшукують чи спростовують те, що керує суспільними змінами, чи мають ті об'єктивний сенс та закони тощо. Проте цілісне уявлення про суспільство як таке з його проблемами та перспективами складаються лише завдяки світоглядній рефлексії.

У філософії дослідження логічних відношень універсальних категорій метафізичного (індивід, суб'єкт, ціле, частина, єдність, автономність, самовільність, примус, можливості, мета, причина...) і соціально-філософського ряду (права, закону, ладу, устрою, особи, свободи...) дозволяє усвідомити світоглядні рамки наукових дефініцій термінів, за допомогою яких репрезентують структуру і функції суспільно-політичних систем. Наприклад, якщо в соціології «демократія» означає певну процедуру виборів і публічний порядок прийняття рішень, а в політології — умови реалізації цих засобів за певного державного устрою, то на філософському рівні ця категорія задає мету рівних громадянських можливостей за будь-якої суспільної організації. В результаті соціальні події можуть бути розглянуті по суті, у зв'язку з антропологією та природним оточенням, а також — у динаміці.

Класичне розуміння останньої передбачало визначення провідного сектору суспільно практики, закономірності якого започатковують ланцюгову реакцію з генези або змін інших, похідних секторів. Це дозволяло створювати лінійні алгоритми соціальних перетворень «згори» — виходячи з усвідомлення загальної картини суспільно-історичного процесу та свідомого добору з його теоретичних причин (джерел,

рушійних сил, цілей, сенсу, нормативних механізмів). В такий спосіб у соціальній філософії склалися найвідоміші парадигми до вивчення та вдосконалення суспільства – юридична, натуралістична, морально-ідеалістична, історико-матеріалістична, феноменологічна.

Насправді, кожна з них грішила преференціями щодо набутого досвіду, відображаючи «знизу» і абсолютизуючи «вшир» якийсь з етапів розвитку певного типу суспільства, аби «за цю ланку витягнути увесь ланцюг» соціально-філософської теорії. Цей редукціонізм дотепер дається взнаки у впливовому англосаксонському терміні «політична філософія», що висуває сектор владних відносин в ролі локомотиву усього суспільства і відводить власне «соціальній філософії» компетенцію усвідомлення стосунків громадянського суспільства і держави (диктат закону і самообмеження держави, пріоритет індивідуальних свобод, міжнародні гарантії прав тощо).

Сучасна ж філософська рефлексія виходить із нелінійної взаємопов'язаності усіх секторів життя: зародок суспільного організму рівною мірою запліднюється як предметними залежностями (економіка залежить від виробництва, політика — від економіки й соціальних зв'язків і т.д.), так і відносинами їх суб'єктів — від особи до спільнот різного масштабу, — які окрім матеріального чи духовного виробництва пов'язуються спільною територією, походженням, цінностями і взагалі прагненням задовольняти свої життєві потреби. Відомо, наприклад, що історичний розвиток вихідних племінних спільнот супроводжується опосередкуванням родинних зв'язків територіальними, економічними, культурними, інституційними, проте темпи подальшого розвитку зворотно залежать від демографічних показників (кількості, густоти й темпів зростання населення, його статевовікової структури, соціальної і міграційної мобільності, стану психофізичного здоров'я і т. ін.).

Виникаючи при цьому суперечності предметно-виробничих і суб'єктно-соціальних відносин здатні спричинити як стагнацію, так і розвиток суспільного організму. Тому за схожих умов та складників нерідко утворюються зовсім відмінні соціальні структури, а їх історія все частіше уявляється в дусі «несумірних цивілізацій». Тоді природно-історично сформоване «суспільство», яке могло репрезентуватись філософами теоретично, переходить у конкретний «соціум», що потребує спеціально-наукових методів його вивчення. При цьому позитивне призначення соціальної філософії — забезпечувати стратегії суспільного розвитку, поступається негативними — попереджати «соціальні патології» та підвищувати рівень «соціального здоров'я» у вигляді показників охорони здоров'я, демографії, соціального страхування, екології, сталого розвитку.

Так чи інакше, сьогодні соціальні філософи відмовляються від класичної привілейованої точки зору: з одного боку, вони як суб'єкти, що

теоретизують про суспільство, залишаються під владою своєї суспільної практики, верстви чи історичного часу; з іншого — живі частини соціального організму як об'єкти пізнання часто позитивно чи негативно реагують на концепції про них. Оскільки вони при цьому складають громади чи отримують повноваження, зазначена теоретична впливовість соціальної філософії переплітається з суб'єктною політичною практикою даного суспільства.

Одним з нагальних наслідків зазначеного переосмислення відносин теоретичного і практичного рівнів соціально-філософського знання є зрушення у правосвідомості сучасних громадян від державоцентризму в бік антропоцентричних засад прав людини. Свого часу конституційне закріплення провідної цінності людини в суспільному житті зобов'язало державні інститути захищати природ(же)ні права людини, прогресивно опосередковуючи самовладне свавілля і революційний терор як рівною мірою соціально ризиковані. Однак держава монополія на визначення соціально-гуманітарних інтересів та їх правовий захист, як виявилось в останні десятиліття критики просвітницького проекту, водночас створює жорсткі легістські рамки для реалізації людських прав, залишаючи поза увагою динаміку суспільного розвитку, громадський контроль місцевих громад та діяльність міжнародних правозахисних організацій. Звідси походить сучасна тенденція уявляти «літеру» державних законів в ролі правових явища, що потребують зворотного зв'язку з більш істотним «духом» природного права, втілюваного, наприклад, у практиці міжнародних трибуналів [1].

Висновки. Визначення суспільства як «сукупності людей» обтяжене довгим переліком ознак, що відображають різні сектори суспільної життєдіяльності, необхідні для відтворення суспільного організму. Останнє передбачає не лише надіндивідуальне забезпечення, а й формування потреб людини (соціалізацію). Оскільки виробничий, політичний, духовний і т.д. сектор вивчаються спеціальними науковими підходами, існує необхідність в інтеграторі цих знань, який би забезпечив розуміння суспільства як цілого.

Філософському підходу до осягнення суспільства притаманне прагнення методично скласти інтегральний образ суспільства мовою філософських категорій, розкрити специфіку соціальності через співвіднесення наявного суспільного життя з принциповим суспільним буттям за такими питаннями, як походження, закономірності і спрямованість його розвитку, суспільне благо, структура суспільства, суспільні відносини.

Соціальна філософія має стосунок до суспільної практики не «знизу» — через рихтування актуальних недоліків людського співжиття, а «згори» — коли до теоретичних причин додається їх реалізація як отримання, розподіл й делегування відповідних можливостей. Через намагання

сягнути універсального рівня загальності сучасні соціальні філософи дотримуються принципу антиредукціонізму, що полягає у відмові від привілейованих теоретичної причини, дослідницької точки зору чи соціальної практики: соціальна структура формується не лише етнічним чи освітньо-професійним чинником, а й демографічними, політичними, класово-стратифікаційними та ін. зв'язками людей, врахування яких дозволяє сполучити філософське і наукове вивчення суспільства, теоретизування і суспільно-політичну практику.

Література:

1. Братасюк М. Г. Філософія захисту прав людини з позицій сучасного правового мислення // Філософські та методологічні проблеми права. – 2020. – № 1 (19). – С. 14–20.

Martynenko N. M.,

PhD in History,

Associate Professor of Public Health and Healthcare Management

Kharkiv National Medical University

Kharkiv, Ukraine

EMPIRICAL METHOD OF FRANCIS BACON AND ITS INFLUENCE ON THE DEVELOPMENT OF MODERN MEDICINE

Philosophy played a significant role in the development and formation of many scientific fields (Fig.1). In the period of Antiquity and in the Middle Age physicians combined medical practice with philosophical research. By the late 16th – early 17th centuries in European philosophy started to appear investigations proved failure of scholastic philosophy. Francis Bacon (1561–1626), one of the most famous English philosophers of that time, concluded that the experiment was the best way for explanation of natural phenomena, the unique scientific method allowing to distinguish truth from fiction. F. Bacon considers that scientific knowledge originates from the experience, from the purposefully organized experiment. For him hypotheses in the scientific investigations have to play a secondary role. At the first place he put experiments. This Bacon's method was progressive for that time especially in sphere of medicine.

Following this way F. Bacon urged to study anatomy and physiology by conducting experiments on animals as well as careful study of this autopsy, which should be carried out in the most careful way, fixing the details, both for

direct analysis immediately and for subsequent generations who could take them into account. From his point of view patient's case history must be carefully kept for the doctors to review. Investigating problems of pharmacotherapy F. Bacon encourages doctors to prescribe only those drugs that have been tested and proven to be effective.

This principle, developed by F. Bacon underlies evidence-based medicine and became the source for the formation of diagnostic and treatment protocols for the cure of different diseases.

F. Bacon defined three duties of medicine: the first one is preservation of health, the second one is disease treatment, and the third one is life extension [1, p. 134].

F. Bacon was one of those philosophers of that time, who started to speak of a purpose of physiotherapy. He noticed that nobody systematized those exercises, which were useful for preservation of health, but he was sure that nearly majority of the diseases could be prevented by the certain complex of physical exercises. He explained that for patients with kidney disease could help playing in skittles, in lungs disease – archery, for stomach walks and horse-riding are purposeful [1, p. 135].

Comparative anatomy is also needed further development. F. Bacon pointed that the experience of many physicians should be generalized and investigated. Doctors have to pay their attention during the autopsy on the «disease imprints» caused by those diseases, such as: abscesses, contractions, sprains, convulsions, dislocations, displacements, blockages, overflows, tumors, as well as all unnatural phenomena found in the human body, such as stones, fleshy growths, bumps, worms, etc [2, p. 265].

Pharmacotherapy was also among the priorities in the development of medicine. F. Bacon insisted on the search of specific drugs aimed at treating a specific disease; the need for a doctor to draw up a clear plan for treating patients; the need to relieve, first of all, pain. By the way, the last one is one of the clear demands for each case of patient's pain and his/her visit to doctor. In the hospital patient should not suffer from the pain. Moreover, F. Bacon gave lot of advices on the improving of the quality of medical care at hospitals, on the development of the recommendations for taking medications (with the order and time of using them) [3, p. 314].

The science of extension of human life was the third part of medicine after F. Bacon. He mentioned that this science is still new but absolutely significant, and had to be created. He believed that doctors would get the gratitude and respect of the whole mankind for such investigations, because people could live longer life.

References:

1. Опарин А.А. История медицины эпохи Возрождения и Реформации / А. А. Опарин. – Харьков: Факт, 2018. – 416 с.

2. Бэкон Ф. Сочинения в 2-х томах. Т. 1. – М.: Мысль, 1971. – 593 с.
Мейер-Штейнег Т., Зудгоф К. История медицины. – М.: Госиздат, 1925. – 464 с.

Мельник В. М.,
канд.політ.н., асистент,
асистент кафедри політології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
викладач кафедри філософії та суспільних наук,
Вінницький національний медичний університет
ім. М. І. Пирогова
Київ, Вінниця, Україна

ЛАПУЖ, АММОН І ВОЛЬТМАН ЯК БАТЬКИ-ЗАСНОВНИКИ ПОЛІТИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

В центрі уваги запропонованого нарису знаходяться короткі творчо-біографічні зауваження, покликані розкрити становлення політичної антропології як самостійної наукової дисципліни в останній чверті XIX ст.

Жорж Ваше де Лапуж (1854-1936) протягом 1873-1879 рр. закінчив водночас Медичну школу та юридичний факультет Університету Пуатьє, отримавши ступінь доктора права. Протягом 1879-1883 рр. де Лапуж працював в органах регіональної прокуратури, але з 1883 р. він повністю віддається антропології. З 1886 р. де Лапуж стає професором Паризької школи антропології та бере участь в засіданнях Паризького товариства антропології. Посилено студіює єгиптологію. Піддаючись модній для європейської гуманітаристики тенденції, Жорж де Лапуж розглядав єгиптологію в якості «ключа від етнографії та антропології». Йому належить важлива теза про *антропологію як вивчення домінантних суспільств, причини їхнього домінування та історичні передумови «реальної» (сучасної) політики* [3, с. 152].

2 грудня 1886 р. прозвучала його інавгураційна лекція в якості професора Паризької школи антропології: «Антропологія та політична наука», в якій де Лапуж стояв на позиціях соціал-дарвінізму, підтримуючи вивчення стратегій природного добору в політичному житті [3, с. 654]. На думку де Лапужа, сильні та добре організовані суспільства постійно знищують слабких. У соціальному житті виживає лише найсильніший. Такими, з позицій де Лапужа, виступають «білі європейці», сенс буття котрих зводиться до поневолення та експлуатації представників інших рас. На його думку, французи справедливо здійснювали імперіалістичну політику на Африканському континенті, що детермінується «потребою

акумулювати свої сили для захисту раси на дальніх рубежах» [2; 8].

Політична антропологія Ж. В. де Лапужа найповніше відображена в монографіях «паризького періоду» («Соціальна селекція» 1896, «Арієць: його соціальна роль» 1899). У критичних та оглядових рецензіях на дослідження Лапужа, його часто називали «антропологічним прокурором», що пояснювалось «вимогами винести обвинувальний вирок усім «другорядним» спільнотам» [4, с. 7, 18].

В монографії «Арієць» (1899) де Лапуж остаточно визначив свою теорію політичної антропології як «антропосоціологію політики», науковим завданням якої вважав «встановлення причинно-наслідкового зв'язку між морфолого-фізіологічним та психосоціальним статусом людських колективів» [2, с. 3]. Отож, політичний антрополог де Лапуж пропонував вивчати соціально-політичні феномени на основі їхньої залежності від фізико-антропологічних показників – краніальних розмірів і форм, зросту, пігментації (шкіри, волосся, очей) тощо. На думку де Лапужа, боротьба класів та етносів в історичному процесі насправді відображає глибинний феномен конфронтації рас. Професор-антрополог переконував, що наростання національно-визвольних антиколоніальних рухів (Африка, Індія, Китай) – це «деградація арійського елемента». Зупинити цю деградацію можна лише селекційним відтворенням так званих «істинних арійців» [3, с. 152; 4, с. 7, 18].

Антропосоціологія Ж. В. де Лапужа не мала ознак людиноненавистницької ідейної системи. Однак, на жаль, вона прислужилась для таких ідей німецьких нацистів в 1933-1945 рр. Біологічні та соціально-антропологічні монографії де Лапужа дорого обійшлись цивілізованому світові протягом ХХ ст. Вони викликали до життя безліч агресивних, імперіалістичних, радикально-примордіалістських концепцій, використаних у практичній політиці. Його ідеями «пояснювалось» знищення величезної кількості людей. Дехто з сучасних учених намагається вказувати на невірне тлумачення теорій і філософем де Лапужа. Дійсно, використання німецькими расистами-псевдонауковцями політичної антропології де Лапужа мало місце, але його ідеї переважно викривлялись і подавались нацистами під необхідним їм кутом зору. Зокрема, француз де Лапуж, ніколи не пропонував проводити расові та етнічні чистки. Його підхід передбачав лише «позитивну селекцію», що, на жаль, увійшла до псевдонаукового інструментарію євгеніки [5].

Послідовником концепції де Лапужа виявився німець *Отто Георг Аммон* (1842-1916) [10]. Його головні політантропологічні праці з'явилися вже після поворотної паризької лекції Ж. В. де Лапужа «Антропологія та політична наука» (1886). Отто Аммон отримав інженерну освіту Вищої технічної школи в Карсруе, де вступив у місцеве історичне товариство та написав першу монографію «Про антропологію баденців» (1899).

Дослідження фізико-антропологічних типів населення провінції Баден привело Аммона до політологічних диспутів між консерваторами та лібералами. Вчений зайняв різку антимарксистську позицію, що знайшла відображення в монографії «Дарвінізм проти соціал-демократії» (1891). Аммон висловив тезу про існування чотирьох класів людей – перший клас (найрозумніші, творці, винахідники), другий клас (розумні виконавці без творчості), третій клас (люди з інтелектом нижче середнього рівня, володіють «духом стада», вважають свою масовість ознакою «істини в останній інстанції», піддаються інформаційній обробці), четвертий клас (неповноцінні люди в соціальному та культурному контекстах) [3, с. 151, 693; 10, s. 8].

Аммон опублікував також тезу про те, що більшість великих державних утворень в історії були засновані саме германцями (для прикладу, поліси Давньої Греції, Римська імперія та пізніше Візантія) [6]. На початку ХХ ст. ця псевдонаукова ідея викликала серйозний резонанс та активно вивчалась нацистськими расологами й аріософами [3, с. 159-161]. В 1904-1916 рр. Аммон працював професором антропології Фрайбурзького університету [10, s. 10]. З цим фактом пов'язується *наше припущення про великий вплив Аммона на екзистенційну політичну філософію Мартіна Хайдеггера* (1889-1976) [7], що в 1909-1915 рр. навчався на теологічному і філософському факультетах того ж закладу [9, с. 160-162].

В 1901 р. публікується монографія німецького лікаря-окуліста та доктора філософії в галузі медицини *Людвіга Вольтмана* (1871-1907) з промовистою назвою «Політична антропологія: дослідження впливу еволюційної теорії на вчення про політичний розвиток народів» [1]. Авторська передмова стала своєрідним маніфестом німецької політичної антропології: «потрібно пояснити військові та духовні продукти держав фізіологічними особливостями та відмінностями їхнього населення» [1, с. 4]. Вже в 1902 р. д-р Вольтман заснував перший профільний журнал – «Політико-антропологічний огляд», де друкувались екскурси з приводу «біологічного розуміння політичної історії і політичних традицій» [1, с. 3].

Вольтман звертався до політичної антропології з метою відстояти власні расові переконання. Він вважав, що переважна більшість «активних» діячів європейської історії (елліни, римляни, візантійці, флорентійці, провансальці) мали саме германське походження. Перебуваючи на позиціях шовіністичного пангерманізму, Вольтман дуже сильно допоміг першим теоретикам німецького націонал-соціалізму.

Література:

1. Вольтман Людвиг. Политическая антропология. Издание второе исправленное и дополненное. Перевод с немецкого. Предисловие Авдеева В. Б. М: Белые альвы, 2000. 448 с.

2. де Лапуж Ж. В. Ариец и его социальная роль. М.: Кучково поле, Медиа-групп, 2014. 384 с.
3. Клейн Л. С. История антропологических учений. СПб.: Издательский дом Санкт-Петербургского государственного университета, 2014. 742 с.
4. Малиновский Б. Избранное: Динамика культуры. М.: РОССПЭН, 2004. 959 с.
5. Мельник В. М. Психологічні аспекти соціокультурної антропології. Вісник Вінницького національного медичного університету. Науковий журнал. 2012. Т. 16. № 2. С. 518-529.
6. Мельник В. М. Еволюція міжнародно-правового статусу Ватикану: історія, сьогодення, українські акценти. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. 192 с.
7. Мельник В. М. У полоні інтерпретацій. Політична антропологія між Сходом і Заходом. Монографія. Вінниця: Нова книга, 2020. 280 с.
8. Токарев С. А. Расистские теории XIX – начала XX в. Расы и общество. М.: Наука, 1982. С. 21-33.
9. Хайдеггер Мартин. Разговор на проселочной дороге. Избранные статьи позднего периода творчества. Под ред. А. Л. Доброхотова. М.: Высшая школа, 1991. 192 с.
10. Bernsdorf Wilhelm. Ammon Otto. Internationales Soziologenlexikon. Bd. 1-2. Wilhelm Bernsdorf, Horst Knospe (Hrsg.). Stuttgart: Auflage, Enke 1980, S. 8-9.

Мельничук В. В.,
к. філос. наук, доцент,
доцент кафедри суспільних наук,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

Горохова Л. В.,
к. філос. наук, доцент,
доцент кафедри філософії та політології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

Вергелес Т. М.,
асистент кафедри загальної гігієни та екології
Вінницький національний медичний університет
ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНЦІВ

Сучасне українське суспільство зазнає значних трансформацій, одним з важливих чинників яких стали євроінтеграційні процеси, що здійснюють вплив не лише на економічну, політичну та інші сфери суспільного життя, а й на свідомість українців. Зазначене обумовлює актуалізацію уваги дослідників на аксіологічному аспекті окреслених тенденцій, зокрема на формуванні екологічних цінностей. Актуальність проблеми засвідчують також її масштаби, зокрема Європейський Союз відводить значну роль екологічним проблемам та шляхам їх подолання. Для України вони також є значущими, зокрема і в контексті євроінтеграції.

Зауважимо, що згідно з результатами соціологічного дослідження ресурсно-аналітичного центру «Суспільство і довкілля», переважна більшість українців вважають, що проблеми охорони навколишнього середовища є важливими (93 % респондентів), з них 87 % зауважують на особистій ролі у вирішенні зазначених проблем. Важливим є той факт, що ці показники майже співпадають із даними ЄС (94 %) [1]. На нашу думку, це не лише підтверджує значну зацікавленість окресленою проблематикою, а й засвідчує позитивну тенденцію для українського суспільства, а також про наявність спільних ціннісних орієнтацій, зокрема у сфері захисту довкілля, що сприяє євроінтеграційним процесам.

Актуальність і важливість окресленої проблем підтверджує Європейський зелений курс, офіційно представлений в Європарламенті 11 грудня 2019 року. Було презентовано сукупність заходів, спрямованих на перетворення Європи до 2050 р. на перший у світі кліматично

нейтральний континент, які шляхом стимулювання розвитку економіки, покращать якість життя людей. Метою курсу є перетворення кліматичних та екологічних викликів на можливості у всіх сферах. Також розробниками наголошується на тому, що Європейський зелений курс є об'єднуючим фактором, котрий здатен підвищити стійкість вразливого світу, оскільки він стосується не лише кліматичної політики, а й модернізації економіки для забезпечення існування людини у гармонії з природою [3]. На нашу думку, окреслений аспект є надзвичайно важливим, адже стосується не лише економічних перетворень, але й світоглядних трансформацій, без чого в сучасному світі неможливо подолати екологічні виклики.

Співпраця України з Європейським Союзом у цій сфері є вагомою складовою інтеграції нашої держави в європейський простір. Адже одним із зобов'язань України, відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС, є реформування екологічної політики і права. Проте ніякі нововведення не матимуть сенсу без сприйняття, усвідомлення та практичного їх втілення громадянами в повсякденному житті [1]. Ми підтримуємо таку точку зору, оскільки без сформованої екологічної свідомості, відповідної системи ціннісних орієнтацій, складно говорити про дієвість заходів в економічній, політичній та правовій сферах.

Варто також зауважити, що екологічна проблематика є сферою зацікавленості не лише науковців, політиків, але й представників бізнесу. Так, відповідні дослідження були проведені Kantar TNS Online Track – це проект, створений для аналізу громадської думки щодо значущих подій в Україні, що інформує медіа, виробників, різні державні інституції. Аналіз результатів дослідження дозволив переконатися у вищезазначеному, адже більшість респондентів вважають, що людина і природа повинні співіснувати в гармонії та рівноправ'ї (87 %, з яких 72 % – висловили повну згоду); найменше – з тим, що природу треба зберігати заради неї самої погодились 66 % респондентів, з них 59 % висловили повну згоду. Проте ціннісні орієнтації мають здебільшого декларативний характер, а рівень активності українців у процесі їх реалізації є недостатнім [2]. Зважаючи на це, особливу увагу необхідно приділяти саме практичному втіленню цінностей, щодо яких українці мають нижчі показники, ніж у європейців.

Важливим напрямом діяльності держави є також зменшення невідповідності між задекларованими екологічними цінностями і практичною діяльністю. Попри те, що й українці й жителі ЄС висловлюють довіру науковцям у вирішенні зазначених проблем, українці одним із таких шляхів вважають посилення контролю державних органів (збільшення штрафів), а жителі ЄС – інвестиції у науку та дослідження [1]. Зазначене свідчить про те, що окреслений напрям ще потребує доопрацювання, зокрема задля формування внутрішніх орієнтирів поведінки, взаємодії з природою, а не лише зовнішніх чинників її контролю.

Зацікавленість зазначеною проблематикою засвідчують і вітчизняні науковці, які приділяють увагу різним аспектам окресленої проблеми у своїх дослідженнях. Зокрема, М. Хилько виокремив низку заходів, які повинні стати орієнтиром для внутрішньої і зовнішньої політики держави, зокрема такі як: норми захисту навколишнього середовища повинні бути включені в міжнародні угоди; благоустрій навколишнього середовища має враховуватися при наданні грантів з фондів розвитку; сприяння «обміну боргів» на впровадження заходів щодо збереження довкілля; удосконалення методики прогнозування впливу рішень на якість життя наступних поколінь, тощо. Особливо варто наголосити на необхідності збільшення обсягу та точності інформації щодо негативного впливу на природу певних виробництв, товарів [4, с.64–66]. Виокремлені заходи не лише окреслюють можливі вектори політики держави, а й мають вплив на формування системи цінностей сучасної людини, головним принципом якої повинна стати відповідальність за свої дії та їх наслідки.

Узагальнення вищезазначеного дозволяє зауважити, що Україна здійснює низку заходів для входження в Європейський Союз і має значні перспективи в цьому. Проте вітчизняне суспільство постає перед викликами, вирішення яких має важливе значення в умовах євроінтеграції, зокрема це стосується й екологічних проблем. Свідченням зазначеного є особлива увага до окреслених питань представників Європейського зеленого курсу, до якого наразі долучається і Україна. Вагомим чинником взаємовідносин в межах окресленого є наявність спільних ціннісних орієнтацій українців та європейців, зокрема й екологічних, що сприяє інтенсифікації окреслених процесів. Отже, проблема дійсно є актуальною і потребує відповідної реакції не лише з боку наукової спільноти чи громадян, а й представників органів влади й потребує подальшого вивчення.

Література:

1. Андрусевич Н. Екологічна свідомість в Україні та в ЄС: топ-5 подібностей та відмінностей. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/09/24/7087297/>
2. Екологічна свідомість українців. URL: <https://tns-ua.com/news/ekologichna-svidomist-ukrayintsiv>
3. Європейський Зелений Курс (European Green Deal). URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobotnictvo/klimat-yeuropejska-zelena-ugoda>
4. Хилько М. Екологічна криза як криза існуючої системи цінностей. Політичне життя. – 2019. – №1. – С. 59–67.

Овсянкiна Л.А.,
к. фiлос. н., доцент,
доцент кафедри фiлософiї,
Київський унiверситет iменi Бориса Грiнченка,
Iсторико-фiлософський факультет,
м. Київ, Україна

Гришина Ю.О.,
студентка 2 курсу спецiальностi «Фiлософiя»,
Київський унiверситет iменi Бориса Грiнченка,
Историко-фiлософський факультет,
м. Київ, Україна

СПЕЦИФІКА ПРОЯВУ ГЕДОНІЗМУ В СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ

У сучасному суспільстві, де споживання різноманітних благ, задоволень та позитивних емоцій стає формою життя людини, актуалізується проблема гедонізму. Адже сьогодні (так само як і тисячі років тому), людина прагне встигнути отримати максимальне задоволення від життя. В наш час людина бажає при цьому виглядати якомога краще на фоні інших людей, і головною відмінністю від попередніх епох стає лише стрімке зростання *кількості* бажаючих це зробити. З приводу ставлення до гедонізму в соціумі завжди велися активні дискусії, і досить часто гедонізм сприймався як щось вульгарне, що мінімізує коло задоволень і зводить їх до простих фізичних насолод. Проте кожна людина, як вільна та розумна істота, має право усвідомлювати суть задоволення по-своєму і самостійно шукати шляхи його досягнення у різноманітних сферах буття. На жаль, часто при цьому відбувається швидка й легка підміна традиційних цінностей псевдоцінностями, популярними в масовому суспільстві. Інколи, в результаті надмірної уваги до себе та гонитви за насолодою будь-якою ціною, у суспільстві споживання створюється лише ілюзія щастя, що, у свою чергу, може призвести до психічних розладів.

Тривала історія виникнення гедонізму, як класичного напрямку в етиці, пов'язана з епохою Античності, протягом якої філософи продукували найновіші на той час ідеї про світ, людину та соціум. Прихильники гедонізму (Арістипп, Епікур) вважали найвищим благом, критерієм моралі та сенсом життя людини досягнення насолоди (задоволення). Інші цінності вони вважали лише інструментами для досягнення задоволення. Так, основоположник гедонізму, античний філософ Арістипп, учень Сократа, заснував власну філософську школу – кіренську (гедоністичну). Мірилом добра та зла, істини та хиби він вважав відчуття втіхи та страждання, причому справжнє задоволення можна отримати лише на фізичному рівні. Вважаючи пошуки втіх сенсом життя, Арістипп наголошував, що людина не повинна потрапляти до них у рабство

і має завжди прагнути до особистої свободи. У зв'язку з цим він не радив накопичувати зайвого майна. Також Арістіпп розрізняв два стани душі людини – задоволення (як м'яке і ніжне) та біль (як грубий, поривчастий рух душі). При цьому насолода у Арістіппа та кіренаїків в цілому була не просто бажанням отримати задоволення, а філософським принципом. Вони не максимізували задоволення, а насолоджувалися ним. Епікур у своєму «Листі до Геродота» зазначав, що для отримання задоволення потрібно в чомусь себе обмежити [2]. Він також вважав, що найвищим задоволенням для людини є відсутність болю та страждання. Лише звільнившись від болю, занепокоєнь та *правильно* користуючись земними благами, людина може досягти стану справжнього задоволення та умиротворення, і тим самим забезпечити собі щасливе життя. Отже, давні філософи вже тоді попереджали, що гедонізм має бути «здоровим», адже деякі задоволення можуть перерости у залежність, що є стражданням, а не благом.

У більш пізній період Л. Фейєрбах, висловлюючи свою етичну позицію щодо розуміння щастя, стверджував, що все живе в цьому світі прагне до свого існування. Проте лише страх чогось (тобто інстинкт збереження життя) та любов до життя і є справжнім двигуном у прагненні людини до пізнання щастя. Людина, як егоїстична істота, має у всій повноті пізнати красу життя, але у цьому егоїзмі завжди має бути міра припустимого [1].

Дійсно, сучасне суспільство в цілому живе за принципами гедонізму. Слід зауважити, що в багатьох країнах з високим рівнем економічного розвитку люди вже давно відмовилися від виконання певних дій просто заради елементарного виживання. Робота, навчання, відпочинок (як час, проведений із сім'єю, друзями, за домашніми справами, хобі тощо), – виконуються здебільшого із бажанням отримати від цього не лише користь, але й насолоду, особливо в умовах пандемії, коли розмиваються кордони між роботою та відпочинком.

Сучасні наукові дослідження Університету Уорика (Велика Британія) підтверджують, що повністю щасливі та задоволені своїм життям співробітники компаній на 12% є більш продуктивними за інших [3, с. 790]. Вони більш ефективно використовують свій робочий час та працюють з більшою віддачею. Навіть збільшуючи темп своєї роботи вони при цьому не втрачають якості. Це є свідченням того, що чим більше людина задоволена життям, тим більше вона відкрита до усього нового – нової інформації, нових можливостей тощо. А це, у свою чергу, позитивно працює на загальну користь всієї організації.

Аналізуючи процес отримання задоволення від життя, ми можемо умовно поділити всіх людей на три групи, кожна з яких відрізняється методами та способами отримання цього задоволення. *До першої групи* відносяться люди, які готові пожертвувати всім заради задоволень. Така поведінка є абсолютно протилежною до вчення Арістіппа, адже вона не

передбачає в собі обмеження. Такі люди готові сумлінно працювати весь робочий тиждень, аби у вихідні дні якісно відпочити (наприклад, молоді люди, які підпадають під вплив мотиваційних спікерів і пропаганди у мас-медіа).

До другої групи відносяться ті, хто знаходять насолоду у всьому (матеріально забезпечені люди середнього віку, які вже мають достатній життєвий досвід). Вони зазвичай досить оптимістично ставляться до життя і можуть побачити щось позитивне навіть у найскрутніших ситуаціях. Можна стверджувати, що вони живуть за принципами Епікура, тобто мінімізують страждання і намагаються отримати задоволення від кожного моменту свого життя. Нерідко такі люди мають міцний характер, який допомагає їм витримувати зовнішні негаразди.

До третьої групи належать люди, які намагаються утримувати баланс між задоволеннями та обмеженнями (вони не лише роблять все для свого задоволення, але ще й прагнуть мінімізувати обмеження). Такі люди знаходять цікаву роботу, яка одночасно допомагає їм задовольняти різноманітні індивідуальні та соціальні потреби. Вони можуть присвятити свій вихідний день пізнанню нової інформації, навчальній діяльності, відвідуванню культурних заходів, одночасно відпочиваючи та отримуючи від цього інтелектуальне задоволення (користь). Такі люди зустрічаються серед представників усіх вікових категорій і спільним для них є *нестандартне* позитивне мислення (одружуються досить пізно; реалізують себе у креативних видах діяльності тощо).

Отже, дискусія з приводу гедонізму продовжується і в сучасному глобалізованому світі, де кожен індивід прагне отримати для себе лише найкраще та найбільш комфортно, оскільки лише найбездоганніше сьогодні здатне забезпечити найбільш приємне відчуття. Певною мірою гедонізм присутній в кожній людині, адже немає тих, хто абсолютно байдуже ставиться до власного комфорту. Інша справа, що гедонізм має бути «здоровим», бо деякі задоволення, на жаль, можуть перетворюватися на залежність, що є вже стражданням, а не благом. У зв'язку зі стрімким розвитком технологій та підвищеною увагою до свого ментального здоров'я, сучасна людина починає знаходити все більше альтернативних способів отримання цього задоволення у власному життєвому просторі. Оскільки використання цих способів у майбутньому впливатиме на рівень добробуту та психічного здоров'я нації в цілому, ця проблема потребує подальшого вивчення.

Література:

1. Фейербах Л. Сочинения: В 2 томах. Т.1. – М.: Наука, 1995. – 502 с.
2. Эпикур. Письмо к Геродоту // Тит Лукреций Кар. О природе вещей. – М.: Художественная литература, 1983. – С. 292-306. [Електронний

ресурс] – Режим доступу:
<http://ancientrome.ru/antlitr/t.htm?a=1358237649>

3. Andrew J. Oswald, Eugenio Proto and Daniel Sgroi. Happiness and Productivity // *Journal of Labor Economics*. Volume 33 (4), 2015, pp.789-822. [Електронний ресурс]
<https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1086/681096>

Пилипенко С.П.,
к. філос. н., доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
ПВНЗ «Київський медичний університет»
м. Київ, Україна.

КОНЦЕПЦІЯ НООСФЕРИ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО ТА ДУХОВНИЙ ПОШУК СУЧАСНОГО ЛЮДСТВА

В наш час в умовах стрімкого зростання промислового виробництва, активного використання природних ресурсів, надмірного забруднення навколишнього середовища, винищення живих організмів, природа потерпає від негативних наслідків людської діяльності. Відбуваються глобальні зміни біологічної оболонки землі, що неминуче породжує техногенні катастрофи. В результаті антропоцентристського типу мислення вплив людини на природу став носити руйнівний характер. За свою багатовікову історію людство відійшло від своїх духовних і культурних традицій і втратило гармонію зі світом і природою.

Підвалини для цих протиріч сучасного світу були закладені ще в XVII ст. ідеями таких видатних філософів, як Ф. Бекон і Р. Декарт. Вони проголосили людину господарем природи, обґрунтовуючи антропоцентризм як провідний світоглядний вибір Нового часу. Сучасників захопила ідея мислителів «знання — сила», переконаність в тому, що наука повинна дати людині владу над природою. Протягом століть людство використовувало наукові знання для того, щоб підпорядкувати природу. Як наслідок зростаючого панування такого типу мислення, вплив людини на природу став носити руйнівний характер, виявилися порушеними основні принципи природного устрою біосфери. Крім того, за свою багатовікову історію людство відійшло від своїх духовних і культурних підвалин, віддалилося від витоків родової традиції і, як наслідок, втратило гармонію зі світом і природою.

Сучасні кризові тенденції розвитку суспільства вимагають переглянути ставлення до природи і визнати людину її невід'ємною частиною. В умовах, що склалися, приходить усвідомлення необхідності

духовного пошуку людиною нових систем цінностей з опорою на традиції, пантеїзм Спінози, ідеї ноосферизму і т. д., в яких людина була б гармонійною складовою цілого світу. Сучасне людство нарешті починає усвідомлювати себе частиною світобудови і прагне жити в унісон з її законами. Так, у своїх духовних пошуках люди не обмежуються теоретичним знанням, відправляються в походи та подорожі в місця, де природні ландшафти ще не зруйновані людською діяльністю, де зберігається гармонія, щоб повною мірою відчуті єдність з Творцем, відчуті себе частиною величезного природного світу. Така світоглядна позиція набуває все більше прихильників у різних куточках нашої планети.

Отже, сучасне суспільство перебуває в активному пошуку парадигми, яка могла б допомогти повернути порушену рівновагу в системі «людина — природа», дозволити людству еволюціонувати в гармонії зі світом, направляючи його розвиток в сторону розуму і моральної досконалості. Ідеї ноосфери серед безлічі духовних концепцій, теорій і навчань займають особливе місце.

Ноосфера (від грец. Noos — розум) — це біосфера, розумно керована людиною. Ноосфера є вищою стадією розвитку біосфери, пов'язаної з виникненням і становленням в ній цивілізованого суспільства, з періодом, коли розумна діяльність людини стає головним фактором розвитку на Землі. Як відомо, існує два основних розуміння ноосфери. Е. Леруа та Т. де Шарден трактували ноосферу як тонкоматеріальну надбудову, сферу думки й розуму, що стоїть над біосферою. Академік В.І. Вернадський розробляв синтетичний підхід, згідно з яким вся біосфера переходить в новий стан — ноосферу—під впливом наукової думки й праці організованого людства. Так, ще з кінця минулого століття В. Вернадський в своїх численних працях простежував і кількісно оцінював дедалі більший вплив людської діяльності на навколишнє середовище, попереджаючи про неминучість виникнення пов'язаних з цим локальних, регіональних і глобальних екологічних проблем, закликав до мінімізації шкідливих впливів людини на природні об'єкти. Вернадський був переконаний в тому, що наукова думка і колективна праця об'єднаного людства в майбутньому, безсумнівно, приведуть до вирішення найважливіших екологічних проблем і згоди в людському суспільстві, в результаті чого біосфера перетвориться в сферу людського розуму — ноосферу.

«... Все людство, разом узятє, — писав Вернадський, — представляє незначну масу речовини планети. Міць його пов'язана не з його матерією, але з його мозком, з його розумом і спрямованою цим розумом його працею... Ноосфера є новим геологічним явищем на нашій планеті. У ній вперше людина стає найбільшою геологічною силою. Вона може і

повинна перебудувати своєю працею і думкою сферу свого життя ... « [1, с.20].

У роботах В.І. Вернадського немає точного, вивіреного визначення ноосфери, але він пропонує ряд характеристик, притаманних цьому феномену. До них, як відомо, відносяться:

1. Заселення людиною всієї планети. Це закономірний процес, який, як вважає

В.І. Вернадський, здійснювався протягом мільярда років і скінчився багато сот тисяч років тому. На Землі не залишилося жодного куточка, недоступного для людини.

2. Єдність людства, яка обумовлена формами життя. При всьому розмаїтті життя людство стало неподільним, єдиним.

3. Перетворення засобів зв'язку та обмін між країнами Землі. Збільшення швидкості розповсюдження інформації завдяки відкриттю телеграфу, телефону, радіо, аеропланів та т. д. Більш прості і швидкі відносини.

4. Відкриття нових джерел енергії. Включення в людську діяльність різних видів енергії — від простої механічної до інтелектуальної.

5. Рівність всіх людей. Як планетний феномен, ноосфера не може належати якомусь одному народу або расі. Це надбання всього людства. «В теперішній час, — пише В.І. Вернадський, — ідея рівності всього людства і рівноправності чорних, жовтих, червоних і білих рас пустила глибоке коріння в загальну і наукову свідомість світу» [2, с. 271].

6. Свобода наукової думки і наукового пошуку від тиску релігійних, філософських і політичних побудов.

7. Виключення війн з життя суспільства. Становлення ноосфери засновується на єдності всіх людей та інтернаціоналізації наукової думки.

8. Розширення меж біосфери та експансія людини в космос. В.І. Вернадський наголошує на єдності біосфери, людини і космосу. Це єдина система, в якій жива речовина на Землі пов'язана з космічними процесами.

Ідеї В.І. Вернадського представляють ноосферу як космічне явище, що забезпечує перехід до чергового етапу еволюції живої речовини у вигляді формування нового якісного стану розуму людини та її ставлення до природних явищ. «Людина живе в біосфері, вона від неї (біосфери) невіддільна. Вона тільки її може безпосередньо досліджувати усіма своїми органами почуттів – вона може її відчувати - її та її об'єкти» [3, с. 381]. Тому, яким би чином не розвивалася наукова думка людини, для виробництва всіляких благ для її існування на планеті в першу чергу необхідно піклуватися про те середовище, в якому людина живе і мислить, бо руйнування біосфери неминуче призведе до загибелі й самої людини.

У вченні про ноосферу В.І. Вернадський пише, що соціальний і культурний розвиток людства призведе до перетворення людини в

основну геологічну силу, яка формує вигляд Землі. Згідно з ідеалами ноосфери, духовні цінності мають пріоритет над матеріальними, стверджується необхідність свободи особистості, перш за все від економічного гніту та несправедливого устрою суспільства. В наш час виникає питання про те, наскільки сучасні наукові розробки відповідають вимогам дбайливого і раціонального використання живої планетної речовини і яким має бути внесок науки в формування ноосферного розуму.

Ми постійно спостерігаємо, як наука все сильніше і глибше починає змінювати біосферу Землі, вона змінює умови життя, геологічні процеси, енергетику планети. Виходить, і сама наукова думка є природним явищем. У сучасний момент створення нової геологічної сили, наукової думки, різко зростає вплив живої речовини на еволюцію біосфери. Остання, знаходячись під впливом наукової думки *Homo Sapiens*, переходить у свій новий стан — в ноосферу.

Історія всієї наукової думки — це історія створення в біосфері нової геологічної сили — наукової думки, що була раніше відсутня. І цей процес не випадковий, він закономірний як будь-яке природне явище. «Біосфера ХХ століття перетворюється в ноосферу, створювану насамперед зростанням науки, наукового розуміння і заснованій на ній соціальної праці людства» [4, с. 44]. Необхідно підкреслити нерозривний зв'язок створення ноосфери зі зростанням наукової думки, яка є першою необхідною передумовою цього створення. Ноосфера може створюватися лише за цієї умови.

Поява розуму і результату його діяльності — організації науки — найважливіший факт у розвитку планети, можливо навіть перевищує все, що спостерігалось до теперішнього часу. Наукова діяльність зараз надбала такі риси, як швидкий темп, охоплення великих територій, глибину досліджень, потужність проведених перетворень. Це дозволяє передбачити науковий рух, розмаху якого в біосфері ще не було.

Але ж сучасна наука складається не тільки зі знань, які мають творчий характер. Вона забезпечує технічний розвиток і все частіше обслуговує споживацьке ставлення суспільства до природних ресурсів. На жаль, сучасні технології часто не беруть до уваги залежність людини від природи та ігнорують вимогу необхідності обмеження її експлуатації, кількість природних та техногенних катастроф зростає.

Більшість так званих екологічних катастроф є саме ноосферними катастрофами і свідчать про невміння суб'єкта історії вписатися в природний контекст, про неадекватність рівня культури і масштабів спілкування з природою. Науково обгрунтована екологічна свідомість не може базуватися на фактах або навіть теоретичних засадах лише однієї науки, якою б розвиненою вона не була, вона характеризується універсальністю підходу, який зумовлює широке бачення проблеми.

«Науковий світогляд розвивається в тісному спілкуванні та широкій взаємодії з іншими сторонами духовного життя людства» [5, с. 208], тому наука повинна динамічно розвиватися одночасно з усіма аспектами суспільства, в тому числі з формуванням екологічного знання і екологічної культури.

Сам Вернадський, спостерігаючи руйнівні наслідки господарювання людини на Землі, вважав їх деякими витратами. Він вірив у людський розум, гуманізм наукової діяльності, торжество добра і краси. Щось він геніально передбачав, в чомусь, можливо, помилявся. Ноосферу слід приймати як символ віри, як ідеал розумного людського втручання в біосферні процеси під впливом наукових досягнень.

Звісно ж, що ідеї ноосферизму повинні зайняти гідне місце в духовних пошуках людства, а також в пошуках шляхів досягнення гармонії з природою. Величезний потенціал наукового знання і духовний досвід людства необхідно інтегрувати, створивши основу для оздоровлення суспільної свідомості, пробудження духовності, гармонізації відносин у системі «людина – природа», подолання руйнівних тенденцій техногенного розвитку.

Література:

1. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление. М.: Наука, 1991. – 271 с.
2. Вернадский В.И. Химическое строение биосферы Земли и ее окружения. – М.: Наука, 1965. – 376 с.
3. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера. М.: Айрис-пресс, 2004. – 576 с.
4. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста. М.: Наука, 1988. – 522с.
5. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера. М., 2004. –576 с

Політанська Д.В.,
аспірант кафедри теорії, історії держави і права
та філософії права
Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

LOGIC AS THE BASIS AND THE MAIN TOOL OF EVIDENCE-BASED MEDICINE

The COVID-19 pandemic has not only changed the usual way of life but also made adjustments to social communications in most countries around the

world. It identified a huge number of problems in the health care systems of different countries and a range of shortcomings in the development of medical science and clinical practice. In our modern globalized world, this life-threatening disease has spread rapidly around the world and affected millions of people in a matter of months. The catastrophic course of events related to the spread of the coronavirus has called into question one of the most significant trends in the development of world medical science - its transformation into evidence-based medicine (EBM). In many parts of the world, especially those where the government is prone to authoritarian control over the lives and health of its citizens, EBM representatives' critics of the recommended drugs and vaccines has faced with fierce opposition from the public health system, pro-governmental journalists and ordinary citizens, frightened by the rapid global spread of the disease and the lack of effective treatment against it. Based on the need to quickly overcome the pandemic and a certain shortage of time for evidence-based clinical trials, the effectiveness of EBM methods and the need for their implementation in many countries, even in the US and Canada, where EBM has already held leading positions in medical science and practice has been questioned a lot [1].

This is what forces us to turn once again to the philosophical and logical principles of EBM, especially since they are almost not covered in the domestic philosophical and medical literature. The problem of the use of EBM in Ukrainian medicine has been raised only in recent decades. Attempts to reveal it are found in the works of V.F. Moskalenko and O.G. Puzanova, V.D. Syvolap and co-authors; M.P. Skakun, A.R. Uvarenko and B.O. Ledoschuk, as well as in the popular science publications of A. Semyankiv (also known as MEDGoblin) and others.

The axiom of making any clinical decision only on the basis of preliminary laboratory tests, careful search and study of symptoms and forms of the disease on the basis of existing cases is considered the basis of this «revolution» in medicine. To denote this approach, D. Sackett proposed the term «evidence-based medicine». It first appeared in the fall of 1990, when a newsletter for the applicants to the internal medicine department at McMaster University in Ontario, Canada was released, where D. Sackett was working at the time. The document stated: «In the daily use of methods of diagnosis, treatment and prognosis, residents must be highly skeptical. This approach, so called evidence-based medicine, is based on the concept outlined in the Clinical Epidemiology guide. It consists in a careful study of relevant scientifically sound data, assessment of their reliability and practical significance. The doctor must be able to clearly formulate a clinical question, to search for answers in the medical literature, to critically evaluate the facts found, to determine the possibility of their use in the treatment of a particular patient and directly apply the findings in practice «[3, p.12].

Evidence-based medicine will soon cross the ocean and become the basis for the Cochrane Collaboration of an international nonprofit medical institution that studies the effectiveness of medical means and techniques through randomized controlled trials. What are the basic principles of evidence-based medicine, what is their philosophical basis and what is the logic behind their medical research? Modern Russian promoter of evidence-based medicine, neurologist Nikita Zhukov, regards evidence-based medicine as «medical atheism» [7] in the sense that it rejects the belief in unknown and unpredictable (and most likely non-existent) natural and supernatural forces based on only the proven effectiveness of therapeutic, preventive and diagnostic actions.

The «gold standard» of evidence-based medicine is randomized controlled trials (RCTs) with double or triple blind controls, which are considered the most objective studies. They are carried out on large groups of volunteers who can live in different states, have different diseases. Usually RCT is carried out for several years (from 3 to 25).

The article by Roger Kerry and co-authors [5] raises the question: what philosophical interpretation of causality is used by EBM? The authors of the article believe that EBM research involves three types of understanding of causality: interventionism, counterfactual dependency and regulatory.

The problem is as well that Ukraine still has an outdated idea of epidemiology as a science that studies epidemics and pandemics, i.e., infectious diseases and methods of combating them. Some textbooks also claim that its object is the treatment of infectious diseases. In the world, clinical epidemiology is seen as a science that studies the patterns of distribution and methods of studying any disease. In a broader sense, epidemiology is a methodology of medical research.

Modern representatives of evidence-based medicine define clinical epidemiology as «a science that allows forecasting for each patient based on the study of the clinical course of the disease in similar cases using rigorous scientific methods of studying groups of patients to ensure accurate prognosis» [6, p. 12].

The founder of clinical epidemiology is considered to be a British physician and scientist who conducted statistical research in the field of medicine Austin Bradford Hill (1897-1991). In 1937, he wrote *The Principles of Medical Statistics*, which became known throughout the world and was associated with the birth of modern clinical epidemiology.

Based on the philosophical legacy of David Hume and the logical and philosophical developments of Karl Popper, he proposed in 1965 in his article «The Environment and Disease: Association or Causation?» [2] his famous nine criteria for establishing causal connections, later called the Bradford Hill criteria. Among them we find: strength, consistency, specificity, temporality, biological gradient, plausibility, coherence, experiment, analogy [2, p.297-298].

Bradford Hill's criteria have been widely accepted as useful guidelines for the study of causation in evidence-based medicine, but their value is now in doubt because they are to some extent outdated.

In modern clinical epidemiology, they are divided into three categories: direct, mechanistic and parallel evidence, which complement each other. This rapid reformulation of the criteria has recently been proposed in the context of the development of evidence-based medicine [4].

To our mind, Bradford Hill's criteria are a modified, somewhat adapted to medical research form of establishing Bacon-Mill's causal relationships known since the nineteenth century. In other words, it can be argued that the logical foundations of evidence-based medicine and clinical epidemiology as its methodological component are nothing but the John Stuart Mill's inductive logic, improved by using the methods of modern mathematical statistics.

Thus, evidence-based medicine can be considered a new direction in the development of medical science, which seeks to achieve the main goal of medicine - to preserve human health through scientific methods of clinical research. The philosophical basis for the implementation of these methods is the classical skepticism of Hume, the critical rationalism of K. Popper and the analytical philosophy of D. Lewis.

References:

1. Carley S., Horner D., Body R. Evidence-based medicine and COVID-19: what to believe and when to change. *Emergency Medicine Journal*. 2020. №37. P.572-575. doi.org/10.1136/emmermed-2020-210098
2. Hill, Austin Bradford. The Environment and Disease: Association or Causation? *Proceedings of the Royal Society of Medicine*. 1965. №58 (5). P. 295–300. doi:10.1177/003591576505800503
3. Howick, Jeremy. *The Philosophy of Evidence-Based Medicine*. Wiley-Blackwell & BMJ Books, 2011. 229p.
4. Howick J, Glasziou P, Aronson J. K. The evolution of evidence hierarchies: what can Bradford Hill's 'guidelines for causation' contribute? *Journal of the Royal Society of Medicine*. 2009. № 102 (5). Pp. 186–194. doi:10.1258/jrsm.2009.090020
5. Kerry R., Eriksen T. E., Anders S. Mumford S. Causation and evidence-based practice: an ontological review. *Journal of Evaluation in Clinical Practice*. 18(5). 2012. P.1006-1012. DOI: 10.1111/j.1365-2753.2012. 01908.x
6. Флетчер, Р., Флетчер, С., Вагнер, Э. Клиническая эпидемиология. Основы доказательной медицины: пер. с англ. М.: МЕДИА СФЕРА, 2004. 347 с.
7. 23 препарата, на которые стоит тратить свое здоровье и деньги. Times. Kz. URL:<https://timeskz.kz/25657-23-preparata-na-kotorye-stoit-tratit-svoe-zdorove-i-dengi.html>

Попов В. Ю.,
д. філос. н., професор,
професор кафедри теорії, історії держави і права та філософії права
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна

Попова О. В.,
к. філос. н., доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Вінницький державний педагогічний університет ім. М. М. Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

ЧИ Є ФІЛОСОФІЯ НАУКОЮ?

Зазвичай, починаючи викладати курс філософії, всі ми стикаємося з питанням про науковість/ ненауковість філософії. Відмовившись від марксистсько-ленінського визначення філософії як «науки про найбільш загальні закони розвитку природи, суспільства та мислення», ознайомившись з антисциєнтистським пафосом Бердяєва або Ніцше, викладачі почали говорити про те, що філософія не є наукою, або її певна частина є ненауковою. При цьому, заперечуючи науковий статус філософії, зазвичай не ставиться питання, а що ж таке наука?

Ще 1959 року відомий вчений Маріо Бунге висловив думку про те, що єдиного розуміння поняття «наука» не існує. Зокрема він стверджував, що існує три головних тлумачення цього терміну, які не тотожні один одному. Бунге наводив такі визначення поняття «наука»:

Наука – це система будь-яких «серйозних» розсудів (в німецькомовних країнах). – «У країнах, що говорять на німецькій мові, будь-який серйозний (але не обов'язково осмислений, послідовний та верифікований) розсуд наділяється ярликом науковості; так, наприклад, Гусерль описував феноменологію як *strenge Wissenschaft* (точну науку)» [1, с.255].

Наука – це верифіковане знання – «...в країнах Західної Європи, що говорять не на німецькій мові, будь-яка галузь знання, в якій висувуються верифіковані висловлювання... – які як вимагають емпіричного підтвердження (подібно висловлюванням біології), або не вимагає цього (подібно висловлюванням математики), зазвичай називається наукою» [1, с.255].

Наука – це знання, яке має необхідне експериментальне обґрунтування – «в англійськомовних країнах... слово «наука» зазвичай відноситься до дисциплін, що вивчають природу, духовну діяльність і суспільство, за виключенням дисциплін, що мають справу з формами мислення. (Іноді термін «емпірична наука» використовується для

позначення усіх наук, у яких застосовується спостереження або експеримент, або і те й інше)» [1, с.255-256].

Розуміння науки як «science», тобто знання, яке повинне мати необхідне емпіричне підтвердження, формується у XVIII сторіччі в Лондонському королівському товаристві. Воно з певними новаціями, є чинним і для сучасних інтерпретацій, що зафіксовано в дефініції Кембриджського словника. Це визначення виглядає таким чином: «The science is the careful study of the structure and behaviour of the physical world, especially by watching, measuring, and doing experiments, and the development of theories to describe the results of these activities (Наука – це ретельне дослідження структури та поведінки фізичного світу, особливо шляхом спостереження, вимірювання і проведення експериментів, та розробки теорій для опису результатів цієї діяльності)» [2, р.384]. Згідно цій дефініції, до science належать лише природничі дослідження («структури та поведінки фізичного світу»), які використовують лише визначені методи: спостереження, вимірювання та проведення експериментів. При цьому не тільки гуманітарна сфера знання, але й чиста математика та логіка (хоча математичні обчислення та логічні обґрунтування є необхідними атрибутами наукового знання) виключається з науки-science. Нагадаємо зауваження Бунге, що «в країнах англійської мови ми стикаємося з парадоксом, що у відношенні до математики і логіки, які є, за загальним визнанням, найвищою мірою, науковими, слово «наука» зазвичай не вживається» [1, с.255]. Й до нашого часу в англо-американській традиції математика не входить до science у вузькому розумінні. Наприклад, в освіті, коли говорять про те, що в нас прийнято називати «точними науками» часом вживають аббревіатуру STEM (science, technology, engineering, and mathematics).

Щоправда в «континентальній» Європі склалося дещо інше, більш широке розуміння науки та критеріїв науковості. Зокрема це стосується французької науки – «la science». Сучасний французький філософ науки Мішель Блей визначає науку як «чітке і певне знання про щось, засноване або на очевидних принципах і демонстраціях, або на експериментальних міркуваннях, або навіть на аналізі суспільств і фактів людського життя» [3, р.189]. Наука у Франції під впливом декартівської методології розглядалася як діяльність по досягненню ясного і чіткого знання про весь оточуючий світ. Вона претендувала на енциклопедичність та всеосяжність, мала просвітницько-практичний характер, що повинен подолати «темряву» людських забобонів та деспотизм політичної та духовної влади.

Ейфорія позитивістського підходу до розуміння наукового знання охопила багатьох вчених Європи (включаючи й британських) з середини XIX сторіччя й здавалося, що на цій підставі може виникнути єдине загальноєвропейське розуміння науки-science і єдиних критеріїв науковості. Але в центрі Європи існував принципово інший підхід до

розуміння сутності науки і саме цей підхід дозволив Німеччині перехопити лідерство в науковому розвитку у Британії та Франції й утримувати його на протязі майже цілого сторіччя (до 1945 року).

Німецькою мовою наука називається «Wissenschaft», але при цьому це поняття значно ширше за обсягом ніж наука-science. Wissenschaft – це термін на німецькій мові для будь-якого систематичного дослідження. Іноді цей термін приблизно перекладається як наука, хоча Wissenschaft набагато ширше і включає в себе всі систематичні академічні дослідження в будь-якій області, в тому числі, зрозуміло й філософській. Це не обов'язково означає емпіричне дослідження.

В межах Wissenschaft-науки наприкінці XIX-початку XX ст. відбувається чітке розмежування двох сфер наукового знання – Naturwissenschaften (природнича наука) та Geisteswissenschaft (наука про дух). В. Дільтай розрізняє їх за дослідницькою установкою – пояснення або розуміння, а неокантіанство (особливо В. Віндельбанд) – за домінуючими методами дослідження – номотетичним або ідеографічним. Таким чином, Wissenschaft-наука поєднує все систематизоване знання: формальні науки (математику і логіку), природничі та гуманітарні науки, до яких невдовзі долучилися й Gesellschaftswissenschaften (соціальні науки). Саме в цей час (тобто на межі XIX-XX ст.) у Едмунда Гусерля народжується ідея створення філософії як «строкої науки» – «strenge Wissenschaft».

Зниження статусу німецької Wissenschaft-науки пов'язане з програмою Німеччиною двома світовими війнами. Прихід до влади націонал-соціалістів в Німеччині в 1933 році ще більше погіршив ситуацію, оскільки багато німецьких вчених (переважно, єврейського походження) опинилися в концтаборах або були розстріляні чи змушені до еміграції. Багато з них після війни не повернулися на батьківщину і залишилися в Великій Британії та США, ставши частиною науки-science.

Після 1945 року остаточне лідерство в науці переходить до США, наука-science остаточно перемагає Wissenschaft-науку, яка хоча й зберігає в німецькій мові свою назву, але зміст поняття «наука» до кінця XX сторіччя уніфікується під інструменталістський стандарт американських наукових досліджень. Хоча в 50-70 роки, особливо з боку німецьких філософів (К. Ясперса, М. Гайдегера, Т. Адорно тощо) ще були спроби повернення колишнього статусу Wissenschaft. В німецькій свідомості зберігається переконання, що наука – це діяльність в сфері пізнання, яка має відкрити істину. Так у рішенні Федерального конституційного суду ФРН від 29 травня 1973 року наука визначається як «alles, was nach Inhalt und Form als ernsthafter Versuch zur Ermittlung der Wahrheit anzusehen ist (все, що з точки зору змісту і форми слід розглядати як серйозну спробу встановити істину)» [4]. Зрозуміло й філософія, яка є дослідженням істини є наукою – Wissenschaft. Тим більше, що зараз в світовій філософії (в тому

числі й американській) відбувається певний зворотній рух до феноменологічних досліджень в дусі гусерлівської «*strengte Wissenschaft*».

З цієї точки зору, філософія, безумовно є наукою. Тобто в німецькій академічній традиції (до якої безперечно належить Україна з огляду на те, що система вищої освіти в Російській та Австро-Угорській імперіях, до яких вона належала, будувалася за німецьким зразком) філософія є гуманітарною наукою-*Wissenschaft*. Що ж стосується британської та похідної від неї американської традиції, то тут філософія разом з математикою залишається за межами науки-*science*, але при цьому зберігає доволі поважний статус «аналітичних досліджень». Не менш поважним є статус філософії як «*art*» (згадаємо знамените дельозівське «філософія – це мистецтво (*art*) формувати, винаходити, виготовлювати концепти» [5, с.11]) у французькій академічній та інтелектуальній культурі: вона є предметом викладання не лише у вишах, але й у ліцеях і теми обов'язкового екзаменаційного есею з філософії обговорюються на загальнонаціональних дебатах.

Література:

1. Бунге, М. Причинность: Место принципа причинности в современной науке. Пер. с англ., Общ. ред. и закл. ст. Г. С. Васецкого. Изд. 2-е. Москва: Бдиторвал УРСС, 2010. 512 с.
2. The Cambridge Dictionary of Philosophy. R. Audi (Ed.). 3rd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. xlvi, 1162 p.
3. Vlay, M. Dictionnaire des concepts philosophiques, Paris, Larousse et CNRS éditions, coll. «In extenso», 2013. 812 p.
4. Berufsausbildungsabgabe. BVerfGE 55, 274. URL: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv055037.html> (дата звернення: 20.10.2021).
5. Делёз Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? / Пер. с фр. и послесл. С. Зенкина. М.: Академический Проект, 2009. 261 с.

Предко М. Є.,
аспірант кафедри парламентаризму,
*Навчально-науковий інститут публічного управління та державної
служби Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

МІЖНАРОДНІ ІНСТИТУЦІЇ ПРО СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

У сучасному світі, пов'язаному єдиною інформаційною мережею, транспортними комунікаціями, фактично єдиною системою фінансових інститутів, корупція стає серйозним викликом, що має глобальне значення і робить негативний вплив на загальносвітові процеси. Саме корупція, з огляду на її внутрішні властивості, складну структуру і наслідки, здійснює найбільш серйозний вплив на глобальні процеси, що уможливорює стверджувати про її міжнародний характер.

Проблема корупція в Україні є також тим чинником, який «роз'їдає» суспільство, підриває довіру до владних інституцій, деморалізує суспільство. Тим паче, що соціологічні дослідження засвідчують, наскільки дана проблема є болючою для України. «...Корупція є другою за значущістю суспільною проблемою після війни»[3], - зазначається в них. На нашу думку, саме антикорупційна стратегія, з одного боку, є індикатором спроможності суспільства протистояти викликам у різних царинах суспільного життя, а з іншого – засвідчує прогресивні тенденції в процесі подолання кризових явищ, сприяє протидії загрозам і тим самим зберігає цінності, вводить їх у смисловий контекст людиномірності.

У «Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції»[2] зазначається, що зниження корупції стає пріоритетним як на національному, так і на міжнародному рівні. Воно вимагає концентрації зусиль і обміну досвідом усіх країн світу. ООН пов'язує проблему корупції з проблемою бідності в ряді країн, населення яких не може самостійно припинити розкрадання бюрократією коштів, що виділяються для розвитку охорони здоров'я, освіти, транспортної інфраструктури. «...Беручи до уваги, що запобігати корупції та викорінювати її – це обов'язок усіх держав і що для забезпечення ефективності своїх зусиль у цій галузі вони повинні співпрацювати одна з одною за підтримки й участі окремих осіб і груп, які не належать до державного сектора, таких як громадянське суспільство, неурядові організації та організації, що функціонують на базі громад»[1]. Щоб посилити це завдання та мінімізувати ризики, які можливі на даному шляху, необхідно посилити прозорість й сприяння залученню населення до процесів прийняття рішень; забезпечити для населення ефективний доступ до інформації; провести заходи щодо інформування

населення, які сприяють створенню атмосфери неприйняття корупції; посилити повагу, заохочення та захист свободи пошуку, отримання, опублікування та поширення інформації про корупцію.

В останні роки за допомогою своїх резолюцій Генеральна Асамблея ООН схвалила ряд документів, націлених на міжнародну боротьбу з корупцією: Декларацію Об'єднаних Націй проти корупції і підкупу в міжнародних комерційних взаєминах, Конвенцію Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності і інші.

Свій внесок в боротьбу з корупцією вніс і Європейський Союз. У 1995 році він прийняв Конвенцію із захисту своїх фінансових інтересів. Перший протокол до цієї Конвенції від 27 вересня 1996 року містить вимоги, спрямовані на протидію корупції посадових осіб спільноти і країн, що входять в ЄС. Другий протокол до Конвенції був прийнятий в 1997 році і стосувався відповідальності юридичних осіб за корупцію, відмивання грошей, отриманих злочинним шляхом, конфіскації їх майна. Цілі антикорупційної стратегії в ЄС передбачають необхідність взаємодії з іншими напрямками Європейської політики, зокрема, такими як прийняття рішень, справедлива конкуренція, ефективне функціонування внутрішніх ринків, захист фінансових інтересів Європейських співтовариств тощо. З метою уніфікації Європейського законодавства Єврокомісія розробила ряд конвенцій, які повинні ратифікувати країни-члени ЄС. Антикорупційна політика ЄС передбачає врахування не тільки кримінальних аспектів корупції, але і її більш широкого соціоекономічного контексту. У цьому аспекті визначення корупції, на думку Єврокомісії, має охоплювати такі аспекти як відкритість, прозорість, підзвітність і «хороше управління» («Good Governance»). Контроль і оцінка механізмів впровадження антикорупційних механізмів в різних країнах, включаючи і ті, які не є членами ЄС, здійснюється, зокрема, Групою держав по боротьбі з корупцією (GRECO), створеної Радою Європи в 1999 р.

На думку міжнародних експертів по боротьбі з корупцією, громадянське суспільство має виконувати в антикорупційній діяльності безліч функцій, починаючи з контролю доступу до інформації, її правдивості і відкритості, захисту прав окремих соціальних груп, і закінчуючи активним втручанням в діяльність державних органів щодо припинення корупційних актів. Подібного роду активність «знизу-вгору» (bottom-up activity), як показує досвід, є найголовнішою умовою успішності державної політики в сфері антикорупції.

Наприклад, Велика Британія має найдавніші традиції протидії корупції (до речі, перший Закон про корупцію у державних органах був прийнятий ще у 1889 р., у 1906 та 1916 рр. були прийняті закони про попередження корупції. В 1994 році був створений Комітет Нолана, функціональність якого пов'язана з відстежуванням корупційних процесів у Великій Британії. «Його зусилля зосереджені на основних ділянках

громадського життя, які викликають найбільшу стурбованість громадськості: це члени парламенту, які працюють консультантами фірм, що прагнуть впливати на державну політику; це колишні міністри та інші посадові особи, які працюють у тих галузях індустрії, регулюванням яких перед тим займалися в уряді та інші аспекти громадського життя»[6, с.11].

Певні заходи по боротьбі з корупцією через забезпечення прозорості в міжнародній торгівлі зробила Світова організація торгівлі. Зокрема, в 1998 році нею прийнято «Керівництво по запобіганню відмивання грошей». Залучений у вирішення проблем корупції і поліпшення управління економікою країн світу й Міжнародний валютний фонд (МВФ), який фінансує програми щодо поліпшення управління в економіці, дослідження причин і стану корупції в регіонах.

У 1996 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб. Кодекс вимагає від службовців декларувати майновий стан і отримані блага, відмовлятися від подарунків. «Державні посадові особи уважні, справедливі і неупереджені при виконанні своїх функцій і, зокрема, у своїх відносинах з громадськістю. Вони ніколи не надають будь-яку неправомірну перевагу будь-якій групі осіб або окремії особі, не допускають дискримінації щодо будь-якої групи осіб або окремої особи або не зловживають іншим чином наданими їм повноваженнями та владою»[4].

Міжнародні організації пропонують державам систему засобів (інструментів) боротьби з корупцією, які з різним успіхом застосовувалися в різних умовах у багатьох країнах світу. Допомога може полягати в удосконаленні законодавства окремих країн, здійсненні реформ систем управління, розвитку громадських інститутів, організації навчання чиновників, представників бізнесу та громадських організацій прийомам і методам боротьби з корупцією.

Досвід боротьби з корупцією у Німеччині свідчить про ефективність залучення громадськості для боротьби з корупцією. Так, у Німеччині впроваджується прийом анонімних повідомлень від громадян про економічні злочини. Зазначене рішення було прийнято за результатами пілотного проекту, під час якого за чотири місяці до вищезазначеного спецпідрозділу, який складається всього з 9 працівників прокуратури та 33 поліцейських, надійшло 184 повідомлення. Карні справи було відкрито у 124 випадках, з яких 30% стосується справ щодо корупції [3, с. 112-113].

Положеннями Стамбульського плану дій передбачено підтримку активної участі громадськості в реформах сприянням суспільному обговоренню проблеми корупції й участі громадян у запобіганні її проявів шляхом: ініціювання на різних рівнях кампаній підвищення обізнаності та просвіти громадськості щодо негативних наслідків корупції і спільних зусиль для запобігання корупції разом з організаціями громадянського суспільства, такими як об'єднання громадян, професійні спілки, засоби

масової інформації тощо, а також приватним сектором, представленим торговими палатами, професійними об'єднаннями, приватними компаніями, фінансовими інституціями тощо; залучення громадських організацій до моніторингу програм і діяльності в публічному секторі, а також забезпечення таких організацій необхідними методикою та навиками допомоги в попередженні корупції; розширення співпраці в антикорупційній роботі між державними структурами, громадськими організаціями, приватним сектором, професійними органами, науково-дослідницькими незалежними центрами; прийняття законів і підзаконних актів, що гарантують громадським організаціям необхідні права для забезпечення активної участі їх в антикорупційній роботі; забезпечення доступу громадськості до інформації, зокрема інформації з питань антикорупції. У Південній Кореї позитивний ефект в боротьбі з корупцією дає впровадження «культури прозорості», відкритості інформації, в першу чергу, в системі державного адміністрування, свобода преси, участь громадянського суспільства у моніторингу діяльності держави. Показовий рішення даного питання реалізовано в Сеулі, де діє онлайнова система контролю за розглядом заяв громадян чиновниками. Вільний доступ до інформації виключає необхідність особистих контактів з чиновниками або пропозиції їм хабарів з метою прискорити завершення процесу прийняття рішення.

У Франції на інституційному рівні протидію політичній корупції в органах державної влади очолюють: комісія з фінансової гласності політичного життя, що контролює майнове становище парламентаріїв; національна комісія з рахунків виборчих кампаній і фінансування політичних партій (наділена контрольними функціями); правоохоронні органи, такі як організація з боротьби проти відмивання грошей ТРАСФІН, Міністерство юстиції, Відділ з боротьби проти корупції (ВБК), а також Центральна служба запобігання корупції (ЦСЗК), яка співпрацює з вищенаведеними правоохоронними структурами [5].

Проаналізувавши особливості здійснення боротьби з корупційними явищами в окремих державах світу, можна визначити елементи, що є складовими ефективних національних антикорупційних стратегій інших держав. До них відносяться: залучення громадськості до здійснення організованого соціального контролю за діяльністю органів державної влади; існування незалежного державного органу по боротьбі з корупцією; наявність ефективного антикорупційного законодавства; впровадження системного підходу щодо протидії корупційним проявам; сильна політична воля політичних органів держави до боротьби з корупцією; ефективний механізми відшкодування майнової шкоди та збитків, завданих внаслідок вчинення суб'єктами владних повноважень корупційного правопорушення.

Література:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, 2005 рік. URL: <http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/index.html>
2. Корупція в Україні 2020: розуміння, сприйняття, поширеність. URL: https://nazk.gov.ua/wpcontent/uploads/2020/05/Corruption_Survey_2020_Presentation_Info-Sapiens.pdf
3. Мельник М. І. Німеччина на шляху боротьби з корупцією // Право України. - 1997. № 11. С. 111 -115.
4. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788
5. Тіньков А. Л. Особливості протидії політичній корупції в країнах ЄС // Державне управління: теорія та практика. 2011. № 2. URL: http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/Dutp/2011_2/txts/Tinkov.pdf.
6. Чепелюк В. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією / В.Чепелюк. URL: pishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html

Предко О.І.,
д.філос.н., професор,
професор кафедри релігієзнавства
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

РЕЛІГІЙНА БЕЗПЕКА В УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНІ КОНТЕКСТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

У сучасних геополітичних умовах однією із складових цивілізаційної суб'єктності тієї чи іншої країни виступає релігійна безпека. Релігійна безпека як стратегія захисту, з одного боку, включає вироблення системи протидій зовнішнім і внутрішнім загрозам, а з іншого – передбачає певні виклики та пошук відповідей на них заради збереження найвищої людської цінності – життя. «У сучасних геополітичних умовах найвищу цінність тієї чи іншої країни закладено в її цивілізаційній суб'єктності, яка й робить державу дійсно незалежною. Без суб'єктності незалежність стає лише формальністю, маскою, що прикриває залежність країни від сильних геополітичних гравців»[3, с.75].

Зазвичай, досліджуючи сутність явища, яке ідентифікують поняттям «безпека», звертають увагу на онтологічні, гносеологічні основи безпеки; праксеологічні, коли безпека розглядається в контексті відображення певних потреб у життєдіяльності особи, суспільства, держави і міжнародної спільноти; аксіологічному, де даний феномен «вплітається» в

контекст смисложиттєвих проблем людини. При цьому варто звернути увагу на те, що поняття «безпека» безпосередньо пов'язується з поняттям «небезпека». Це зумовлено переважно тим, що будь-яка жива істота намагається зберегти саму себе, що особливо посилюється в момент загрози її фізичному існуванню. Тому й забезпечення самозбереження й спонукає до активних захисних дій, що виражається в убезпеченні живого організму, його реакції на небезпеку. Безперечно, наявність небезпеки може бути пов'язана з майбутніми негативними наслідками для суб'єкта, з порушенням його життєвого простору, припиненням його існування. Тому й зрозуміло, чому в людини формується відповідне ставлення до того, що викликає небезпеку.

Коронавірусна пандемія, «похитнувши» сьогodнішню цивілізацію, змінила міждержавні та міжособистісні стосунки. Все впевненіше піддається руйнації раціональність та моральність – їх місце починає займати маніпулятивна, афективна риторика. Безперечно, ці трансформації відображаються і на українських реаліях, зокрема тих, що стосуються релігійної (не-) безпеки. Тим паче, ця проблема ускладнюється низкою таких чинників, як поліконфесійність, військовий конфлікт на сході України, відсутністю інклюзивного об'єднуючого спільного проекту, не врегульованістю нормативно-правових документів у царині міжконфесійних та державно-конфесійних відносин і т. д. Отже, метою дослідження є осмислення релігійної безпеки як взаємопов'язаної багаторівневої системи відносин (особистісний, конфесійний, державний рівень) в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз пандемічного характеру. У багатьох країнах було введено режим карантину й звичне життя суспільства миттєво змінилося. «Не оминули незручності й релігійні спільноти, які також змушені були якось реагувати на виклики. Прагнучи не йти на конфлікт із державною владою та й врешті усвідомлюючи важливість таких кроків, вони переважно погодились на тимчасові обмеження щодо своєї звичної діяльності»[1].

Хоча релігійні потреби належать до основних людських потреб, все ж коронавірусна пандемія внесла корективи і в сферу релігійної свободи. Проте в різних країн рівень обмежень і заборон дещо відрізнявся. Його смисловий діапазон доволі розмаїтий: від цілковитого коронанігілізму до поміркованих заходів, які диктувалися міркуваннями громадської безпеки. Також виваженими були дії релігійних діячів, які пропонували світовим лідерам програми своєї участі у подоланні пандемії, де ключовим є підзвітність, подолання корупції, прозорість, справедливість (наприклад, при розподілі вакцин), консолідація зусиль (у тому числі і релігійного середовища. Наприклад, Вселенський Патріарх Варфоломій закликав вірян з розумінням ставитися до обмежень, введених владою щодо запобігання поширенню коронавірусу. Він підкреслив, що система радикальних заходів, які були введені урядами багатьох країн, аж ніяк не підриває

засади християнської віри, а, навпаки, підтверджує одну із найважливіших цінностей – людське життя, яке розгортається в системі діалогу «людина-Бог».

Зазвичай молитовні практики виступають генератором енергії, підтримують внутрішню установку людини, необхідну для подальшої діяльності і для подолання труднощів. Фактично, молитва стає генератором формування своєрідної суб'єктивної реальності людини, яка задає її стиль життя і мислення. Тому молитовний процес формує складну архітектоніку духовного способу буття людини, задає її життєздатність, завдяки чому вона самовизначається, націлюючись на діалогічне спілкування з Абсолютом.

В Україні також було прийнято ряд обмежень щодо релігійних богослужінь і масових заходів з міркувань безпеки під час пандемії. Наприклад, соціологічні дослідження, які проводилися у жовтні 2020 р. засвідчують, що лише 6,7% українців з тих, хто зазвичай відвідує храми, відвідував їх навесні під час жорсткого карантину. 45% опитаних вважають, що «...храми і молитовні будинки під час коронавірусної пандемії мають функціонувати тільки з обмеженнями і суворим дотриманням всіх сані-тарних правил» [3, с.8].

Сьогодні коронавірусна епідемія «вступила» в етап вакцинації. Власне, саме цей процес і показав реальну спроможність багатьох країн, які прорахували третю хвилю пандемії. Однак на порядок денний постає питання домовленостей з виробниками найтехнологічніших вакцин з найменшою кількістю побічних ефектів Pfaizer і Moderna. Власне, вакцини стають головним інструментом політики і дипломатії. І «найвеличніші лідери сучасності» будуть визначатися як спроможністю забезпечити розробку, виробництво і проведення вакцинацій, так і збереженням життя мільйонів людей, відповідальністю за їх здоров'я.

Суперечки щодо вакцинації розпочалися ще задовго до коронавірусної пандемії. І сьогодні опоненти сумніваються в ефективності, безпеці та необхідності рекомендованих вакцин. Вони заявляють, що обов'язкова вакцинація порушує індивідуальні права на медичні рішення та релігійні принципи. Деякі релігійні лідери закликають віруючих відмовитися від вакцинації проти COVID-19, тим самим ставлячи їх життя під загрозу. Так, католицькі єпископи з США заявили, що робити щеплення неетично, тому що в деяких препаратах використовуються клітини людського ембріона. Натомість Папа Римський Франциск назвав «етичним обов'язком» кожного зробити щеплення від коронавірусу. Сам він отримав першу дозу вакцини Pfaizer / BioNTech ще в січні. А в Індії рада улемів (знавців ісламу) при академії в Мумбаї закликала владу не купувати вакцини від COVID-19, так як в них міститься свинячий желатин. За їх словами, перш за все це стосується препаратів, вироблених в Китаї.

Також неоднозначне відношення до вакцинації і в Україні. Так, з 5 по 9 березня 2021 року було проведене дослідження соціологічною службою Центру Разумкова (було опитано 2018 респондентів). 51,5% респондентів відповіли, що не мають наміру робити щеплення від коронавірусу. 12% мають намір зробити його в найближчому майбутньому (або вже зробили таке щеплення), 16% мають намір це зробити, але пізніше, 10% мають намір це зробити лише тоді, коли це буде потрібно за формальними вимогами (наприклад, для поїздки за кордон), 10% ще не визначилися [4]. Причому відстежується така закономірність – чим старші респонденти, тим частіше вони висловлюють відсутність бажання робити щеплення. Ті респонденти, які не мають наміру робити щеплення, найчастіше це мотивують тим, що, на їхню думку, вакцини, які застосовуються в Україні, недостатньо ефективні чи безпечні, але «якоюсь іншою» вакциною вони готові зробити щеплення (таку відповідь дають 45% тих, хто не має наміру робити щеплення). Обґрунтування відмови від щеплення недостатньою ефективністю чи недостатньою безпечністю вакцин, які застосовуються в Україні, найбільш поширене серед представників наймолодшої вікової групи (18–29 років) (цим мотивують свою відмову 54% тих її представників, які не мають наміру робити щеплення від COVID-19).

Однак релігійні діячі України долучилися до вакцинації. Першим долучився до вакцинації глава Греко-католицької Церкви Святослав Шевчук. Долучилися до щеплення також представники Православної Церкви України та іудейської громади. Релігійні діячі заявили, що немає ніяких релігійних підстав відмовлятися від вакцинації. Адже в даному випадку мова йде про збереження життя та здоров'я вірян.

Отже, релігійна безпека в динамічному «зрізі» коронавірусної пандемії має таке контекстуально-практичне вираження. По-перше, обмеження, накладені на відвідування релігійних установ, у деякій мірі знівельовали значимість релігійних практик. Пандемічні загрози під сумнів поставили авторитет релігії та релігійних діячів. У конфліктну царину вступили не стільки релігія та пандемія, скільки релігійна діяльність, конституційне право людини на свободу віросповідання та пересування і карантинні заходи. По-друге, вакцинація стає тим чинником, який відкриває нові можливості в реалізації релігійних прав та свобод. По-третє, оцінка ефективності релігійної безпеки в Україні, включає, з одного боку, експертно-аналітичний моніторинг поточного стану, вияв загроз та ризиків в системі міжконфесійних і державно-конфесійних відносин та їх запобігання і нейтралізацію, а з іншого – її ідентифікаційним маркером є триєдиний комплекс «результативність-економічність-людиноцінність».

Література:

1. Малко Р. Як релігійні громади відповідають на актуальний виклик .URL: https://risu.ua/perezhiti-z-bogom_n103682/amp
2. Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення громадян України: тенденції 2000-2020рр.(Інформаційні матеріали). Київ, 2020. С.8 URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_religiya.pdf
3. Пирожков С. І., Божок Є. В., Хамітов Н. В. Національна стійкість (резильєнтність) країни: стратегія і тактика випередження гібридних загроз //Вісник Національної академії наук України. 2021. № 8. С. 74-82. <https://doi.org/10.15407/visn2021.08.074>
Ставлення громадян України до вакцинації від COVID-19 (березень 2021р.) URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-gromadian-ukrainy-do-vaktsynatsii-vid-covid19-berezen-2021r>

Пустовіт С.В.,
д.філос.н., професор,
завідувач кафедри філософії
Національний університет охорони здоров'я імені П.Л. Шупика
м. Київ, Україна

БІОЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОВІДНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Пандемія COVID-19 створила унікальний соціокультурний та медичний контекст для повернення до вже традиційної для філософії медицини другої половини двадцятого століття проблеми співвідношення та співмірності світу емпіричних наук, наукових фактів та практик і життєвого світу соціальних груп та соціалізованих індивідів. Те, про що попереджали футуристи та постмодерністи, феноменологи та соціологи науки, стало наочним та відчутним навіть в форматі глобальних рішень. Рішення на рівні окремих країн і біополітичні рішення і рекомендації на міжнародному рівні тимчасового і постійного характеру, протиепідемічні заборони і адміністративно-правові режими сприяли de facto спотворенню традиційних форм соціальної взаємодії, затвердженню нового обсягу прав і зобов'язань громадян, нову суб'єктність та тілесність в умовах мінімізації соціальних комунікацій та як результат - виникненню нової медікалізованої штучної гіперреальності. Складовими частинами та продуктами гіперреальності виступають симулякри, що впливають на справжню реальність руйнівним чином і прагнуть її підмінити. Медицина постнекласична має включати в свій науковий методико-діагностичний

дискурс *біоетичні цінності та принципи*. Ризик їх втрати, ризик тоталітаризації суспільства на основі репресивних медичних практик знову актуалізується.

Надзвичайні обмеження та санкції призупинили повсякденне комунікацію і взаємодопомогу між людьми, в тому числі поставили «на паузу» ліберальні практики обговорення громадянським суспільством біоетичних проблем, пов'язаних з медичними ятрогеніями та ризиками експансії інвазивних медичних технологій. Вони сприяли трансмісії медійної конспірології, мережових чуток, легенд і міфів, породжували невдоволення, агресію, стигматизацію, протестне згуртування навколо правових, організаційних прогалин в сфері надання медичної допомоги і ліквідації вогнищ поширення коронавірусу [1]. Свого часу Ж. Бодріяр описав ризики гіперреального медійного соціуму, в якому люди все менше спілкуються, їх починають оцінювати за ступенем залученості в потік медійних повідомлень і реклами, освоєння ними медійних меседжів, симулякрів [2]. У нашому випадку такими симулякрами стали пропаганда винятковості медичних практик ізоляції, масового обмеження рухової активності (хороший пацієнт - пацієнт прикутий до ліжка, квартирі, місця проживання) і нав'язування вакцинації як єдиної і універсальної медичної технології досягнення індивідуального здоров'я і придбання колективного імунітету в умовах пандемії.

Виконання надзвичайних правил громадянами і участь в пов'язаних з ними протиепідемічних (профілактичних), лікувальних і обмежувальних (карантинних) заходах призвело не тільки до значного скорочення звичних фізичних і символічних та ін. кордонів суб'єкта, медикалізації тілесності, але й до фактичної і примусової «медикалізації повсякденності», широкої уніфікації і медикалізації повсякденних і професійних практик, способу і стилю життя, соціокультурних традицій, і як наслідок - значного зменшення можливостей колективного обговорення пропонованих стратегій, індивідуального вибору способів збереження здоров'я, діагностики і терапії. При введенні обмежувальних та протиепідемічних заходів під час пандемії коронавірусу COVID-19 в 2020-2021 роках за основу була взята *натуралістична концепція здоров'я* як відсутність інфекційного захворювання, інфекційного агенту та патологічних змін фізіологічних систем організму, що реєструються раціоналізованими лабораторними практиками [3]. Сама ж лабораторна практика як *метод* виявила обмеження своїх можливостей, часто надаючи як помилково позитивні, так і помилково негативні результати наявності вірусу і антитіл в організмі.

На нашу думку, найбільша небезпека в період пандемії коронавірусу - це не вірус, незважаючи на його агресивність, а той факт, що політики та медичний істеблїшмент використовують цю ситуацію, щоб ввести підвищені заходи безпеки і використання низки виняткових технологій по

контролю за населенням, включаючи щеплення, для здійснення «пандемічного панування». Турбуватися слід про те, що фармацевтичні компанії, лобі та інші зацікавлені групи спонукають нас лікуватися частіше, ніж нам це потрібно, завдаючи тим самим шкоду, яка одразу не кидається в очі і не вважається «помилкою». Фармацевтика породжує приховану і розподілену *ятрогенію*, масштаби якої зростають [4]. «Легко оцінити ятрогенію, - вказує письменник та спеціаліст з управління Нассим Талеб, - коли хірург ампутує не ту ногу або вирізає не ту нирку або коли пацієнт помирає від алергії на ліки. Але коли ви годуєте дитину таблетками від якогось надуманого психічного розладу на зразок синдрому дефіциту уваги і гіперактивності або депресії, замість того щоб випустити своє дитя з психологічної клітки, збиток, який ви наносите дитині в довгостроковому плані, ніяк не враховується» [4, С.30]. До всього іншого ятрогенія посилюється «агентської проблемою», або «проблемою агента і принципала», яка виникає, коли у агента-вченого є особиста зацікавленість, що не збігається з інтересами принципала-користувача послуг. Ця проблема виходить на перший план, коли брокер і лікар печуться в кінцевому підсумку про свій банківський рахунок, а не про наше фінансове і медичне здоров'я.

Характерною особливістю буття людини, яка свого часу розглядалася М. Гайдеггером, Т. Адорно, Х Арндт та ін., є антропологічна слабкість або крихкість. Вони обмежують та формують можливий життєвий досвід, що втілює в собі ідеї спорідненості життя та смерті, свободи та несвободи, добра та зла. В період пандемії громадяни і професійні групи опинилися в примусовій медікалізованій «ковідній реальності» у вкрай вразливому стані, відчуваючи невпевненість, страх або навіть провину при прийнятті повсякденних рішень, але це не бралось до уваги. «Вина» переживалася суб'єктом як цілий спектр станів фрустрації: недолік спеціальних медичних знань; «невміння» і «недостатність контролю» за «здоров'ям» своїм і своїх близьких; конфлікт у свідомості різних традиційних і нетрадиційних уявлень про здоров'я; неконгруентність, невідповідність індивідуальних практик збереження здоров'я - заняття спортом, загартовування, фізична активність на свіжому повітрі - і «офіційно» встановлених і пропагованих в мас-медіа норм і практик самоізоляції, мінімізації фізичної активності (ідеологія гіподинамії, економії ресурсів), різкого зменшення соціальних контактів, спілкування з родичами (аж до фізичної неможливості турботи про хворих близьких). Цьому сприяв також перехід частини населення на віддалений, дистанційний режим роботи і спілкування.

Таким чином, в умовах пандемії COVID-19 знову актуалізується значимість біоетичних принципів біомедичних технологій: поваги до автономії особистості, поваги до гідності особистості, вразливості, «не нашкодь», «роби благо», справедливості, відповідальності, цілісності

тощо. Актуалізується її спрямованість до цінностей ліберального громадянського суспільства — фундаментальні права людини, свободу вільного вибору, інформовану згоду на будь-які медичні втручання, індивідуальні моделі та практики збереження здоров'я, широке обговорення у соціумі недоліків та обмежень наукової медицини, клінічних досліджень, включаючи питання масової вакцинації як традиційної (застарілої?) біомедичної технології ХХ століття. Гарантії та права, що надаються громадянам законодавчо в Україні, передбачають добровільність медичного втручання, коли обов'язковою та попередньою його умовою є надання інформованої добровільної згоди громадянина або його законного представника на будь-яке медичне втручання, включаючи вакцинацію.

У цьому контексті слід звернути увагу на комунікативний потенціал біоетики. Як історичний приклад можна згадати Нюрнберзький процес. Як відомо, в результаті відкритої дискусії представників різних країн та досягнення ними консенсусу, вперше в історії людства були декларовані етичні принципи проведення біомедичних досліджень за участю людини: свобода, поінформованість, дієздатність досліджуваного, наукова обґрунтованість дослідження, усунення зайвих психічних і фізичних суб'єктів дослідження.

Сьогодні у науковій літературі з'являються окремі статті про кризу ліберальної моделі здоров'я як індивідуального ресурсу та особистого вибору у ситуації пандемії, коли питання збереження здоров'я неминуче політизуються, а інерція ціннісного сприйняття здоров'я як чогось особистісного перешкоджає усвідомленню колективної відповідальності за поширення захворювання [5]. Не ставлячи під сумнів важливість колективних санітарно-епідеміологічних заходів і норм в умовах пандемії, все ж таки вважаємо, що біоетична модель здоров'я як автономного вибору особистості стратегій та практик збереження індивідуального здоров'я і як колективний дискурс — широке обговорення в суспільстві pro і contra застосовуваних біомедичних технологій, ступеня їх гуманності та біоетичності — не втрачають своєї актуальності в умовах суспільства глобальних ризиків. Поліпшення стану здоров'я населення виявляється можливим у результаті колективних зусиль, а й як зміна ставлення суспільства до індивідуального здоров'я, зміна його ціннісних імперативів і вдосконалення біоетичної культури.

Література:

1. Кукса Т.Л. Биополитические решения и правозащитный активизм в период распространения Covid-2019 в России. В «Медицинская антропология и биоэтика», 2020, 1(19). <http://doi.org/10.33876/2224-9680/2020-1-19/04> (использовано 14.09.2021).

2. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть. Москва: Добросвет, 2000, с. 243.
3. Пустовит С.В., Березина В.В. От нормостатистической модели здоровья к фундаментальной жизненной ситуации пациента. Вклад Г.-Г. Гадамера. В Практическая философия, 2017, №2, с. 79-91.
4. Талеб Н.Н. Антихрупкость. Как извлечь выгоду из хаоса, М.: КоЛибри, 2014. 300 с.
5. Сабурова Л.А. Кризис либеральной модели здоровья как индивидуального ресурса и личного выбора в ситуации пандемии COVID-2019». В Медицинская антропология и биоэтика, 2020, №2. <http://doi.org/10.33876/2224-9680/2020-2-20/06> (использовано 14.09.2021).

Ратніков В.С.,
 д.філос.н., професор,
 професор кафедри філософії
Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця, Україна

ФІЛОСОФІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ЧАРЛЗА САНДЕРСА ПІРСА: ДЕЯКІ ПАРАЛЕЛІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ

1. Серед західних філософів ХІХ ст. є такий, творчість якого ще недостатньо вивчена та освоєна. Йдеться про видатного американського логіка і філософа Чарлза Сандерса Пірса (1839-1914), якого Карл Поппер називав одним з найвидатніших філософів усіх часів. Творчість цього мислителя ще нечасто потрапляє на сторінки російсько- і, тим більше, українськомовних філософських публікацій, хоча його внесок у філософію та методологію науки, на наш погляд, є значним і гідним подальшого поглибленого освоєння. Найчастіше, при згадці Ч. Пірса мають на увазі його логіку, семіотику та прагматизм. У цьому повідомленні ми приділимо увагу принаймні двом моментам з його великої філософської спадщини: по-перше – еволюціонізму і тихізму; по-друге – фалібілізму та абдукції.

2. Концепція «тихізму» (від грец. Τύχη – «випадок») тісно пов'язана з детермінізмом, тоді як «абдукція» (від лат. ab – «з, від» та лат. ducere – «водити») входить до числа логічних принципів мислення. Більш того, «тихізм» можна кваліфікувати як світоглядну концепцію, за якою світ сповнений випадковостей; при цьому випадковість панує в ньому порівняно з необхідністю. Така позиція у нього сформувалася в процесі всеосяжної критики лапласівського детермінізму та механіцизму на тлі поширення в останній третині ХІХ ст. статистичних методів у науці та становлення імовірнісної картини світу. У цьому плані Пірс мав намір

побудувати наукову метафізику на противагу «спекулятивній метафізиці», що панувала тоді. І у своїй метафізиці він відводив значне місце космології, яка, до того ж, базувалася на «тихізмі» і поширених еволюційних ідеях, насамперед, у геологічних (Ч. Лайель) і біологічних (Ч. Дарвін, А. Уоллес) науках.

3. Еволюційна космологія Пірса, що базується на «тихізмі», має низку паралелей із сучасною космологією. Справа в тому, що, незважаючи на велику кількість моделей Всесвіту, вони здебільшого – це моделі Всесвіту, що еволюціонує, моделі еволюції. Проте вже до другої половини ХІХ століття, ще до моделей фрідманівського типу, були передумови для подібних уявлень. І одним із яскравих представників, які розробляли еволюційні ідеї в космології (хоча й не отримали на той час світового визнання), був саме Ч. Пірс. Його філософія, хоч і важка для реконструкції через відсутність систематичності, проте має метафізичну складову. Одне з головних устремлінь філософії Пірса – дати класифікацію знань, і в ній визначити місце філософії загалом і метафізики зокрема. Хоча Пірс будував свою метафізику в дусі Аристотеля, Канта і Гегеля, вона все ж успадкувала устремління Канта на те, щоб зробити її за зразками математичного природознавства. Треба сказати, що еволюційна космологія Пірса, що будується таким чином, у ряді пунктів перегукується з проблематикою сучасної космології, яка, у свою чергу, базується на так званих «інфляційних моделях» хаотичного початку Всесвіту. Як вважають багато авторів, найбільш перспективними космологічними моделями є ті, що ґрунтуються на ідеї хаотичного початкового стану, хаотичності, спричиненої квантовими флуктуаціями вакууму. Це стосується моделей, що описують так званий інфляційний стан раннього Всесвіту, що передуює стану Великого Вибуху. Сучасна космологія, що базується на ідеях хаотичного початку та еволюції, також має чимало зв'язків із науковою метафізикою Ч. Пірса (і космологією як її частиною), і насамперед – з його еволюційними ідеями та тихізмом. І тому взаємний метафізичний дискурс слід вважати перспективним.

4. Тепер про другий із двох згаданих моментів критичного досвіду Пірса. Поряд з індукцією та дедукцією, Пірс одним із перших ввів у філософію науки абдукцію як повноправний логіко-методологічний засіб наукового пізнання. Науковий метод Пірс якраз і пропонує починати з абдукції чи гіпотези: через якесь, можливо, дивовижне чи загадкове явище, робиться припущення чи гіпотеза про те, що насправді відбувається. Ця гіпотеза має бути такою, щоб пояснити дивовижне явище, наприклад, зробити це явище більш-менш само собою зрозумілим, якщо гіпотеза має бути вірною.

Потім науковий метод переходить до стадії дедукції: за допомогою необхідних висновків робляться висновки з умовно прийнятої гіпотези про виникнення явищ, відмінних від того дивовижного, яке від самого початку

породило цю гіпотезу. Робляться висновки про інші явища, що мають подібність до вихідного явища і які повинні мати місце, якщо гіпотеза дійсно має бути вірною. Ці інші явища мають бути такими, щоб можна було проводити експериментальні випробування, результати яких говорять нам, мають місце чи ні подальші явища.

Нарешті, науковий метод перетворюється на стадії індукції: фактично проводяться експерименти, щоб перевірити умовно прийнятну гіпотезу, з'ясовуючи, досягаються отримані результати чи ні. У цей момент науковий метод входить у ту чи іншу з двох «петель зворотного зв'язку». Якщо наслідки, що виводяться, все ж таки мають місце, то ми повертаємося до стадії дедукції, виводячи ще додаткові наслідки нашої гіпотези і знову експериментально перевіряючи їх. Але якщо передбачувані наслідки не досягаються, ми повертаємося до стадії абдукції і вигадуємо нову гіпотезу, яка пояснює як наш первісний дивовижний феномен, так і будь-які нові явища. Далі, як і раніше, переходимо до стадії дедукції. Вся процедура перевірки гіпотез, а не лише та її частина, яка складається з аргументів від вибірки до сукупності, у пізній філософії Пірса називається індукцією.

Абдукція не завжди є висновком для кращого пояснення, але це завжди висновок до якогось пояснення або принаймні до чогось, що прояснює або впорядковує деяку інформацію, яка раніше була «дивовижною» в тому сенсі, що ми зазвичай не чекали на це, враховуючи наш тодішній стан знань. «Абсолютна незрозумілість, – писав Пірс, – є гіпотеза, яку здорова логіка за жодних обставин не погодиться виправдати». Для Пірса дедукція стала означати висновок про те, яких спостережуваних явищ слід очікувати, якщо гіпотеза правильна. Індукція стала йому позначати весь процес експериментування та інтерпретації, виконуваний для перевірки гіпотез.

5. Нетрадиційною та епістемологічно значущою ідеєю Пірса є його так званий «фалібілізм» (від латів. fallibilis – схильний до помилок, погрішний), згідно з яким знання (у тому числі й наукове) є принципово погрішимим, неточним. У будь-який момент часу, вважав Пірс, наше знання реальності носить частковий і ймовірний характер; воно є своєрідною точкою в континуумі недостовірності і невизначеності. Говорячи про вклад Пірса в епістемологію, зауважимо, що з його антифундаменталізмом пов'язана його переконаність у принциповій погрішності знання та наполегливе визнання помилковості багатьох конкретних досягнень науки. Хоча науковий метод зрештою зведеться до чогось як до межі, проте в будь-якій тимчасовій точці процесу наукового дослідження ми знаходимося тільки на попередній стадії і не можемо визначити, наскільки ми можемо бути далекі від тієї межі, якої ми прагнемо. Це твердження про «фалібілізм» людського дослідження пов'язане з кількома важливими темами філософії Пірса. «Фалібілізм»,

вважав Пірс, пов'язаний з тим, що наука як би «стріляє» не по фіксованій меті, а по меті, яка постійно рухається. Те, що Пірс називає своїм «тихізмом», тобто його певною мірою антидетерміністська наполегливість у сенсі неприйняття лапласівського детермінізму і в тому, що у світі існує абсолютна випадковість (або «об'єктивний шанс»), також тісно пов'язане з його фаліблізмом.

Ратушняк І.І.,
старший викладач кафедри філософії та суспільних наук
Вінницький національний медичний університетт
ім. М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

**РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО МЕТОДИЧНОЇ РОЗРОБКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ
ВУЗІВ МЕДИЧНОГО ПРОФІЛЮ НА ТЕМУ: «УКРАЇНСЬКА
РЕВОЛЮЦІЯ 1917-1921 рр.» НА ПРИКЛАДІ «ГЕТЬМАНАТУ П.
СКОРОПАДСЬКОГО»**

Досвід викладання теми «Українська революція 1917-1921 рр.» демонструє, що студенти непрофільних до історії спеціальностей при освоєнні матеріалу зазвичай стикаються з проблемою розуміння важких історичних процесів, які проходили на території українських земель. Це, в першу чергу, пов'язано із фактологічним насиченням, розмежуванням різних політичних концептів, які впроваджувались в ході визвольних змагань, причинно-наслідкових зв'язків між історичними подіями тощо. З метою кращого засвоєння програмних питань та провокування студентів до дослідницьких процесів, які є сьогодні визначальними у формуванні професійних навиків майбутнього лікаря необхідно викликати інтерес до запропонованої теми шляхом акцентування на ключових/дискусійних питаннях. Особливу увагу звертаємо на організації медичної служби, участі лікарів у державотворчих процесах, що формує активну громадянську позицію у сучасній молоді. Персоніфіковане наповнення викладеного матеріалу стимулюватиме творчі пошуки в майбутньому у медичного працівника та відчуття відповідальності, причетності до розбудови України.

Події Української революції постали потужним історичним явищем, яке зародилось в імперському Петрограді в лютому 1917 р., але набуло власних рис, реалізувало власну політичну програму і після більшовицького перевороту постало антиподом для російської революції. Важливим етапом цих подій – Українська Держава П. Скоропадського (квітень-грудень 1918 р.)

Яким було політичне тіло цієї держави ? В якому соціальному полі діяв керівник та уряд новопосталої держави ? Концепцій, ідей, рефлексій сформульовано безліч [1]. Як представниками народницького напрямку (безпосередніми учасниками подій противниками Гетьманату – В. Винниченко, І Мазепа, М. Шаповал та інші). Так і представниками державницької течії (Д. Дорошенко, В. Липинський, Н. Полонська-Василенко та інші), які доводили, що даний політичний режим гетьмана був найбільш доцільною формою державної влади для України в цей період [2]. Ми ж можемо сказати, що Гетьманський режим по суті - «історичний експромт» української політичної культури, в умовах війни та іноземної окупації. «Перехідний етап» – жмуток усіх владних конструкцій, які функціонували коли не будь на українських теренах в просторі та часі (монархія, диктатура, республіка).

Важливою частиною вивчення історії є звернення до особистісного чинника. Важливо з'ясувати фактаж щодо ключових історичних персоналій - походження, освіта, суспільний статус, політичні погляди (позиція) тощо ? Безумовно, розпочати слід з керівника: Павло Скоропадський (1873-1945) – суспільно-політичний діяч. По лінії батька гетьман походив від козака Уманського полку Федора Скоропадського, який перебував у війську Б. Хмельницького під час революційних подій 1648-1657 рр. Сама ж родина Скоропадських століттями посідала провідні позиції у вітчизняній політичній та культурній історії, була пов'язана шлюбними зв'язками з козацько-старшинськими родинами Апостолів, Кочубеїв, Лизогубів, Лисенків, Полуботків, Розумовських. З 1893 р. майбутній гетьман став офіцером елітного Кавалергардського полку. Часто мандрував країнами Європи та Близького Сходу. У Франції прослухав курс лекцій в Сорбонському університеті. За звитяги в російсько-японській війні отримав чисельні нагороди. 1905 р. цар Микола II призначив його флігель-ад'ютантом при своїй особі. В ході Першої світової війни в 1916 р. – генерал-лейтенант. Через рік за наказом командувача Південно-Західного фронту генерала Л. Корнілова провів «українізацію» 60 тисячного 34-го військового корпусу. У жовтні 1917 р. на з'їзді в Чигирині обраний отаманом вільного козацтва. У березні 1918 р. сформував «Українську народну громаду», яка разом із Демократично-хліборобською партією та партією Земельних власників сформувала ліберально-демократичну альтернативу національно-соціалістичній ЦР [9]. Створення «громади» мало за мету об'єднати «усіх власників без винятку», тобто втілити в життя програму перетворень, позбавлену демагогії, популізму і спрямовану на забезпечення суспільно-економічного ладу на основі приватної власності як фундаменту культури та цивілізації. Звинувачений в «бонапартизмі» і скоріш не безпідставно гетьман намагався при підтримці німецько-австрійських загонів (*відкритим залишається питання – окупація, союзники та ін.*, оскільки для боротьби з

більшовиками військової формування Троїстого союзу на територію України запросила саме ЦР) стабілізувати ситуацію в країні. *Але з перших днів існування гетьманату виникла опозиція ?*

Слід з'ясувати «політичну картину», зрозуміти «правий», «лівий» та ін. спектри партійних інтересів. В середині країни зі сторони соціалістичних партій, які входили до складу уряду ЦР – української соціал-демократичної, соціал-революційної та партії соціалістів-федералістів. Зовні – Росії більшовицької.

Кожна нова політична сила бажає бути ліпшою та ефективнішою за іншу. Який був внутрішньополітичний курс гетьмана, як він здійснювався ? Але варто бачити (напрям) не лише в масштабах «держави», але й на рівні регіонів.

Розуміючи помилки попередників, було взято курс на побудову дієздатної влади в регіонах. В травні 1918 р. П. Скоропадський розпочав з реформи місцевих адміністрацій: замість посад губернських і повітових комісарів запроваджувалися посади старост. Як зауважують дослідники «Навіть зміна назви адміністративних посад свідчила, що з революційними означеннями органів влади «комісар», «комітет», які уособлювали колегіальність, покінчено. Натомість назва «староста» – мала певний відголосок патріархальності, старовини, консервативності і, за задумом гетьманців, повинна сприйматися селянами як близький і зрозумілий елемент владної ієрархії від сільського до губернського старости». Крім того, назва «староста» була властива давньоруській традиції [2]. Головами адміністрацій призначалися діячі консервативних переконань правого спрямування, на відміну від часів Центральної Ради, коли місцеві керівники були соціалістами. На посади адміністраторів призначалися особи з вищою освітою і досвідом обіймання адміністративних або командних посад. Окремі управлінці у минулому були вищими російськими службовцями регіонального рівня (І. Чарторижський, С. Шидловський), військовими (П. Андріанов, В. Федоренко, П. Залеський і І. Черніков) [5]. Більшість з них мали військову освіту, служили в армії, а згодом – працювали земськими діячами. За соціальною приналежністю належали до місцевих поміщиків. Фактична передача регіональної влади поміщикам, зауважують науковці, була «*принциповою помилкою гетьмана*» [7]. Адже «суперечки за землю поміж зазначеними великими земельними власниками та українськими селянами мали-ж вирішувати самі-ж позивачі в цій справі». Лише окремі з них, зокрема, Харківський і Подільський губернські старости (П. Залеський і С. Кисельов) усвідомлювали необхідність здійснення поміркованої аграрної реформи [5], [8]. Те, що окремі працівники адміністративного апарату і загалом російська інтелігенція в Україні не були прихильниками української самостійності, та й України «хоча б з деякою культурною автономією» стало одним із чинників поразки гетьманату.

Якою ж була зовнішня політика Гетьманату, та в чому полягала її контроверсійність(особлива увагу до федеративної спілки з небільшовицькою Росією 14 листопада 1918 р.) ?

У «зовнішньому напрямку» гетьман продовжував курс ЦР (навіть посаду очільника уряду пропонував В. Винниченку). Були налагодженні в першу чергу зв'язки з місцевостями де проживало українське населення поза теренами Української Держави – Кубань, Зелений Клин на Далекому Сході, Сірий Клин у Казахстані, Румунією, щодо Бессарабії, Доном. Важливим моментом стало входження Криму, як автономії до складу України. Надзвичайно складними виявились перемовини щодо кордону з представниками більшовицької Росії (особливо коли довилось 14 липня викликати на перемовини з Харкова проф. Д. Багалія, щоб він як фахівець довів Х. Раковському законність приєднання до України Таганрозького округу та Донбасу. Безумовно, що найміцніші взаємини були з Німеччиною та Австро-Угорщиною. Саме орієнтуючись на столиці цих країн, на думку багатьох дослідників формувалась економічна політика Гетьманату. А в Берліні - встановлювався курс українського карбованця та планувався його друк[7].

Суспільствознавці запевняють, що без культури, як соціальної інституції, суспільство не можливе. А без урахування соціокультурних особливостей (особливо освітніх) неможливо побудувати розвинуту державу. Нажаль ліквідація курсу «історії української культури» лише погіршила ситуацію, оскільки позбавила студентів цілого пласту інформації (розуміння її) стосовно духовних та матеріальних надбань українського народу. Тому, які ж здобутки були в культурній сфері і чи можливі вони в умовах війни, окупації та революції ?

Сім з половиною місяців існування Української Держави були періодом потужного культурно-освітнього життя. Необхідність створення національної школи була очевидною, оскільки з 33млн. населення країни 75% були неписьменними. По окремих регіонах, зокрема на Поділлі – 84,5% населення не мали освіти[4]. Так Міністр Народної освіти та закордонних справ Микола Василенко (один з творців Української Академії наук і Національної бібліотеки) здійснив реорганізацію цієї інституції. Було створено систему шкільних округ («попечительств»). А з липня 1918 р. до міністерства перейшло право затверджувати на посадах вчителів. Отже, в перше була створена централізована система управління освітою. 5 серпня вийшов закон про відкриття двох українських університетів – в Києві, і в Кам'янці-Подільському. Поява двох національних університетів, була подією історичного значення спрямована в майбутнє.

Щодо історичного розвитку медичної галузі то тут варто дізнатись про становище, структуру, підрозділи особовий склад

інституції в цей складний період, а також розуміти основні виклики та проблеми з якими доводилось зіштовхнутись медичним працівникам ?

На початку травня 1918 р. вийшло розпорядження щодо створення Міністерства народного здоров'я та опікування. За час перебування при владі Центральної Ради такого міністерства *не існувало*, а медична інституція входила до відомства Міністерства внутрішніх справ. Очолив міністерство Всеволод Любинський (1870-1920) особистий лікар родини гетьмана, учень відомого бактеріолога й епідеміолога Володимира Високовича. *Сам Любинський мав проукраїнську позицію, виступав за українізацію медичної науки. Створив при міністерстві разом з лікарем М. Галіним комісію щодо впровадження україномовної медичної термінології.* Допомігав Любинському його заступник Є. Яковенко - відомий в Росії лікар-психіатр, який зазнавав утисків царської влади за українофільські погляди. У складі Міністерства були створені відповідні департаменти: медичний департамент, який очолив відомий лікар-гігієніст Б. Матюшенко; департамент загальних справ, керівником якого став український соціал-демократ, який не мав медичної освіти, М. Галаган; санітарний департамент під керівництвом відомого ученого-епідеміолога О. Корчак-Чепурківського; департамент державної опіки, яким керував Ю. Вігте. Департаменти мали свої відділи: освіти (очолив В. Піснячевський), інформаційно-видавничий (очолив Ю. Меленевський), судової медицини (очолив К. Сулима), санітарно-технічний (очолив О. Земляницін), демобілізаційний (очолив О. Сидоренко). Загалом організаційно-функціональна структура міністерства складалася з 4 департаментів, 16 відділів і кілька допоміжних підрозділів. Також формувалися дорадчі органи відомства: рада міністра, учений комітет, судовомедична рада. Головним завданням всіх відомств В. Любинський вважав боротьбу з епідеміями кору, віспи, скарлатини та холери, які різко поширились на всій території України. Це дійсно була надзвичайно серйозна проблема, породжена тривалим перебігом війни, антисанітарією, міграцією великих людських мас. За проектом, розробленим О. Корчак-Чепурківським, керівництво в галузі протиепідемічної роботи мало покладатися безпосередньо на Міністерство народного здоров'я та опікування, а впроваджувати заходи на місцях доручалося органам місцевого самоврядування у тісній співпраці з відповідними медичними установами. Для того щоб позбутися пошестей, уряд Української Держави виділив з Державної скарбниці майже десять мільйонів карбованців. Їх необхідно було витратити не тільки на лікування хворих, а й на широку пропаганду протиепідемічних заходів. Саме завдяки виділеним коштам по країні курсували пересувні музеї-виставки, читалися лекції, видавалася просвітницька агітаційна література[3].

Таким чином зазначена тема потребує подальшої розробки та вивчення. Необхідно, аби засвоєння програмних питань відбувалось в повній мірі,

варто стимулювати студентів до дослідницьких процесів, які сьогодні є визначальними у формуванні професійних навиків майбутнього студента-медика. Інтерес до запропонованої теми слід спонукати шляхом дискусійних питань. Вивчення історичних подій - корегувати з організацією медичної сфери в даний історичний відрізок; участь лікарів у державотворчих процесах, їхня активна громадянська позиція тощо. Загалом – це має стимулювати та формувати творчі пошуки та відчуття відповідальності та причетності до розбудови країни.

Література:

1. Грицак Я. Нарис Історії України. Формування модерної нації ХІХ-ХХ століття. – К., 2019. – с. 206-293.
2. Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. : в 2 т. / упоряд., авт. передм. та комент. К. Ю. Галушко. Київ : Темпора, 2002. Т. II. 194 с.
3. Демочко Г. Охорона здоров'я в Українській Державі. Вісник КНЛУ. 2012. №17. с. 140-144.
4. Зубалій О. Д., Рященко Д. С. Освітній рух в Україні у добу національно-державного відродження (1917-1920 рр.) // УІЖ. – 1998. - № 3. – с. 15.
5. Кравчук О., Ратушняк І. Губернські старости Української Держави 1918 р.: матеріали до біографій. Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи: збірник наукових праць / [редкол.: В. С. Степанков (головн. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський, 2021. Випуск 9. – с. 181-213.
6. Петровський В. В., Радченко Л. О., Семененко В. І. Історія України: Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі. / Вид. 3-тє. – Х.: ВД «Школа», 2010. – с. 300-316.
7. Пиріг Р.Я Гетьманат Павла Скоропадського: сутність і форми державності / Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контрверсії. Матеріали всеукраїнської наукової конференції 19-20 травня 2008. – Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2008. – с. 6-12.
8. Ратушняк І. І. Законодавчі основи реформування місцевих адміністрацій в Україні в добу гетьманату 1918 р. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Вінниця, 2017. Вип. 25. с. 91-97.
9. Яневський Д. Б. Проект «Україна», або Спроба Павла Скоропадського. – Харків: Фоліо, 2010. – 284 с.

Самолук А.,
магістрант
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ПРОТЕСТАНТИЗМ У СУЧАСНОМУ ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПОСТУПІ УКРАЇНИ

Світові глобальні процеси суттєво вплинули на світосприйняття і світорозуміння як суспільства загалом, так й окремої людини зокрема. Соціокультурні й духовні трансформації, економічні та технологічні інновації значно відобразилися на релігійно-конфесійному житті. Світоглядні позиції, духовно-моральні цінності сучасної людини, її належність до певної спільноти є вагомим у визначенні напрямів світових й індивідуальних звершень та у формуванні нової багатомірної геополітичної концепції [1, р. 153]. Проблема індивідуального і суспільного вибору людини, її світоглядні духовні потреби, релігійні інтерпретації особливо активізувалися на початку ХХІ століття. Глобальні та інтеграційні явища, етнічна, культурна й конфесійна строкатість України, а також зростання значущості особистісного фактора в суспільстві, обумовили потребу в різноаспектних дослідженнях феномена конфесійних виявів протестантизму у вітчизняному просторі. Незважаючи на намагання догматичної кодифікації та структурної формалізації у протестантизмі формуються нові ідейно-догматичні й культово-структурні модифікації [2, р. 41].

Станом на 1997 р. в Україні було зареєстровано 3591 протестантських релігійних громад. Найбільшою громадою у протестантському середовищі є Всеукраїнський союз об'єднань Євангельських християн-баптистів, який налічує 1536 релігійних організацій. До інших груп Євангельських християн-баптистів та Євангельських християн належать 102 громади. Сьогодні баптисти є однією з найбільших протестантських конфесій світу, налічуючи понад сто мільйонів віруючих. За кількістю вірян баптисти перевершують кальвіністів, лютеран, англікан і методистів, поступаючись першістю у протестантському світі лише п'ятидесятникам [3, с. 827]. Чисельною релігійною групою представлені п'ятидесятники, які утворюють Всеукраїнський союз Християн віри євангельської. До його структури входять 802 громади, а також 43 релігійні організації, які є складовою частиною даного союзу. Третьою за чисельністю протестантською групою є релігійна організація Адвентистів сьомого дня, які представлені 526 громадами. Інші протестантські громади не мають чисельного представництва в Україні, всупереч тому, що дислокуються всього лиш на певній території. Зокрема Закарпатська Реформаторська Церква

локалізована по окремих регіонах: 118 громад ЗРЦ розташовані в Закарпатській області, а 6 громад Української євангельсько-реформованої церкви зосереджені переважно на території західної України [4, с. 309].

На тлі національної релігійної поліконфесійності та плюразму конфесій протестантської приналежності, займаючи незначні позиції за кількістю організацій на релігійній мапі України, декларують незначне збільшення чисельності своїх організацій з часів становлення незалежності України, що спричиняє поступове зростання потенціалу лютеран та реформаторів у напрямі втілення соціальних програм. Зокрема, у 1998 році помітне певне зростання практично у всіх протестантських релігійних громад. Їх загальна кількість становила 3990 релігійних організацій. Стрімкого розвитку набирають баптистські громади, їх кількість збільшилась більш ніж на 100 за рік.

На 1999 рік протестантських організацій збільшилось до 4311. Знову ж таки, зберігається абсолютно така сама тенденція в усіх громадах. Проте, у цей період починають з'являтися різні релігійні групи, які не відносять себе до певних союзів, а виступають як автономні невеликі громади. Серед них п'ятидесятники, громади яких за останній рік збільшилось з 46 до 214 та харизмати з 67 до 128 відповідно.

Станом на 2000 рік тенденція росту протестантських громад зберігається, у межах зростання до 400 громад. Загальна їх кількість становила 4789 громад. Кількість баптистських громад збільшилась практично на 194, а п'ятидесятницьких на 133 громади. Стрімко починаються розвиватись харизматичні громади, які також збільшили свою присутність на релігійній мапі на 132 громади. Варто відзначити, що громад, які не відносили себе до жодних союзів та конфесій починає зменшуватись з 218 до 166 громад. Усе ж більшість релігійних організацій починають ідентифіковувати свою приналежність до конкретної групи, однак багато невеликих громад починають розпадатись, всупереч різних причин [5].

Початок 2000-х років ознаменувався різким зростанням громад у середовищі протестантизму. Тенденція до збільшення не лише зберігається, але й примножується. У 2001 році кількість релігійних громад протестантського типу становить вже 5349, що на 560 більше, ніж минулого року. Три найбільші релігійні організації протестантів демонструють стрімку тенденцію свого розвитку. Кількість баптистських релігійних об'єднань збільшилось на 229, а п'ятидесятницьких на 149 громад. Цікаво відзначити, що Церква повного Євангеліє (союз харизматів) втратила 9 громад вперше за всі роки свого функціонування на теренах України. Це здебільшого пов'язано з самої специфікою харизматичних громад і їх організаційна незалежність одна від одної [5].

На початок 2002 року кількість протестантських громад збільшилась на 510 і їх загальна кількість досягла помітки 5859 організацій. Головні

тенденції у протестантизмі зберігаються, проте баптистські групи, які не входили до союзу зменшили свою присутність на 13 громад. Напевне в середовищі баптистів так буде завжди через їх регламентованість громад та церков. Натомість у пятидесятницькому русі кількість громад збільшилась на 162, які не відносять себе до Всеукраїнський союз Християн віри євангельської. Подібна тенденція зберігається у харизматів.

У період з 2003 по 2004 ситуація є ідентичною у порівнянні з минулими роками. Кількість релігійних громад збільшувалась до 6294 та 6748 відповідно. Однак, у 2005 році відбулись деякі зміни, які були пов'язані з появою нових громад та об'єднань. Всеукраїнський союз об'єднань Євангельських християн-баптистів залишається незмінним з кількістю громад 2394. Утворились тепер і релігійні організації колишньої Ради Церков Євангельських християн-баптистів, представлені 9-а громадами. Очевидно, що у середовищі баптистів відбулося певні внутрішні зміни. До інших баптистів належать 207 громад, що значно зменшились у порівнянні з минулим роком. Статистика поповнилася присутністю релігійних організацій євангельських християн кількість яких досягла 209 громад [5].

П'ятидесятницький простір також зазнало певних трансформацій. Всеукраїнський союз Християн віри євангельської налічує 1364 громади, що на 15 більше, ніж у минулому році. Якщо у 2004 році до пятидесятницьких організацій належало 504 громади, зараз у 2005 – 306. Серед них можна відзначити Союз вільних церков християн віри євангельської, які представлені 95 громадами, Церква євангельських християн в дусі апостолів в Україні – 20 громад, Релігійні організації Союзу Церкви Божої України – 68 громад, Релігійні організації центру Божої Церкви християн віри євангельської в Україні (в пророцтвах) – 59 громад. Також є окремий Український центр об'єднаної церкви християн віри євангельської, які представлені 21 громадою.

Серед харизматичних організації теж відбулась певні зміни. Зокрема, Церква Повного Євангелія налічує у своїх лавах 488 громад, Українська Християнська Євангельська Церква – 144, Релігійні організації Церкви Живого Бога 45 громад. До інших харизматичних організацій належать 281 громада.

Адвентизм представлений у вигляді Української Унійної конференції церкви адвентистів сьомого дня, яка налічує 948 громад та Церквою Адвентистів сьомого дня реформаційного руху в Україні, яка представлена 21 громадами. Закарпатська реформаторська церква залишається незмінною, де з кожним роком кількість громад збільшується. Лютерани також представлені у вигляді двох релігійних організацій – Німецька Євангелічно-Лютеранська Церква (35 громад) та Українська Лютеранська Церква (39 громад). До «інших лютеран», які не відносять себе до цих союзів входять 14 громад. Також у цей період була утворена

Просвітеріанська Церква, яка представлена 50 громадами, Церква Христа – 102 громади та Новоапостольська церква – 51 громада [5].

Отже, сучасні відгалуження у протестантизмі базуються на принципах ортодоксії і презентують тотожні алгоритми формування соціальної адекватності та набуття життєвої компетенції своїх вірян, що впливає на процеси їхньої соціалізації.

Література:

1. Sokolovskyi O., Kobetiak A., Melnychuk M., Chaplinska O. Reconstruction of the Religious Paradigm in the Modern Globalized World / O. Sokolovskyi, A. Kobetiak, M. Melnychuk, O. Chaplinska // WISDOM. – 2021. – Vol. 18, № 2. – P. 153–160.
2. Sokolovskyi O., Kobetiak A. Religious Dimensions of Anti-Trinitarianism in the Projection of the Spiritual Progress of Society / O. Sokolovskyi, A. Kobetyak // Occasional Papers on Religion in Eastern Europe. – 2021. – Vol. 41, № 5. – P. 27–43.
3. Шепетяк О. Історія релігій [Б. м.]: Видавництво Отців Василіян «МІСІОНЕР», 2019. Том третій. 2020. 856 с.
4. Історія релігії в Україні: у 10-ти т. За ред. проф. А Колодного / Релігійні меншини України. Т. 7. – К.: Український видавничий консорціум, 2011. 600 с.
5. Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня з 1997 по 2005 рр.). Ресурси: статистика. [Електронне джерело]. Релігійно-інформаційна служба України: інтернет-портал про релігію. URL: https://risu.ua/statistika-cerkov-i-religijnih-organizacij-ukrayini_t4242.

Sage Rosemary,
Professor of Education (Cognitive Psychology),
former Dean at the London College of Teachers
Learning for Life Educational Trust & Scientific,
London, United Kingdom

CRISIS IN THE BRITISH PRACTICAL EDUCATIONAL SYSTEM

Unfortunately, UK academia now works a business model with the goal of making money and cutting costs. This means that cheap labour is the rule of the day. When starting university studies I was taught by the best professors in the subject area and the course bought them in for modules if there was no one with that level of expertise on the staff. Now you can get a professional EdD one month and be running a doctoral programme the next. This is the trend –

many experts in universities have left to work on their own as they do not like the system [3].

There has been huge dumbing down as now over 50% of UK students go to university when they would be better off pursuing more practical courses. In my student days, only about 5% went to universities. We need many more people with practical intelligences in this country, but do not value this expertise so people do not want to go into these careers as a rule. However, I know someone with a PhD in Genetics who went into research but was fed up with spending all his time making proposals. He is now a plumber, earning 4 times what he did as an academic. Also, another friend with a first class degree in Chemistry was fed up with the corporate world and now is a bus driver and loves it! When working in the Czech Republic, I found that people, like builders, had as much status in their society as brain surgeons! You often found these people in book shops flicking through psychology texts.

Some while ago, I had input into the EU Hero project, which aimed to evaluate the training and education of the practical professions across Europe. The coordinator came from Belgium and was shocked at the lack of status and inadequate training and education that UK practical professions receive in comparison with other European countries. Our education is mainly directed at academic pursuits and those with strong personal and practical abilities get short shift in our system [4]. One hopes it will change. I am always shouting about it but throughout my life have found myself ahead of the game so as to speak, with not enough people thinking this way in politics to push through a more sensible agenda [2].

Andreas Schleicher [4], Director of the Organisation for Economic Cooperation and Development, suggests that Britain has made the slowest educational progress of all OECD nations because memorisation remains the dominant learning strategy in a narrow, exam driven culture. He says that education today is not about teaching people something but helping them develop a compass. Work-readiness requires understanding of globalisation, which comes from mobility and partnerships [4].

A Practitioner Doctorate rebalances higher education to develop a more holistic, world approach to solving personal & professional life problems, with a focus on real rather than abstract issues. Since 60% of students worldwide do not reach required educational standards, it is time to review present policies and practices [1].

Harvard has now dropped their professional doctorates in favour of the practitioner model and the research PhD. Where Harvard goes others eventually lead. In medicine, the UK is pursuing the practitioner route and that was where I first started researching and implementing it, but education professions here are slow on the uptake as they do not consider research within practice as objective scientific method! However, the students on the EU pilot have had their

practitioner qualification well received as employers have noted the positive impact on everybody.

I recommend to read the report on practitioner doctorate implementation, that was requested by the European Commission «Third generation doctorates: the practitioner model». This provides more detail than the article you read. Unfortunately, new management at the University of Buckingham felt the Practitioner Doctorate was not research and so it was discontinued in 2020. Practitioner doctorates have had such good responses and are now becoming popular around the world because they show more impact on practice. There are many issues in this for education.

References:

1. Luckin R. I, Teacher: AI and School Transformation. Spotlight. London: Newstateman, 2020. Access: <https://www.newstatesman.com/spotlight/2020/02/i-teacher-ai-and-school-transformation>
2. Sage R. The role of higher education in developing policy and practice for the development of the new industrial age. Journal of Higher Education Policy and Leadership Studies. 2020. Vol. 1. No 1. Pp. 64-76.
3. Sage R. (Ed.) Paradoxes in Education: Learning in a Plural Society. UK: Brill, 2017.
4. Schleicher A. Preparing the Next Generation for their Future. Spotlight. 2020. Access: <https://www.newstatesman.com/politics/education/2020/02/preparing-next-generation-their-future-not-our-past>

Соколовський О. Л.,
д.філос.н., доцент,
доцент кафедри філософії та політології
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ОРТОДОКСІЇ ЯК КАТЕГОРІЇ У РЕЛІГІЄЗНАВСТВІ

Важливим поступом релігії є філософське обґрунтування її основоположних засад. Генетичне співвідношення релігії та філософії відображена у формі філософії релігії, яка у добу глобалізації отримала різні дефініції такі як філософська теологія, фундаментальна теологія, релігійна метафізика, раціональна теологія тощо. Базовим постулатом усіх

визначень є наповнення філософським змістом вчення про Бога. Найбільш поширеним концептом, серед розмаїття наукових визначень взаємодії двох світоглядних систем, є «філософська теологія», який багатогранно віддзеркалює елементи філософської експлікації знань про Бога і проблемного поля релігії загалом.

Зважаючи, що кожна галузь наукового знання має свій понятійно-категоріальний апарат у пізнанні дійсності, стає обґрунтованим існування різних концепцій щодо визначення сутності категорій і їх відмінних напрямів. На нашу думку, це зумовлено, по-перше, спробою кожної науки осмислити сутність категорій крізь особливу призму та оперування власними критеріями; по-друге, завдяки міждисциплінарному підходу відбувається створення нових категорій. Саме тому складні та загальні категорії розглядаються в контексті формування людських уявлень про картину світу, засоби засвоєння природних та суспільних явищ, різних об'єктів, норм і сутності буття загалом. Це дає можливість використовувати систему міжгалузевих категорій як методологічну засаду дослідження ортодоксії у релігієзнавстві.

З метою теоретичного аналізу сутності релігійного світогляду як системи уявлень про існування надприродного світового порядку, використовуються поняття і категорії філософії як концептуальних інструментів для позначення метаграницного буття людини й означення основних рис мислення. Ця особливість знаходить своє вираження у різних аспектах. Зокрема здатності проблемазувати світ у контексті пошуків його вищого смислу і глибинності й разом з тим проблематизувати людину і способи її самопізнання. Інший аспект виражається у здатності трансцендентації як оволодіння новим у бутті та самооволодіння людини через наявність свободи сприяючи становлення і поступу творчого й критичного начала.

Саме поняття і категорії як логічні форми думки з притаманними ознаками відтворення сутнісного і загальних зв'язків у релігії сприяють глибинному розкриттю сутності об'єкта. В історії філософії першим автором категоріальної системи є Аристотель, який розглядав категорію як філософський феномен і водночас методологічний фундамент наукового мислення та пізнавальної діяльності людини. Давньогрецький філософ уважав категорію окремою формою мислення самих речей, а її носієм «індивідуальну душу». На переконання сучасних дослідників, запропонований Аристотелем підхід дає можливість об'єктивно визначити сутність категорій у процесі їх теоретичного пізнання. Послугуючись таким способом, ментальність можна трактувати як феномен, який трансформується під впливом різних факторів, підлягає осмисленню, теоретичному обмірковуванню та відображає процес наукового пізнання. Отже, це явище виступає як зовнішній прояв сутності, як один із аспектів дійсності, а сама сутність є його глибинним змістом.

Переосмисленню категоріальної системи Аристотеля, з позицій об'єктивного й суб'єктивного ідеалізму, сприяли оригінальні дослідження німецьких філософів І. Канта та Г.-В. Гегеля. Так, І. Кант у праці «Критика чистого розуму» інтерпретував категорії не як форми відображення, а як апріорні, що передували досвіду, не залежали від нього. Призначені для впорядкування цього досвіду, форми розсудку відрізняються водночас і від діалектичних ідей чистого розуму. Категорії, за Кантом, характеризують не світ «речей у собі», а сам суб'єкт пізнання. За категоріальною таблицею філософа всі категорії поділяються на чотири складових: якість, кількість, відношення та модальність [1].

Пошуки побудови категоріальної системи німецькими філософами сприяли актуалізації цієї проблематики у різних галузях науки. Для дослідження феномену ментальності у соціально-філософському дискурсі важливою є систематизація категорій. Заслуговує на особливу увагу класифікація, що була розроблена Є. Гражданніковим. У ній учений представив аналіз філософських категоріальних систем, які широко використовувалися у різних галузях знань. На його думку, для дослідження критерій теоретичної обґрунтованості та побудови категоріальної системи достатньо використовувати три попередні (Аристотеля, І. Канта та Г.-В. Гегеля) [2, с. 8–9]. Таким чином, базовою функцією категорії є формування наукових теорій в основі яких вибудовуються образи з власним понятійним апаратом та поглядом на його сутність. Це сприяє виникненню у межах конкретної науки понятійно-категоріальної системи сутність якої осмислена й обґрунтована науковою спільнотою.

Однією з категорій, яка у дослідженні догматичних і культових відмінностей різних християнських конфесій потребує об'єктивізації, відтворення всезагальної визначеності, раціонального обмеження, цілісності та глибинного проникнення у сутність, постає «ортодоксія». Дана категорія трактується як вираження правильної, послідовної думки і визначає приналежність до світогляду та традицій, які не допускають відхилення від вчення і зберігає ціннісні засади релігійної системи [3, р. 39]. Зважаючи на міждисциплінарне тлумачення етимологічного елементу предметного поля ортодоксії, виділимо ряд основних напрямків яким властивий спільний принцип світорозуміння і світобачення.

У межах першого напрямку ортодоксія трактується як універсальна категорія політичної, економічної, наукової та інших сфер суспільної свідомості та діяльності. Саме крізь призму ідеологічного бачення цю категорію використовували у суспільно-політичній та соціологічних сферах суспільного життя.

Другий напрям знайшов своє відображення у філософії культури в межах якої, з одного боку, виокремлюється ортодоксія як абсолютизація у дотриманні основ авторитетного вчення та поглядів, з іншого як феномен

канонічного відтворення побудови з яскраво вираженою ціннісною домінантою, що перебуває у межах усталеності визначеної теоретичної системи.

Третій напрям розкриває феномен ортодоксії у межах філософсько-релігійнознавчої та теологічної думки. Важливою складовою цього напрямку є обґрунтування особливостей ортодоксії і її сталості при наявності інваріантних змістовних структур чи функціональної схематики і способів її інкультурації не лише у смислових, а й у територіально-часових координатах. Врахування цих особливостей дозволяє зберегти термінологічний зміст ортодоксії, широко застосовувати у сенсі істинної, ідентичної початковому розумінню визначеної філософсько-релігійнознавчої або теологічної ідеї, позиції, утвердженої авторитетними мислителями або релігійно-церковними структурами для безперечного виконання адептами різних конфесійних відгалужень релігій чи богословських шкіл.

Зауважимо, що інтерпретація ортодоксії у позахристиянських межах осмислюється як атрибут давньослов'янських вірувань, ісламу, деяких напрямів буддизму та юдаїзму. На підвалинах релігійної парадигми вибудовуються концептуально-сміслові структури, в яких допускаються гетерогенні дефініції ортодоксії у різних контекстах. Християнське вираження ортодоксії насамперед аналізується богословами і означає істинність, неухильне дотримання засад віровчення. Застосування категорії «ортодоксія» у християнстві поділяється на його трактування як характеристики самого християнства так і кожного із його напрямків.

Література:

1. Кант Э. Критика чистого разума / Пер. с нем. Н. Лосского сверен и отредактирован Ц. Г. Арзаканяном и М. И. Иткиным; Примеч. Ц. Г. Арзаканяна. – М.: Мысль, 1994. – 591. – Режим доступа: <http://philosophy.ru/library/sochineniya-v-6-ti-tomakh-t-3/>

2. Гордійчук О. О. Ментальність у добу глобалізації: монографія. Житомир, Вид-во «НОВОград», 2021. 372 с.

3. Sokolovskyi O., Kobetyak A. Religious Dimensions of Anti-Trinitarianism in the Projection of the Spiritual Progress of Society / O. Sokolovskyi , A. Kobetyak // Occasional Papers on Religion in Eastern Europe. – 2021. – Vol. 41, № 5. – P. 27–43

Ставничий А.М. (Архімандрит Ієремія),
к.богосл.н.,
ВСП Житомирський технологічний коледж КНУБА
м. Житомир, Україна

НА ШЛЯХУ ДО НОВОЇ МЕТОДОЛОГІЇ: ЛОГІЗМ ПРОТИ РАЦІОНАЛІЗМУ

Сучасна масова свідомість настільки суперечлива, що на індивідуальному рівні не кожна людина здатна побачити неузгодженість її складових частин. Так, сучасний постмодернізм легко виправдовує підміну пізнання інтелектуальними іграми і маніпуляціями реальністю в дусі плюралізму та свободи творчості. Одночасно в медійному просторі рекламується ідея суспільства, заснованого на знанні, здатного, згідно обіцянкам його ідеологів, забезпечити прогрес людства. Як це можливо, якщо знання, завжди претендує на точність і об'єктивність, має накладати обмеження на будь-які фантазії і інтелектуальну творчість? Справа в тому, що простором узгодження суперечливого ментального конструкту є технологічне мислення, що легко оперує поняттями «збірка», «розбирання», «трансформація» і т.п. Відповідно знання втрачає онтологічний статус і мислиться праксеологічно. Ілюстрацією може служити сучасне значення поняття «інновація». Інновація - те, що може бути успішно продане. Отже, і знанням є лише те, що продається.

Шалений раціоналістичний об'єктивізм підмінив суб'єкта (іпостась - субстанцію - неподільне) розумом, потім - сукупністю висловлювань (суджень), а пізніше - мовою (лінгвістичний поворот) і врешті-решт - текстом (постмодерністська філологічна революція). Чим більше економістів втручається в економіку, тим гіршою вона стає; чим більше політологів беруть участь в реформуванні держави, тим більше уряд потребує реформи; чим більше соціологів, психологів, антропологів і юристів втручаються в справи сім'ї, тим більше сімей руйнується; чим більше приймається «наукових» рішень проблеми злочинності, тим більше вона зростає, і т.д. Незважаючи на всі наявні в нашому розпорядженні громадські та природничі науки, ми не здатні ні управляти соціально-культурними процесами, ні уникати історичних катастроф [1]. Криза модерну породила постмодерн. Ідеологія постмодерну (постмодернізм), модифікований фрейдизм без над-Я, остаточно зняла з своїх adeptів будь-які зобов'язання та самообмеження, досягнувши під виглядом абсолютного звільнення безмежного свавілля в антропологічній сфері. Різні маргінальні думки створили в ХХ столітті науково-філософський мейнстрим, що привів сучасне людство на край техногностичної прірви. «Нові стандарти», в яких домінує «толерантність» замість істини, є ідеологічним прикриттям моделі «знання» (картини світу), все більше

набуває рис «окультної технонауки», головним завданням якої є не наповнення людського життя сенсом, а перетворення його в кібернетичний організм.

Вироджений західний раціоналізм нагадує буриданова осла, вмираючого від голоду при достатку їжі. Об'єктивізм, що став хворобою очей, гносеологічною катарактою західноєвропейської думки, породив один за одним різні варіанти філософського ілюзійонізму (за термінологією П.А. Флоренського і В.Ф. Ерна). Так, в сучасному логіцизмі і формалізмі мови, що видаються за первинну реальність, підміняють буття. У цьому випадку навіть термін онтологія отримує зовсім інше тлумачення - формалізований опис в будь-якій предметній області дійсності. Постмодерна форма ілюзійонізму стала метаморфозою першої. Біля її витоків ми бачимо не тільки Фрейда, а й кумира сучасних любителів складних лінгвістичних побудов - Мартіна Хайдеггера, який створив міфологію мови на квазіфілософській тезі: «Мова - дім буття». Безпідставно (а по суті - некоректно і безграмотно) критикуючи В. Гумбольдта, Хайдеггер сприяв переходу західної гуманітарної думки в сферу гуманітарного міфу. Фундаментальний онтологічний переворот в європейській гуманітарній свідомості призвів до заміни онтології суб'єкта квазіонтологією мови. Сьогодні ж на місце суб'єкта став текст, а на місце пізнання - операції з ним. Постмодернізм остаточно закріпив в гуманітарних науках так звану панмовну і пантекстуальну установки. У цьому сенсі постмодернізм цілком збігається з формалізмом, що обслуговує ті самі цінності. Постмодерністська «відмова від поезики заради дискурсу, від автора заради тексту, від суб'єкта заради структури є ще м'якою, початковою формою деантропологізації реальності» [2]. Однак сьогодні все більш цинічно і відкрито звучить заклик проти самої постановки питання про істину, це нібито перешкоджає досягненню соціальної злагоди. Відмова від критерію істинності виправдовує свавілля індивідуальної фантазії, а кібер-технології дозволяють побудувати будь-які уявні світи, відкидаючи людство на рівень дорефлексивного міфологічного мислення і готуючи остаточно деантропологізацію реальності. Якщо новоєвропейське природознавство зрівняло природне і штучне, то сьогодні штучне все більш стає перевагою природного. Інженер стає фігурою більш популярною, ніж натураліст. Інженерна творчість прагне зняти всі можливі обмеження для маніпуляції з реальністю, в той час як натураліст демонструє бажання ці обмеження встановити.

Статус теорій отримують концептуальні конструкції, зв'язок яких з реальністю викликає масу питань. Але ж наука, що симулює реальність, так само небезпечна, як і спекулятивна економіка. Самі того не помічаючи, ми вже вступаємо в фазу технологічної симуляції свідомості (М. Маклюен): симулюється не тільки її зміст, але діяльність. Цьому значно сприяють нові інформаційно-комунікаційні технології. Новітні засоби

комунікації (М. Маклюен) елімінують творчі здібності людини: образи подаються в готовому вигляді зі швидкістю, яка виключає не тільки рефлексію, але будь-який абстрактне мислення. Чотиривимірний просторово-часовий континуум фізичної реальності зникає, стискаючись до однієї точки «тут і зараз», сьогодні частіше позначається комп'ютерним терміном «on-line» (включеність в Мережу). Стиснення фізичного просторово-часового континууму змінює напрямок (від зовнішнього, механічного, до внутрішнього, когнітивному) розширень людини (the extensions of man), що Маклюен позначає терміном «імплізія» [3].

Саме імплізія прискорила залученість у віртуальне середовище, з одного боку, і в новий вид соціальних зв'язків, з іншого. Людина вже не в змозі мати автономні простори, мислення і діяльність: вона технологічно «колективно і корпоративно» [4] включається в нове кібернетичне людство. Особистості як атоми-індивідууми перестають існувати, вони стають інтелектуальними агентами мережного світу. Архітектори нового всесвіту самі опиняються всередині створюваної ними віртуальної гри. При цьому нова реальність стає одночасно і технокосмосом «творчої конфігурації і структури» [5], і техногнозисом. Техногнозис стає творчим технопрогнозісом або самоактуалізуючою технофутурологією. Тут ми стикаємося зі специфічною реалізацією феномена апперцепції, що організує вплив актуального образу світу (картини світу) людини на майбутнє. Однак у природному стані людина може рефлексувати, направляючи увагу на заснування своєї діяльності. Стратегія такої розумової діяльності рефлексію виключає. Провалюючись в дорефлексивний стан, наша свідомість з необхідністю породжує техногностичну міфологію. Однак техноміфологія є не образом світу, а самим світом. Межа потенційної здійсненності будь-яких творчих дій в такому світі наближається до актуальної нескінченності.

Новий світ - один великий паттерн, що на собі замикається, своєрідна стрічка Мебіуса або пляшка Кляйна, в якому діють інтелектуальні агенти, що втрачають (або не мають) фізичних властивостей. Бажання назавжди залишитися в цьому світі є головна спонукальна сила адептів кібернетичного трансгуманізму. Стан свідомості людини в цьому випадку нагадує крайні форми шизоїдного відділення від світу, аж до повного відриву уяви від всіх інших сил душі (шизофренічного розпаду). Чи є вихід з техногностичного глухого кута? Безумовно, але зупинити поїзд, що розігнався стає все важче. Потрібно повернутися до традицій здорової раціональності, але обов'язково включеною в суб'єктну (особистісну) східно-християнську онтологію. При цьому вийде врятувати і всі досягнення західної науки і філософії, яких, звичайно ж, досить багато. При цьому треба буде зберегти такі стандартні вимоги науковості як логічна несуперечливість та перевірюваність (наявність фактуального базису теорії). Для гуманітарних наук джерелом

фактичного матеріалу є історія, тому тут необхідний історичний підхід [6]. Чудовим прикладом, який вписується в усі пропоновані стандарти раціональності, є лінгвістична концепція Вільгельма Гумбольдта. Фундамент методології В. Гумбольдта становить тезу про сутнісну єдність людської природи, про онтологічну єдність індивідів, що беруть участь в духовному спілкуванні за допомогою мови. Все це не просто узгоджується з методологією цілісного знання (всеедності), описаної вище, але і може вважатися одним з варіантів її реалізації в філософії мови та лінгвістики. На думку Гумбольдта, мова не штучно створена людиною, а дана їй. Тому ставлення до мови як великого дару накладає на людину особливу відповідальність. Тому мова, існуюча насамперед як мова (говоріння), пов'язана із зусиллями людського духу, і є не продуктом, а діяльністю (*ενεργεια*) духа [7].

Національне мовне середовище утворює, згідно Гумбольдта, життєвий простір людини, в якому і відбувається її особистісне онтологічне зростання, за допомогою якого вона пізнає світ і знаходить своє місце в ньому. А у виняткових випадках індивід здатний зусиллями свого духу робити великі відкриття і збільшувати багатства рідної мови. Складність розуміння фундаментального характеру іпостасності і необхідної всеєдності (що роздирається в емпіричній реальності індивідуалістичним свавіллям) іпостасей В. Гумбольдт виявив в діалектичних парах, які після Г. Штейнталя прийнято називати антиноміями мови. Протиріччя (антиномії) мови і розуміння, суб'єкта і об'єкта, неподільного (індивідуума, атома) і народу, людського і Божественного відкривають, з одного боку, єдність людської природи, а з іншого – вказують на дійсну таємницю індивідуального людського духа [8, 9, 10]. Таким чином, Іпостасний онтологізм (логізм) дозволяє бачити в людстві всеєдну «особистість або ієрархічну єдність безлічі симфонічних особистостей різних порядків, а в них і особистостей індивідуальних», і виходячи з цього вирішувати найважливіші дослідницькі завдання.

Описаний вище техногностичний бум цілком пояснений кризою колишньої новоєвропейської парадигми. Відхід в уявні світи, фантастичні проекти майбутнього за збереження сцієнтичної риторики свідчить про бажання зберегти старі цінності, девальвація яких, власне, і є основним джерелом кризи. Трансгуманізм по всьому може бути названий антигуманізмом, тому що головне завдання, яке він вирішує, — усунення людини та «людиномірності» з нашого життя. Ми ж, навпаки, пропонуємо антропний підхід, основою якого буде покладено антропний онтологічний принцип чи навіть антропний принцип (АП). АП є філософською екстраполяцією антропного космологічного принципу (АКП) з теоретичної сфери науки у сферу метанауки. Оскільки світ має антропні характеристики, остільки будь-яка антиантропна дія матиме важкі наслідки. На жаль, ці наслідки часто мають досить тривалі терміни

актуалізації та виявляються через покоління. Наприклад, лише в рамках антропної методології можна зрозуміти справжні екологічні загрози та виклики, перед якими поставлене сучасне людство. На жаль, антропний рух у науці, філософії та практиці досить слабкий. Однак тільки він здатний «врятувати» саму науку і дати оздоровлюючі рецепти людству, що задихається. Очевидно й те, що антропна наука може бути серйозно обґрунтована лише в рамках християнського особистісного онтологізму, проте антропний рух має стати ширшим, оскільки здатний залучити до себе здорові інтелектуальні сили, «які прагнуть правди».

Література:

1. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество / Общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согамонов: Пер. с англ. — М.: Политиздат, С. 487
2. Кутырев В.А. Апология человеческого (предпосылки и контуры консервативного философствования) // Вопросы философии. 2003. № 1. С. 35
3. Маклюэн М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека / Пер. с англ. М.; Жуковский: КАНОН-пресс-Ц, Кучково поле, 2003. С. 7.
4. Маклюэн М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека / Пер. с англ. М.; Жуковский: КАНОН-пресс-Ц, Кучково поле, 2003. С. 5.
5. Маклюэн М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека / Пер. с англ. М.; Жуковский: КАНОН-пресс-Ц, Кучково поле, 2003. С. 15.
6. Аргументацию в пользу исторического подхода можно найти в первой главе книги Т. Куна «Структура научных революций». См., например: Т. Кун. Структура научных революций / Пер. с англ. М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. С. 23–33.
7. Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человечества // Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / Пер. с нем. М.: Прогресс, 2000. С. 70. См. также: Потебня А.А. Мысль и язык // Потебня А.А. Слово и миф. М.: Правда, 1989. С. 39.
8. Гумбольдт В. О различении строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человечества // Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / Пер. с нем. М.: Прогресс, 2000. С. 70
9. Потебня А.А. Мысль и язык // Потебня А.А. Слово и миф. М.: Правда, 1989. С. 37–54
10. Флоренский П.А. У водоразделов мысли (Черты конкретной метафизики) // Флоренский П.А. Соч. в 4 т. Т. 3. Ч. 1. М.: Мысль, 1999. С. 141–153.

Стрелкова Ю.О.,
канд.філос.наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціально-гуманітарних дисциплін,
Державний університет інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

ЖИТТЄВИЙ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ЕРНСТА ТРЬОЛЬЧА

Ернст Трьольч народився 17 лютого 1865 року в м. Хаунштеттен, поблизу Аугсбурга, Баварія. Батько Трьольча, лікар, дуже рано привив синові пристрасть до наукових досліджень. Після шкільних років в Аугсбурзькій гімназії, Трьольч вирішив вивчати теологію, яка, за автобіографічним нарисом, здавалася йому на той час єдиним заняттям, у якому його історичні, філософські та соціальні інтереси могли б зустрітися в дослідженні важливого предмета. Вивчав протестантську (лютеранську) теологію в університетах Ерлангена, Геттінгена та Берліна, ставши, у свою чергу, приват доцентом (викладачем) у Геттінгені, доцентом у Бонні (1892) і професором теології в Гейдельберзі (1894). Протягом 21 року в Гейдельберзі він опублікував, окрім своєї «Фундаментальні проблеми етики» («Grundprobleme der Ethik», 1902), велику кількість статей на різні теми, тематично пов'язані з розвитком християнських церков. Багато з них пізніше були інтегровані в його найвідомішу роботу «Соціальні вчення християнських церков» (Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen, 1912). У цій роботі він досліджував відносини між соціальними та культурними групами та всередині них у контексті соціальної етики християнських церков, конфесій і сект. У 1915 році, усвідомлюючи, що його сила більше у філософії релігії, ніж у теології, він перейшов на кафедру філософії в Берліні, на якій посаду він займав до своєї смерті в 1923 році. [1]

Ернст Трьольч написав багато різних наукових робіт: «Про історико-догматичний метод у теології» (On Historical and Dogmatic Method in Theology, 1898), «Абсолютність християнства та історія релігій» (The Absoluteness of Christianity and the History of Religions, 1902), «Що означає «сутність християнства?»» (What Does the 'Essence of Christianity' Mean?, 1903), «Релігія та наука про релігію» (Religion and the Science of Religion, 1906), «Значення історичного існування Ісуса для віри» (The Significance of the Historical Existence of Jesus for Faith, 1911), «Протестантизм і прогрес» (Protestantism and Progress, 1912), «Соціальні вчення християнських церков» (The Social Teachings of the Christian Churches, 1912), «Історіографія» (Historiography, 1922), «Місце християнства серед світових релігій» (The Place of Christianity Among the World Religions, 1923) тощо.

Відомий німецький теолог протягом життя у своїх наукових творах торкався різних важливих тем, але слід виділити найголовніші серед них:

1) Історія та історіографія. Історія є основною категорією в його мисленні. На думку Трьольча, історія по суті є потоком подій, пов'язаних у мережу взаємодіючих елементів. Завдання історіографії або сучасної історичної науки полягає в тому, щоб знайти людей у складній мережі взаємодіючих сил, що діють у природі та людських подіях, тих випадкових факторів, які формують усе людське існування. [2, с. 718]

2) Принципи критичної історії. Трьольч сформулював три принципи критичної історії, які на практиці керували всім його історичним дослідженням. По-перше, принцип критики передбачав, що всі історичні судження підлягають перегляду і, отже, можуть досягати лише більшого чи меншого ступеня вірогідності. По-друге, принцип аналогії стверджує, що історичні судження передбачають істотну схожість між нашим людством і людством минулого періоду. Таким чином, якщо в нашому сучасному світі та досвіді люди зазвичай не воскресають з мертвих, у нас немає підстав припускати, що будь-яка людина могла це зробити в минулому. По-третє, принцип взаємопов'язаності (співвіднесеності) означає, що для розуміння історичної події необхідно розглядати її з точки зору її антецедентів і наслідків, а не відокремлювати її від навколишнього середовища. [3]

3) Історико-догматичні методи в теології. Трьольч розрізняв історичний метод від догматичного методу в теології. Історичний метод піддав християнство всебічному історичному критичному розгляду. Догматичний метод зробив виняток для християнства і розглядав певні події, наприклад ті, що пов'язані з Ісусом, як непорочне народження і воскресіння, ізольовано від інших, звертаючись до надприродних сил. Трьольч наполягав на тому, щоб кожна релігійна подія розглядалася у відношенні всього її історичного контексту. Тому всі випадки індивідуальні та відносні. Трьольч застосував історизм або радикальну історичну контекстуалізацію до християнства. Християнська віра не може бути заснована на догматичних твердженнях, а має бути підкріплена історичними дослідженнями. Від усього, що не можна було б перевірити відповідно до історичних критичних стандартів (що передбачає натуралістичний світогляд), слід відмовитися. [3]

4) Християнство і релігії. Трьольч боровся з реаліями випадкової історії та традиційним припущенням, що християнство за своєю суттю є абсолютним і вищим за інші світові релігії. Проте масштабна програма досліджень, яку він здійснив у «Соціальному вченні церков» (1912), заклала основу для його зміни поглядів про християнство та його відношення до інших релігій, які були висловлені в його посмертній праці «Місце християнства серед світових релігій» (1923). [3]

5) Соціальна етика. Трьольч зробив великий внесок у сферу християнської соціальної етики в «Історії соціального вчення церков» (1912) та «Протестантизм і прогрес» (1912). Його підхід визначається прихильністю до історичного вивчення. Власне кажучи, Трьольч – історичний соціолог. Він не вивчав емпіричну соціальну реальність церкви у своєму власному поколінні. Інтелектуальні течії, які кинули виклик догматичному богослов'ю, і силам модернізації, які швидко перебудовують соціальний і культурний ландшафт у західному світі, прискорюють його турботу про Церкву на початку двадцятого століття. Трьольч заглиблюється в історичне, щоб допомогти у створенні культурного синтезу в сьогоденні. [3]

Ім'я Ернста Трьольча найбільш тісно ототожнюється із Школою історії релігій (*Religionsgeschichtliche Schule*) – це група протестантських учених, які відкидали ліберальний підхід «життя Ісуса» до Нового Завіту і наполягали на тому, щоб християнство розглядалося у соціальному, культурному та історичному контекстах. Школа виникла в Геттінгенському університеті і включала в себе таких дослідників як: Х. Гункеля (1862-1932), Г. Грессмана (1877-1927), В. Буссе (1865-1920), Й. Вайса (1863-1914), В. Вреда (1859-1906) та самого Е. Трьольча.

У 1918 році К. Барт (1886-1968) опублікував новаторську відповідь німецькій ліберальній теології. Його коментар до Послання до Римлян (1918) започаткував епоху реакції проти покоління теологів, які його навчали. Згодом Барт дійшов висновку, що катастрофа Першої світової війни була значною мірою наслідком хибного підходу до теології, який надто легко пристосувався до культури, ворожої Євангелію. Барт вважав Трьольча логічним результатом такого хибного богословського імпульсу. Він поглянув на Трьольча як на символічне втілення всього, що було неправильно з ліберальною теологією дев'ятнадцятого століття; він представляв шлях, який привів Церкву до загибелі. Ім'я та твори Ернста Трьольча потрапили в немилість. Проте «Соціальне вчення християнських церков» продовжувало використовуватися як стандартний підручник на уроках християнської соціальної етики. Невелика кількість вчених, зокрема в Америці, займалася його ідеями в середині двадцятого століття.

Вплив Трьольча також проявляється в роботах Р. Нібура (1892-1971), який привласнив історичні та соціологічні перспективи в галузі соціальної етики.

Інтерес до еkleктичного ряду творів Трьольча відродився в останні десятиліття двадцятого століття. Кілька його творів, які були недоступні англійською за життя Трьольча, були перекладені та опубліковані посмертно. Німецькою мовою вийшли нові критичні видання його творів.

Трьольч продовжує бути предметом докторських дисертацій та наукової переоцінки. Зараз він визнаний одним із головних розумів

двадцятого століття, який передбачав багато інтелектуальних проблем, з якими сьогодні стикається Церква і суспільство на Заході. [3]

Література:

1. Britannica. Ernst Troeltsch - <https://www.britannica.com/biography/Ernst-Troeltsch>
2. Troeltsch, Ernst. 1922b. «Historiography» in Encyclopaedia of Religion and Ethics. Vol. 6. Edited by James Hastings. New York: Charles Scribner's Sons, 718-723. - P. 718.
Boston Collaborative Encyclopedia of Western Theology - <https://people.bu.edu/wwildman/bce/troeltsch.htm>

Труфанова А.О.,
аспірантка кафедри теорії, історії держави і права та філософії
Донецький національний університет ім. Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна

СУТНІСНІ АСПЕКТИ КОНЦЕПТУ «МИСТЕЦТВО» В ФЕНОМЕНОЛОГІЇ Е. ГУССЕРЛЯ

Феноменологи звертаються до онтологічної проблеми естетики - явки буття свідомості як інтенціонального предмета в процесі естетичного споглядання. Розгляд естетичного феномена як інтенціонального характерний для таких філософів як: М. Хайдеггер, М. Мерло-Понті, Ж. П. Сартр, Е. Левінас. Їх філософські погляди є своєрідним переходом від феноменології до екзистенціалізму. Гуссерль сприймав естетичний акт як модифіковану інтенціональність другого порядку. І хоча естетична тематика відходить в його працях на задній план, можемо виокремити його феноменологічний підхід до естетики.

В одному з текстів Гуссерля естетичний об'єкт описується наступним чином: спочатку ми сприймаємо деякий предмет, потім щодо нього у нас з'являються загальні уявлення, а тільки пізніше надбудовуються вторинні інтенціональні акти, які можуть бути з повним правом названі естетичними. Гуссерль пов'язує «естетичну» інтенціональність з можливістю уяви, з фантазією. Так він пише, що з одного боку є реалістичний тип мистецтва, з іншого ж боку є такий тип мистецтва, який більшою мірою має справу з уявними, фантазійними речами. В ідеалістичній же поезії поет споглядає ідеї і т.д. [7, с. 540-541,]. Поняття фантазії тісно пов'язане з відомим поняттям «нейтралізуючої модифікації». Функціонування цього терміна виглядає так: існують

первинні переживання, які потім можуть бути подані в спогаді, а також в фантазії, яку, судячи по всьому, і можна назвати вслід за Гуссерлем нейтралізуючою модифікацією [8, с. 252]. Таким чином, для опису естетичного акту Гуссерль використовує термін «нейтралізуюча модифікація», який тісно пов'язаний з поняттям «фантазія». Естетичний акт - це інтенціональність другого порядку. Як зазначає вчений Олексій Крюков: «він не володіє особливою апріорною самоцінністю» [2, с. 1].

В текстах Гуссерля переважає думка про те, що все візуальне мистецтво (образотворче мистецтво) має бути представлене в образі. Наприклад, у своєму лекційному курсі «Фантазія та свідомість образу» від 1904-1905р.р. Гуссерль стверджує, що «без образу немає витонченого мистецтва». Насправді він ніколи не змінював цього погляду. Єдиною правкою, яку він зробив у своїх пізніших текстах у 1918 році, було те, що «образ» не обов'язково означає «зображення»: «Раніше я вважав, що суттю образотворчого мистецтва є представляти в образі, і розумів це подання як зображення. Придивившись уважніше, зрозумів, це не правильно». Прикладом незображувальних образів є образ, створений актором у театральній виставі [9]. Враховуючи це, вчений Джон Бро має рацію, кажучи, що питання про те, чи є твори мистецтва зображеннями, відрізняється від питання про те, чи є твори мистецтва зображувальними (з огляду на те, що вони є зображеннями) [4]. Бро використовує поняття як взаємозамінні. Наприклад: «не може бути жодного зображення або об'єкта зображення без фізичного зображення» [5, с. 31]. Тому легко погодитися з Гуссерлем у тому, що не все візуальне мистецтво є зображувальним, але питання про те чи всі візуальні твори мистецтва обов'язково є зображеннями, є більш проблематичним.

Твори, що з'являються в «культурному горизонті» (світ мистецтва) Гуссерль бачить по-особливому. Він багато разів посилається на витвори мистецтва як на предмети культури. Наприклад, «де б ми не зустрічалися з тваринами та людьми та предметами культури [Kulturobjekte] (знаряддя праці, твори мистецтва [Kunstwerke] або що завгодно), це не просто природньо, а вираження душевного чуття». Гуссерль також говорить, що предмети з'являються в межах горизонтів, і одним з горизонтів сприйманих фізичних об'єктів є світ культури [Kulturwelt]. Поняття світу культури найкраще пояснюється Гуссерлем у «Кризі європейських наук і трансцендентальної феноменології», де він порівнює його із науковим світом.

Гуссерль має два різні підходи: культурний світ протиставляється науковому чи природному; культурний світ включає науковий світ (частиною якого є наука). Головним девізом філософа було: «Назад, до самих речей!» Він використовував поняття редуцціонізму - або зведення простого до складного, відмови від зайвого, спрощення знайомих нам понять. Гуссерль називав цей процес звучним словом «епохе». Його ідеї

знайшли відгук в мистецтві Казимира Малевича, який в 1910 році запропонував «обнулити» мистецтво за допомогою супрематизму [11].

«Phantasie» - це технічний термін, який часто перекладається як «фантазія». Як зазначає вчений Хав'єр Енріке Карреньо Кобос, «Фантазію» не слід перекладати як «уяву» [6, с. 150]. Це тому, що у своїх пізніших рукописах Гуссерль відмовляється від думки, що фантазія неодмінно передбачає зображення або відображення. Гуссерль вважає, що фантазія - це інтуїтивна презентація. Він показує це, виділяючи різницю між змістом та об'єктом презентації. Безперечно, французьке *representation*, як і англійське *representation* та німецьке *Repräsentierung*, інколи має конотацію відсутності безпосередності. Зокрема, так можна розуміти контраст, що його завважив Гуссерль у творі «Річ та простір» між об'єктом сприйняття, наявним «власною присутністю» [als leibhafter], і об'єктом виображення чи вірування, який лише «уявляється» [vorgestellt] [1]. Чи справді модель сприйняття як утворення «внутрішніх репрезентацій» навколишнього світу може віддати належне цьому спостереженню Гуссерля? Так, сприйняття має інтенційний об'єкт, але здається, що воно спрямоване на цей об'єкт, не відчуваючи при цьому посередництва внутрішньої репрезентації.

Гуссерль вважає, що зміст функціонує як репрезентативний [Repräsentant] для об'єкта. Іншими словами, зміст є репрезентативним вмістом [repräsentierender Inhalt] у всіх презентаціях. Єдина відмінність полягає в тому, що у знаковій чи концептуальній презентації зміст представляється знаковим (зовні), а в інтуїтивному поданні зміст представляється інтуїтивно (внутрішньо) [8].

Високо цінує Гуссерль роль митця перед людством. Мету мистецтва він бачить не просто в естетичному задоволенні, яке пропонує певне «розслаблення» від нашого повсякденного життя. На його думку, митець повинен взяти участь у загальнолюдському завданні зрозуміти людство - не в науковому сенсі, як філософію як сувору науку (і будь-яку іншу позитивну науку), а по-своєму та у власних формах усвідомлення свободи людства як такої, яка більше не прив'язана до якогось певного набору цінностей чи контексту. Те, що колись Шиллер сказав про театр, на думку Гуссерля стосується мистецтва наступним чином: воно повинно бути «моральним інститутом» [moralische Anstalt] не у сенсі навчання людей певному набору цінностей, а в сенсі поставлення екзистенційних питань. Але хоча філософія в гуссерліанському розумінні пов'язана з науковим аналізом та систематичним пізнанням, мистецтво набагато вільніше у можливостях своїх стилістичних утворень, і це є причиною того, що воно може мати набагато більший вплив на людей, оскільки воно не мусить теоретизувати, щоб висловити свою думку. Швидше воно має свободу справді грайливої, радісної мудрості, яка ще далеко не вичерпана. Форми цієї свободи, що є зовнішніми для філософії, були б сатирою, де щось

грубо перебільшено заради наголосу; іронією, де щось говорять «ллючи воду» або з протилежної думки; гумором, який дає можливість напасти на когось, не завдаючи шкоди його почуттям; алегорією, де сузір'я або структури стають прозорими; метафорою, яка щось виражає саме в його особливій і цінній природі, яка в іншому випадку залишилася б прихованою, - та в усіх інших формах і засобах, за які ми й любимо мистецтво [10, с. 52].

Досліджуючи власне гусерлівське ставлення до мистецтва, розглянемо підхід вченого Михайла Маяцького. Він каже про те, що ставлення було перш за все беззастережно міметичним і пізнавальним. Ніщо не видає у Гуссерля сліду не-репрезентативістського, не-фігуративного, не-аналогічного уявлення про мистецтво. Стверджуючи це, ми намагаємося без особливого комфорту всістися на двох стільцях: розбирати теоретичні позиції мислителя і оцінювати його індивідуальні схильності, які ми вичитуємо між рядків його теоретичних праць (оскільки його життя в значній мірі до них зводиться). Коли Гуссерль наводить приклад портрета і каже, що портрет створює ілюзію присутності людини в приміщенні, де ми знаходимося, ми опиняємося в нерішучості: чи слід сприймати цей вислів за естетичну нормативну позицію або ж це ознака неймовірно тонкої душевної організації, безпосередності, простодушності індивіда Едмунда Гуссерля? Очевидно тільки, що і для індивіда, і для теоретика мистецтво служить способом осягнення світу. У своїй міметичній логіці Гуссерль без збентеження вдається до метафори дзеркала. Одна частина світу, та, що включає в себе суб'єктів, наділених душею [seelische Subjekte], будучи настільки ж тілесною, що й інша, тим не менше «відображає» [bespiegelt] решту світу. Вона є «живим, представляючим, пізнавальним дзеркалом для решти, та й взагалі для всього світу» [3, с. 44]. Можемо погодитися з тим, що за межами цього міметизму в гусерлівській трактовці панує неймовірна плутанина. Не дивлячись на те, що Гуссерль є надзвичайно розбірливим і точним в термінах, стосовно образотворчого мистецтва вся його фантазія пропадає. Гуссерль обходиться одним словом - «образ» [Bild] і його природно-мовною синонімією.

Аналізуючи розуміння теорії образної свідомості, естетичної свідомості та мистецтва у Гуссерля, можна сказати, що центральною темою є досвід відображення. Гуссерль чітко розмежовує зображальну та незображальну образну свідомість, а також позиційну та непозиційну зображувальну свідомість. Він також відрізняє аналогічні моменти від неаналогічних моментів у зображенні, яке з'являється, що визначає наше дослідження зображень. Те, як Гуссерль описує об'єкти чи об'єктивність у свідомості зображення, залишає місце для сумнівів чи є суб'єкт зображення референтом. І, нарешті, Гуссерль не відрізняє «естетичний об'єкт» від «твору мистецтва».

Література:

1. Гуссерль, Річ та простір (Ding and Raum), 1907, 14-15
2. Крюков Алексей, Эстетический предмет как объект феноменологического анализа у Гуссерля и Гартмана, <https://events.spbu.ru/eventsContent/events/2017/gartman/kryukov.pdf>
3. Маяцкий Михаил, Гуссерль, феноменология и абстрактное искусство, Логос №6 (63), 2007
4. Brough John. Translator's Introduction. In Phantasy, Image Consciousness, and Memory (1898-1925), 2005. Collected Works Vol. XI. Dordrecht: Springer
5. Brough John. Image and Artistic Value. In Phenomenology of Values and Valuing, edited by J. G. Hart and Lester Embree, 29–48. 2010. First published in 1997 (Kluwer Academic Publishers): Springer
6. Cobos Javier Enrique Carreño. 2013. «The Many Senses of Imagination and the Manifestation of Fiction: A View from Husserl's Phenomenology of Phantasy.» Husserl Studies 29 (2): 143–62
7. Husserl, Phantasie, Bildbewusstsein, Erinnerung: Zur Phänomenologie der anschaulichen Vergegenwärtigungen. Husserliana XXIII. Ed. Marbach E. The Hague: Martinus Nijhoff, 1980
8. Husserl, Ideen zur einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Husserliana. Bd. III. Erstes Buch. Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie, Ed. K. Schumann, The Hague: Martinus Nijhoff, 1976
9. Kurg Regina-Nino, Edmund Husserl's Theory of Image Consciousness, Aesthetic Consciousness, and Art, Fribourg, le 14 octobre 2014
10. Luft Sebastian, Husserl on the Artist and the Philosopher: Aesthetic and Phenomenological Attitude, Glimpse, Vol. 1, No. 1 (1999): 46-53. Publisher Link. Society for Phenomenology and Media
11. <https://www.buro247.ua/fashion/encyclopedia/edmund-husserl-fashion-influence.html>

Трухманова С.Л.,
к.іст.н., доцент,
доцент кафедри філософії та суспільних наук
Вінницький національний медичний університет
ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

Пилипчук В.Л.,
к.мед.н., доцент
доцент кафедри соціальної медицини
та організації охорони здоров'я
Вінницький національний медичний університет
ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

ЦИФРОВІ ОСНОВИ ВЗАЄМВІДНОСИН ПАЦІЄНТА І ЛІКАРЯ

Цифрові технології докорінно змінили наше сьогодення. Вони опанували усі сфери буття і глибоко увійшли в систему охорони здоров'я. На думку аналітиків Разумков центру «цифровізація може сприяти вирішенню соціальних проблем, полегшивши доступ до основних послуг у сфері охорони здоров'я...» [1]. Електронна система охорони здоров'я (ЕСОЗ) стала панівною комунікацією в медичній практиці, формалізувала та стандартизувала лікувально-профілактичний процес. Використання ЕСОЗ потягнуло за собою значне скорочення «паперового» документообігу та заощадження часу на збирання інформації. Наявні економія та перерозподіл робочого часу лікарів і всіх медичних працівників. Стандартизація формування первинної бази даних, її інформаційно-аналітичного опрацювання та практичного виходу докорінно змінили систему управління медичною допомогою. Проте метою діяльності ЕСОЗ є допомога людям, істотам соціально-біологічним, а не цифровим об'єктам. Їм притаманні глибинні біологічні потреби, пов'язані з емоційним станом особистості, зміненої хворобою, потреба у підтримці, заспокоєнні, обговоренні переживань і тривоги.

В основі медичної практики знаходяться взаємовідносини пацієнта і лікаря. В умовах реформування системи охорони здоров'я змістилися акценти у лікарській діяльності. Завдання лікаря організовувати продуктивне спілкування, діагностувати хвороби та призначати лікування, користуючись не лише традиційними методами та каналами зв'язку, але й новими засобами передачі інформації, оволодівати вміннями комунікації в ІТ-мережах. Неможливо переоцінити значення бесіди з лікарем, яка часто самого пацієнта примушує уважно приглядатись до власного стану здоров'я та ретельніше аналізувати симптоми і артикулювати скарги. До того ж ситуація з covid-епідемією продемонструвала екстремальні умови

роботи, в яких лікарю доводилося обслуговувати значні групи пацієнтів у відносно короткий термін часу. Досвід такої роботи продемонстрував, що лікар повинен був обмежуватись інтернет-комунікацією чи надавати допомогу у телефонному режимі або у IT-мережах, що позбавляло пацієнтів частини емоційної підтримки лікаря та примушувало швидко і стисло формулювати свої проблеми. За відсутності візуального контакту у лікаря з'являються додаткові проблеми, а пацієнти відчувають розчарування від незначної кількості часу, яка їм відводиться, та невпевненості, що вони змогли правильно сформулювати скарги і симптоми. Також існує загроза некоректної чи неадекватної оцінки власного стану, помилок та напруження від розуміння відповідальності за комунікацію. Поглиблює тривогу пацієнтів ще й те, що відбувається постійна фіксація результатів візитів і бесід з лікарем в інтернет - документації з неможливістю подальшого виправлення неточностей чи помилок. Пацієнти визначають проблеми у себе, виходячи з власного чи сімейного досвіду, але часто трапляються ситуації, з якими вони зустрічаються вперше, що збільшує вірогідність помилок. Деяких пацієнтів хвилює проблема можливого порушення конфіденційності в ЕСОЗ.

Незвичним є й те, що під час такої комунікації знеособлюється пацієнт, «втрачається» особистість, а разом з тим потужний гуманістичний потенціал соціальної інтеракції, співчуття. На слушну думку доктора філософських наук, професора Черкасова С.В., «без емпатії та конструктивних взаємовідносин лікаря і пацієнта клінічна медицина не існувала, не існує і не могла існувати.» [2, с. 232]. Реальне життя примушує визнати необхідність персоналізованого підходу у процесі спілкування пацієнта і лікаря. «Коли ми ведемо розмову про повсякденні професійні практики, - підкреслює доктор філософських наук, професор Пустовіт С.В., - ми маємо на увазі не тільки раціоналізовані підходи до пацієнта, але й нераціональні, міфічні, психологічні, біографічні, психосоматичні та ін. складові картини хвороби та здоров'я, де пацієнт припиняє бути клієнтом системи охорони здоров'я та починає виступати як особистість, що презентує свій унікальний досвід та життєвий експеримент довжиною в життя.» [3, с. 161-162].

Рефлексія пацієнта на власний стан свідомості покладає на нього необхідність самоідентифікації у складних умовах з усвідомленням відповідальності за стрімко зростаючі результати. У пацієнта може складатись уява комунікації із самим собою, хворобливе вдивляння у себе, що буде посилювати тривожний стан і створювати складний соціальний фон для подальшого спілкування. Значна увага сьогодні приділяється етичним питанням взаємовідносин, якості надання медичної допомоги з точки зору так би мовити «політесу», ввічливості, демонстрації уваги до проблем пацієнта, але в екстремальних умовах напруженого ритму роботи

навіть відповідна поведінка лікаря часто виглядає штучною, рольовим прийомом без реального емоційного відгуку. Що вже говорити про медичного працівника, який автоматично виконує свої функції, або ж під впливом фізичної та емоційної втоми або навіть виснаження взагалі може знівелювати медичну допомогу необережним словом, жестом чи поглядом. У вказаному контексті потребує уваги емоційний стан лікаря, гармонійність думок та поведінкових зразків, розуміння можливості отримання ним самим кваліфікованої допомоги в довірливому колі друзів. Разом з тим зростає значення індивідуальних методик фізичної та психологічної релаксації, в зв'язку з чим актуальним стає подальший культурний обмін філософсько-етичними надбаннями та практичними знаннями з фізичного вдосконалення та психологічного «перезавантаження». На даний момент медичний персонал і лікарі зокрема у більшості випадків недостатньо володіють такими методиками чи не мають можливості їх використовувати у зв'язку з наявним у практиці парадоксом етичних принципів.

Таким чином, можна визначити деякі сучасні методи надання медичної допомоги в ЕСОЗ як сурогатні, вимушені і прагнути до покращення, використовуючи як традиційні, так і нові підходи до надання медичної допомоги. Так би мовити «цифровізація» стосунків лікаря і пацієнта, спрощуючи та прискорюючи оперативний обмін інформацією, повинна максимально зберегти особистісне спілкування, уникнути байдужої формальності та залишити можливість індивідуального підходу до проблем хворої людини.

Література:

1. Цифровізація: переваги та шляхи подолання викликів
URL:<https://razumkov.org.ua/>
2. Черкасов С.В Проблема людини у філософії і медицині. // Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах України. Матеріали доповідей та виступів всеукраїнського круглого столу. - Вінниця, 2019. - С.232
3. Пустовіт С.В. Філософія та медичний дискурс: життєсвіт пацієнта. // Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах. . Матеріали доповідей та виступів всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. – Вінниця, 2020. - С. 161-162

Ханжи В. Б.,
д. філос. н., професор,
завідувач кафедри філософії та біоетики
Одеський національний медичний університет
м. Одеса, Україна

ЧАСОВИЙ ВИМІР ВЕКТОРІВ СВОБОДИ ВОЛІ В ФІЛОСОФІЇ НОВІТНЬОГО ЧАСУ

Осмислення проблеми свободи волі та шляхів її реалізації проходить червоною ниткою через всю історію філософії. Доволі часто філософи пропонували свої етико-антропологічні погляди не тільки в самодостатньому виді, але й у щільному зв'язку з інтерпретаціями питань інших проблемних кіл, як правило – онтологічних, принципово наголошуючи на дослідницькій необхідності таких комплексних пошуків. Однак насправді вчення мислителів несуть в собі набагато більшу потенцію інтерпретацій – навіть таких, про які, можливо, автори й не здогадувались. На мій погляд, достатньо перспективною є артикуляція векторів свободи волі (як буде показано, такими є не тільки традиційні етичні протилежності – добро і зло) крізь призму часового виміру, інакше кажучи – в аспекті темпоралізації. Дані матеріали присвячені дослідженню вказаної можливості в філософській спадщині Новітнього часу. Лімітованість об'єму роботи дозволяє піддати інтерпретації обмежену кількість вчень, але, вважаю, порівняльний аналіз позицій таких знакових для епохи постатей, як Фрідріх Ніцше і Микола Бердяєв, має бути досить продуктивним в обраному пошуковому полі.

Відправною ідеєю дослідження послугувала теза про те, що саме свобода волі є внутрішнім рушієм людської форми темпоральності та саме через її спрямованість формуються відповідні вектори часу [5, с. 228, 233–241]. В деяких попередніх роботах (див., наприклад, [6]) було розглянуто певні акцентуації в поглядах мислителів епох, що передували Новітньому часу, які надають підстави для осмислення етичної специфічності діяльності людини в часовому вимірі. Проведений в обраному контексті аналіз продемонстрував, що в цих вченнях, як правило, мова йшла про, нехай і двовекторну, але одну вісь (назвемо її *горизонтальною*) реалізації свободи волі. Два напрямки розгортання свободи волі, які в термінології моїх досліджень позначаються як вектори антропного часу, інтерпретувалися філософами, перш за все, як такі, що опредмечуються у руслах або блага, або зла. Отже, в розглянутих артикуляціях темпоральна структура, що формується в інтераціях «людина-людина» та «людина-світ», неминуче забарвлюється тонами морального протистояння і набуває атрибутованості етичною визначеністю.

Ф. Ніцше в принципі перекроює всі усталені можливості темпорального тлумачення доброї та злої компонент світобудови. Німецький філософ зауважує, що незаангажовані огляд і оцінка подієвості в категоріях добра і зла можливі тільки з метапозиції – вона («та сторона») докорінно має бути позбавленою будь-якого натяку на визначеність в рамках традиційної бінарності. Адже, згідно з афоризмом мислителя, «нет вовсе моральных феноменов, есть только моральное истолкование феноменов...» [4, с. 299]. Більш того, саме така установка дозволяє Ніцше зробити наступний крок – вибудувати другу, *вертикальну*, вісь, що конститує структуру людської темпоральності. Тут, як і в базисі згаданої вище горизонтальної осі часу, лежить свободна воля. Однак якщо в тому випадку значення осі розкривається в векторах добра і зла, то в даному («ординатному») розумінні вона наповнюється змістом тоді, коли мова йде про соціально-історичне положення суб'єктів. У такому контексті дефініції добра і зла просто розмиваються. Оглядаючи минулі тисячоліття, ми констатуємо, що «низи» (які від самого початку «погані») у ставленні до властителя спрямовували плин свого часу в руслі блага. А чи могло бути інакше?! Яким ще міг бути цей «писк» волі, якими ще мотивами могла бути пронизана темпоральність «низів», якщо «надлюди» самі по собі є «абсолютизоване добро»?! Саме «пафос знатности и дистанции, как сказано, длительное и доминирующее общее и коренное чувство высшего господствующего рода в отношении низшего рода, «низа» – таково начало противоположности между хорошим и плохим», – пише мислитель [3, с. 419].

Так само немає підстав виявляти етичні протилежності в часовій структурі, що конститується розгортанням волі властителя щодо рабів. Це – тканина *часу влади*, і, в якому б ключі не провадилося її розгортання, вона в будь-якому випадку, висловлюючись мовою раба, виступає як «благо», бо іншого від богоподібного володаря зійти не могло. Таким чином, описана вертикальна часова вісь визначена концептом не етичним, а ієрархічним; її єство інтенційовано зовсім іншим принципом, ніж в першій осі, – волею до влади. Сутність і рушій такого часу – волевиявлення володаря щодо підлеглого.

Зіставляючи запропоноване М. Бердяєвим тлумачення етичних протилежностей з ніцшеанським та артикулюючи таке в аспекті темпоралізації, відзначаю, що, як і в філософії Ніцше, в бердяєвській концепції виділяються дві часові осі, проте дана «система координат» моделюється, умовно кажучи, «з поворотом на 90°» щодо першої. Ось, яка була ключовою у німецького мислителя, в думці уродженця Київської губернії піддана критиці (в даній роботі вона осмислюється як *горизонтальна*). Коректніше говорити навіть не про вісь, а про рівень, оскільки плин часу, що базується на волевиявленні властителя до раба, є, по суті, циклічним. Більш того, цей цикл є метафізично замкненим:

рабська свідомість, яка є загальною для володаря і підлеглого, просто виявляє себе в різних іпостасях. Стани «властитель» і «раб» взаємодоповнюють один одного: панування неможливе без раболіпствування і навпаки (тут мова вже йде не про соціальний чи історичний статус, а, скоріше, про структуру свідомості суб'єкта). Однак якби все, що несе в своєму змісті людський час, визначалося цією ущербною подвійністю, таке людство давно вичерпало б себе. Цього не відбувається тому, стверджує Бердяєв, що крім двох показаних ролей існує третя – «вільний» [1, с. 35]. Людина здатна розірвати сформовані в історії відносини «властитель-раб», противні до її сутності, бо ніякі перешкоди природної та соціально-історичної детермінації не здатні задушити в ній особистісне єство. І цей прорив з рутини закостенілих традицій слід зафіксувати другою, *вертикальною*, віссю людського часу – часу становлення справжньої, згідно з поглядами філософа, свободи – свободи творчості. Особливо відзначу, що оскільки «реализация личности в человеке есть... постоянное трансцендирование» [1, с. 17], то показана вісь часу, по суті, являє собою спробу інтенції кінцевого до нескінченного, антропного синтезування часу й вічності. Свобода волі, що змістовно визначає перебіг часу в даному сенсі, Бердяєвим принципово піддається етичному вимірюванню. Саме те воління, яке характеризується спрямованістю на творче надання світові блага та підживлюється в цьому прагненні Божою Благодаттю, має право носити ім'я істинної свободи волі.

Представлені інтерпретації спадщини філософів Новітнього часу крізь призму часового виміру використовуються як елементи етичної реконструкції концепції антропного часу та історичного процесу [2, с. 115–145]. За аналогією з подвійним системним моделюванням (в рамках загальної параметричної теорії систем А. І. Уйомова) мною здійснюється подвійне моделювання, концептуалізоване саме цим змістом: бінаризація антропного часу (вектори «благизації» та «озлоблення») комплементаризується до темпоралізації доброго і злого векторів становлення свободи людської волі.

Література:

1. Бердяев Н. А. О рабстве и свободе человека. Опыт персоналистической философии [Електронний ресурс] / Николай Бердяев // Библиотека Якова Кротова. — 162 с. — Режим доступа: http://krotov.info/library/02_b/berdyayev/1939_036_01.html — (дата звернення: 31.10.2021).
2. Запорожан В. Н. Между добром и злом: нравственное самоопределение человека : монография / В. Н. Запорожан, И. А. Донникова, В. Б. Ханжи. — Одесса : ОНМедУ, 2020. — 264 с.

3. Ницше Ф. К генеалогии морали. Полемическое сочинение / Фридрих Ницше ; пер. с нем. К. А. Свасьяна // Сочинения : в 2 т. / Сост. и примеч. К. А. Свасьяна. — М. : РИПОЛ КЛАССИК, 1998. — Т. 2. — С. 409–526.
 4. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла. Прелюдия к философии будущего / Фридрих Ницше ; пер. с нем. Н. Полилова // Сочинения : в 2 т. / Сост. и примеч. К. А. Свасьяна. — М.: РИПОЛ КЛАССИК, 1998. — Т. 2. — С. 241–408.
 5. Ханжи В. Б. Парадигмы времени: от онтологического к антропологическому пониманию: монография / В. Б. Ханжи. — Херсон : Гринь Д. С., 2014. — 360 с.
- Ханжи В. Б. Соотношение добра и зла в учениях Лейбница и Канта. Реконструкция в аспекте темпорализации / Ханжи В. Б. // Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах : Матеріали доповідей та виступів всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Вінниця, 19 листопада 2020 р.). — Вінниця : Вид-во ФОП Кушнір Ю. В., 2020. — С. 185–188.

Chelysheva T.E.,
 Project and export manager
 Faculty of Social and Political Science
Alma Mater Studiorum - Università di Bologna
Bologna , Italia

POLITICAL PERCEPTION AND PARTICIPATION OF UKRAINIAN IMMIGRANTS IN ITALY

The migration of individuals is a global phenomenon, which can be framed both as an evolutionary process that involves a series of adaptations and modifications over time, and as a system of relations concerning various areas (such as departure, transit and destination) and involving a plurality of actors and institutions. [1, p. 10]

More and more people are moving away from their country of origin for a variety of reasons, while retaining their citizenship or obtaining dual citizenship, and citizenship presupposes membership of a particular state, giving its holders a range of rights and duties that can influence the present and future of the state of origin. [3, p. 1]

Immigration, however, brings with it many consequences, such as estrangement from the society of origin, family, friends and relatives. As a British anthropologist E. Tylor said in 1871, culture is a «complex of elements which includes the knowledge, beliefs, art, morals, laws, customs and all other abilities and habits acquired by man as a member of a society». By changing

society, human being, even unintentionally, changes his way of thinking and seeing things by learning the culture of the host country. [1, p. 4]

Regarding emigration from Ukraine, the main reason why many citizens leave the country is to search for a job. According to the Center for Economic Strategies, 4 million Ukrainians (out of about 20 million workforce) work outside Ukraine. Most from the citizens return to the home country only after setting aside some savings. [5, p. 3] According to Istat data [3, p. 28], there are 239,424 Ukrainian citizens in Italy as of January 1, 2019, with a consistent gap between males and females - 53,566 versus 185,858.

The percentage of Ukrainians in the whole foreign population is 4.6%. Compared to 2018, the percentage of Ukrainians in Italy has increased by 1 %. The region most chosen by foreigners of this nationality is Lombardy (22.7%), in Emilia-Romagna, however, the percentage is 13.8%. [3, p. 10]

But what happens when human beings, by immigrating, change their mentality not only socially, but also politically, especially if they have preserved the right to vote in their country of origin? The above-mentioned paper focuses mainly on Ukrainian immigrants in Italy and its aim is to understand if there are differences in the vision, mentality and political participation between Ukrainian immigrants and those who remained to live in their country of origin. An important data that has been analyzed is what the political participation of Ukrainians in Italy depends on. By keeping their right to vote, but diving in the culture of a different country, immigrant individuals could influence the future of the political life of the Ukrainian state. [6, p. 30]

The research in question sought to answer a specific question, namely how the vision of politics, democracy and political participation of Ukrainian immigrants in Italy is changing. In order to put these concepts, at first sight abstract, into a phenomenal reality, a quantitative research was conducted by administering two questionnaires to two different samples. The relative results were used to verify the influence of various factors (related to integration, social, geographical and demographic) on the vision, opinion and political participation of Ukrainians.

The questionnaires were administered to representative, not probabilistic by quota samples to Ukrainian citizens of age - one to 60 Ukrainian immigrants in Italy, the other to 60 Ukrainians living in their country of origin - equally divided by gender and age groups. The questionnaire administered to the residents in Italy included a part of questions concerning the individual's degree of socio-cultural integration in the host territory.

The analysis of the collected data showed that there are significant differences in political views, opinions and participation between Ukrainian citizens residing in Italy and those residing in Ukraine.

Table 3.22 Expression of the right to vote in the presidential elections in Ukraine (2019) by country of residence. Percentage values.

	Country of residence	
	Italy	Ukraine
<i>Voting in elections</i>		
Yes	28,3	58,3
No	63,3	30,0
I prefer not to answer	8,4	11,7
Total	100,0	100,0
(N)	60	60

The two samples also have different political participation by gender. On the Ukrainian territory, in fact, there are no significant differences between the political participation of men compared to women, while on the Italian territory the right to vote was exercised by more men.

Residents of Ukraine have, on average, a more positive view of political institutions as such and give a better rating to the actors on the political scene. They also have a more optimistic view of the economic future of the Ukrainian state.

With regard to Ukrainian citizens residing in Italy, the influence of certain factors related to their social integration as factors related to their political choices and opinions was analyzed.

It turned out that it was not the period spent on Italian territory that was of great importance, but rather the preferred spoken language, the desire to return to Ukraine and the people they hang out with in their free time. For example, those who spend their free time with people of Italian origin were the most likely to choose neither of the two main candidates in the 2019 presidential election, opting for other candidates of lesser national importance.

The data collected and analysed confirms that there are differences in the political thinking of the two samples, thinking that may be influenced by various factors regarding life in the host country.

However, it is important to keep in mind that this research focused only on certain factors and the degree of integration was not measured with an index, but individual variables were considered.

Table 3.32 Desire to return to live in Ukraine (0 to 10) by political participation. Mean values.

The desire to return to live in Ukraine			
<i>Voting in the 2019 election</i>	<i>Media</i>	<i>Deviation Std.</i>	<i>(N)</i>
Yes	5,18	4,348	17
No	3,37	3,664	38
I prefer not to answer	5,00	4,123	5

Despite these differences, there is one aspect on which both samples are equivalent, namely the importance of democracy and its low diffusion in Ukraine. The data show that Ukrainians living in Italy have developed a different opinion and view of politics, but only a small percentage of them were able to express their opinion by exercising their right to vote.

Table 3.34 Voted (or preferred) candidate in the presidential election in Ukraine (2019) by country of residence. Percentage values

	Country of residence	
	<i>Italy</i>	<i>Ukraine</i>
<i>Candidate voted</i>		
V. Zelensky	26,6	50,8
P. Poroshenko	36,7	13,6
Other candidate	36,7	35,6
Total	100,0	100,0
(N)	60	60

The procedure for voting abroad is very complicated as well as confined to limited territories.

Note in the table below that 58% of Ukrainians living in Italy did not express their right to vote because the procedure to vote abroad is complicated.

Table 3.33 The reason for not expressing the right to vote in the presidential elections in Ukraine (2019) by country of residence. Percentage values

	Country of residence	
	<i>Italy</i>	<i>Ukraine</i>
<i>The reason for the «no»</i>		
For reasons of force majeure (illness, absence for work, etc.).	19,5	66,7
Why the procedure for voting abroad is complicated	58,5	0,0
Out of mistrust of the vote	7,3	0,0
For disinterest	7,3	33,3
Because I didn't know who to vote for	7,3	0,0
Total	100,0	100,0
(N)	41	18

There are an infinite number of people who have immigrated and live in countries other than their country of origin, and for Ukraine that is four million

citizens worldwide. If all those who are eligible can vote, the final results, as research shows, can be completely different.

Bibliographic references:

1. Ambrosini M. (2005). La sociologia dell'immigrazione, Bologna, Il Mulino. pp-8-50
2. Babbie, E. (2002) Basics of Social Research. Wadsworth Group – Thomson Learning. Belmont, California.
3. ISTAT (2019) Cittadini non comunitari in Italia, anni 2018-2019. Roma
4. Ministero del lavoro e di politiche sociali (2018) La comunità ucraina in Italia, il rapport annuale sulla presenza dei migranti. Roma
5. UKRSTAT (2019) Demography data of Ukraine in «The annual report of statistical data», Kiev, Ukraine.
6. Zanfrini L. (2007) Cittadinanze: Appartenenza e diritti nella società dell'immigrazione, Bari, Gius. Laterza & Figli Spa. pp-1-25

Черкасов С.В.,
д.філос.н., проф.
завідувач кафедри філософії та суспільних наук
Вінницький національний медичний університет
ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

АНАЛОГІЯ В КЛІНІЧНІЙ МЕДИЦИНІ. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ

Лікар предметно реалізує своє мислення, здійснює концептуальні побудови і практично чинить так, як йому підказує клінічна картина хвороби, стан хворого, умови й обставини постановки діагнозу, прийняття рішень в даній ситуації, а не діє керуючись виключно професійним досвідом. Правдивість, істинність суджень лікаря, звичайно, залежить від його мети та наміру поставити своєчасний точний діагноз хвороби, виробити правильне рішення. Але мета та наміри лише визначають напрямок дослідження, його хід, вибір методик, інструментів, приладів. Зміст же досягнутого знання жорстко детермінований об'єктивними законами розвитку хвороби і специфікою її перебігу в даного хворого, а також умовами та обставинами при яких необхідно приймати рішення.

Інколи клініцист зневажає об'єктивними факторами і, досягнувши успіху шляхом простої аналогії, набуває шкідливої звички розпізнавати нові випадки без ретельного обстеження хворого, без додаткових

досліджень. Для того, щоб зробити висновок, чи мав він місце й раніше в його практиці, у лікаря виникає лише необхідність пригадати та перебрати в пам'яті сприйняті колись випадки захворювань. Він механічно запам'ятовує подібні, аналогічні ситуації і діє на підставі переконання, що даний випадок уже зустрічався в його практиці. Звичайно, клініцист використовує аналогічні випадки у своїй практиці, але при цьому він їх повністю перетворює, віддаючи перевагу швидше відкриттю і конструюванню нового, чим пригадуванню відомого, швидше ясним результатам всебічного обстеження і дослідження хворого, чим темним фрагментам аналогії.

Висновок за аналогією у діагностиці може домінувати тільки там, де не панує, а ні повна відмінність, а ні повна відповідність, а навпаки, поєднується відповідність і відмінність. Уявлення про переконливість та ґрунтовність суджень, які збудовані на суб'єктивних асоціаціях аналогічних ситуацій і які сприймаються як об'єктивна основа подібності маніфестацій хвороб, не можуть відкинути сумнівів, що неминуче виникають, як наслідок таких ризикованих кроків практикуючого лікаря. Тому всі спроби довести особливу роль у клініці внутрішніх хвороб принципу аналогії є марними. Спираючись на принцип аналогії, такий лікар займається не вивченням, дослідженням хворого, оцінкою ситуації, а швидше пригадуванням минулого, подібного. Він механічно переносить старе у зовсім інші умови розпізнання хвороби, прагне згадати минулі випадки при зустрічі з фактами даної ситуації і, таким чином, йому не вдається навіть зробити достовірний висновок із того, що сфокусувалось у його пам'яті. Адже пам'ять зберігає безкінечну множину знань, асоціацій та уявлень, які не завжди усвідомлюються клініцистом, навіть коли він має потребу в них. Пам'ять зберігає здобуті знання, сприйняття, а пригадування часто, але не завжди, надають їх клініцисту у випадку потреби.

Пригадування відрізняється від будь-якої форми пізнання особливим внутрішнім переконанням або ж упередженням у тому, що саме ця клінічна картина хвороби або їй подібна уже мала місце і раніше у практиці лікаря, і тому витоки вихідних знань потрібно шукати у власному досвіді. Таким чином виходить, що не перевагою у пошуку необхідних даних володіє лікар, розглядаючи теперішній стан хворого і перебіг хвороби виключно з точки зору свого набутого професійного досвіду, а якраз, навпаки, хибною орієнтацією. Інколи він поступово доходить до ситуацій, які не мають нічого спільного з даним випадком. Самовілля, складний логічний ланцюг суджень, промітність клініциста набувають більшого значення, ніж фактичні дані. Виключно сам по собі професійний досвід перебільшує необхідність своєчасного прийняття рішення і виявляє себе в поверхневому сприйнятті клінічної картини хвороби, примітивному розмірковуванні та у прискорених, необґрунтованих практичних діях.

Так формується досить примітивна професійна орієнтація у клінічній медицині, що є хибною і для лікарської справи, і для підготовки майбутніх лікарів.

І, нарешті, розкриваючи за допомогою клінічних ілюстрацій теоретичних медичних знань методологічні аспекти реалізації законів логіки, правил, прийомів та процедур вивідного знання у діагностиці хвороб, потрібно звернути особливу увагу і на іншу, не менш важливу сторону справи: не можна ототожнювати конкретної, функціональної дії мислення з наукою логіки, яка вивчає правила побудови правильних суджень, форми мислення, закони виникнення, розвитку й перетворення знань, і таким чином стверджувати, що логіки як наукової дисципліни поза конкретною функціональною дією мислення не існує. Адже в такому випадку можна помилково доводити: оскільки лікарське мислення склалось у результаті історичного розвитку медицини і являє собою особливу форму прояву людського мислення, то клінічне мислення саме по собі створює свої «власні» закони логіки. Так, відомий клініцист Й. Касирський, підкреслюючи важливу роль аналогії у діяльності практикуючого лікаря, писав: «На цьому етапі абстрактного мислення лікар використовує вищезгадані основні закони логіки: 1) закон тотожності; 2) закон протиріччя; 3) закон виключення третього; 4) закон достатньої підстави. Потрібно додати сюди ще один закон, що відіграє важливу роль у діагностичному мисленні лікаря. Це – закон аналогії» [2, с. 103]. Насамперед зазначимо, що аналогія є особливою формою умовиводу і тим самим методом, у результаті якого виникає ймовірне знання про ознаки, наприклад, хвороби К., тому що вона має схожість з групою захворювань Д, де кожна хвороба зокрема має суму ознак, які частково співпадають з ознаками хвороби К., і на цій основі робиться висновок, що хвороба К. належить до групи захворювань Д. На відміну від індуктивних умовиводів, з якими аналогія має схожість своїм ймовірним значенням, – це логічний умовивід від відомої групи ознак до окремого ознаку подібних, споріднених предметів і від окремого через одиничне до загального. Наприклад, якщо в ході розпізнання хвороби клініцисту вдалося встановити патологічну ланку А, що має суму ознак В, а відома в медичній літературі патологічна ланка В має також суму ознак і ще одну ознаку С, то за аналогією у патологічній ланці А цілком ймовірно можна виявити і ознаку С, тому що решта, відомі нам ознаки ланки А схожі з ознаками патологічної ланки В, що має крім того ознаку С.

Достовірність умовиводу за аналогією залежить від кількості однакових ознак і симптомів, незначної чисельності протилежних фактів, подібності клінічних картин захворювання і зрештою від одних і тих же етіологічних, патогенетичних характеристик. Роблячи умовивід за аналогією, лікар ще не висловлюється на користь обґрунтування твердження, для якого його припущення було б наслідком з судженнями,

що складають відправний пункт умовиводу. Як і неповна індукція, умовивід за аналогією має значно меншу достовірність порівняно з дедуктивним виводом. «Ніхто не звертається до аналогії, – підкреслював О. І. Герцен, – якщо можна просто і ясно висловити свою думку... І насправді суворо логічно ні предмету, ні його поняттю немає справи до того, чи схожі вони на що-небудь, чи ні: з того, що дві речі схожі одна на другу різними сторонами, немає ще достатнього права робити висновок про подібність невідомих сторін» [1, с. 232]. Тому у діагностичному пошуці ціниться не доказова здатність умовиводу через аналогію, а саме його здатність наводити на думку, тобто евристична і демонстративна функції, за допомогою яких лікар отримує більшу кількість нових відомостей і фактів, які потребують ретельної перевірки, і тим більшої, чим менш ґрунтовним був їх доказ. Пізнавальна діяльність аналогії у значній мірі посилюється, коли цей гіпотетичний висновок пов'язується у єдиний мислений процес і здійснюється у результаті неперервного, взаємного доповнення та взаємодії з індуктивними і дедуктивними умовиводами. Але так чи інакше, аналогія є особлива форма умовисновку і у відомому смислі слова метод пізнання. Навіть сама постановка питання про доцільність формування «закону аналогії» може бути розглянута тільки в межах логіки, а не клінічного мислення.

Таким чином, всі багаточисленні прийоми і процедури виведення, перетворення знань, методи конструювання гіпотез, побудова висновків, умовиводів, у тому числі й за аналогією самим процесом осягнення хвороби не створюються і спеціально не вивчаються. Вони – підсумок, результат логічного дослідження і спеціального логіко-методологічного аналізу. У діагностиці практикуючий лікар, інколи не усвідомлюючи, використовує ці логічні засоби у готовому вигляді і при русі думки від прояву до сутності хвороби здійснює лише відому їх специфікацію, конкретизацію, дотримуючись взаємозв'язку логічного і діалектичного у мислених побудовах.

Література:

1. Герцен А. И. Письма об изучении природы. Соч. в 2-х томах. – М., 1985. – Т. 1.
2. Кассирский И. А. О врачевании. Проблемы и раздумья. – М., 1970

Шевченко С. Л.,
д. філос. н., професор,
професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця,

м. Київ, Україна
Шевченко О. В.,
к. ю. н., доцент,
доцент кафедри адміністративного, фінансового
та інформаційного права
Київський національний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна

ДО СПЕЦИФІКИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МЕРОЛЬДОМ ВЕСТФАЛЕМ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ЛІБЕРАЛІЗМУ І МОРАЛЬНОГО КОМУНІТАРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОЇ ДІАЛОГІЧНОЇ ЕТИКИ

Широке визнання постать Мерольда Вестфалю здобула не лише завдяки вирішенню чисто теологічних або теолого-методологічних проблем. На Заході та у США він відомий і як фаховий дослідник проблем соціально-політичного кшталту. У своїх працях, наприклад, М. Вестфаль постійно торкається доктрини лібералізму. Історичне становлення лібералізму, як він констатує у своїх працях, супроводжувалось, з одного боку, постійною боротьбою за природні та громадянські особистісні права людини, а, з іншого боку, боротьбою за релігійну свободу та свободу совісті в зв'язку з наслідками Реформації (що, зрештою, й призвело до закріплення свободи віросповідання та реального відокремлення церкви від держави). Політичний лібералізм, на думку М. Вестфалю, артикулює режим спокійного життя, наданого державою. В цьому відношенні лібералізм може слугувати позитивною моделлю для церкви. Але, розмірковуючи над корисністю цієї моделі, оскільки лібералізм регулярно описується як індивідуалістична політична філософія, М. Вестфаль стверджує, що: «Ми повинні знайти розраду і допомогу в церкві, хоча й опосередковано. Але це Бог, а не пастор, який є «для нас прихистком та джерелом сили, надійним помічником в біді» (Пс. 46:1). «Наша допомога знаходиться в імені Господа, що створив небо і землю» (Пс 124: 8), не в імені нашого місцевого приходу. Але коли такого роду молитва заповнює наше мислення, все це стирає нашу здатність бачити церкву в якості спільноти як «тіло Христове» (1 Кор 12: 12-31.); як «будинок Бога», і як «священний храм у Господі» (Еф. 2: 19-22); в якості «живих каменів ... вбудованих в дім духовний, святе духівництво, ... рід обраний, царство духовного, народ святий, народ Божий» (1 Пет. 2: 4-9). Останнє посилення на народ Божий викликає ключову формулу завіту відношення між Богом і

народом Божим: «Я буду їм Богом, а вони будуть моїм народом» (Єр. 31: 31-34; див також Євр. 8 : 8-13).

М. Вестфаль протягом доволі тривалого часу серйозно занепокоєний тим, що політичний лібералізм породжує особистісний індивідуалізм, який у гонитві за здобуванням особистого «раю на землі» та побудовою «суспільства благоденства», незважаючи на моральні перестороги, неначе, зсередини руйнує етичні засади релігійної спільноти, незалежно від її конфесійної приналежності. Місіонерський характер церкви також губиться у ліберальних переформулюваннях. Тому церква як спільнотна розмова про Біблію, на його думку, повинна здійснити «остаточний розрив з атомістичним, інструментальним етосом (моральною метою) американського суспільства, яке уособлює злиття традицій, у колообігові яких ми себе тепер завжди розшукуємо, щоразу відчуваючи запаморочення».

Це занепокоєння М. Вестфалья не зникло і навіть після аргументів Джона Роулза на користь того, що політичний лібералізм ідейно ґрунтується на концепції справедливості, яка є осердям віднаходження суспільного консенсусу. Питання про співвідношення рівності і свободи, права і блага, які порушує Дж. Роулз, намагаючись розробити загальні принципи справедливості, на думку М. Вестфалья, є цінними та важливими. Проте, як він наголошує, політичний лібералізм сам по собі не є всеосяжним вченням; він підтверджує певні політичні цінності, але не має всеосяжної дії, і не є світським гуманізмом. Теорія справедливості Дж. Роулза, як вважає М. Вестфаль, не пояснює, що означає бути особистістю, а тільки те, що означає бути громадянином.

Епістемологічна смиренність, як це намагається довести М. Вестфаль, може бути не менш важливою у політичній сфері. Його екзистенціально-феноменологічна схема (більшість положень екзистенціальної теології та етики, за якими, на його думку, і має визначатись християнство – *С. Ш., О. Ш.*), модель політичного лібералізму і герменевтика Гадамера передбачають можливість застосування у політиці більш екуменічного підходу. «Якщо інтерпретація, як продуктивність і переклад, завжди включає в себе висловлення того ж самого по-іншому, і, якщо, відповідно, інтерпретація завжди продуктивна, ми повинні припускати відмінність, – стверджує американський мислитель. – І якщо, за аналогією з шістьма сліпими і слоном, будь-яка остаточна перспектива дозволяє нам, в кращому випадку, схопити тільки частину, але не всю істину, то ми не повинні дивуватися, якщо деякі з цих відмінностей є непримиренними.

Але якщо ми можемо шукати і намагатися сформулювати консенсус, який частково збігається, ми можемо знайти різні режими спільного життя разом як друзі, а не вороги; ми можемо знайти наші розбіжності подібно до родинних суперечок, аніж до тотальної війни. Ми можемо бути менш

схильні до релігійно легітимізованого насильства і лінгвістичного насильства релігійної риторики, мови, що прагне очорнити, зманіпулювати або спокусити наших опонентів».

У своїх роздумах над феноменом нового комунітаризму як певною моделлю для функціонування церкви, М. Вестфаль цитує питання, поставлені Макінтайром: «Чия справедливість?» «Яка раціональність?» тощо. Загалом М. Вестфаль не заперечує тезу Макінтайра стосовно того, що «нам, з одного боку, незважаючи на зусилля трьох століть у сфері моральної філософії, і одного століття в соціології, так і не вистачає узгоджених раціонально аргументів на користь положень ліберально-індивідуалістичної доктрини; і що, з іншого боку, аристотелівська традиція може бути переформульована таким чином, щоб відновити прозорість і розумність наших моральних і соціальних відношень і зобов'язань» [1]. На думку М. Вестфалья, Макінтайра, насамперед хвилює чіткість, раціональність та правомірність обґрунтування наших моральних цінностей. Тому, власне для самого М. Вестфалья, комунітаризм є набагато кращою моделлю для церкви ніж для держави.

М. Вестфаль переконаний, що «ми не повинні вибирати між цими двома моделями. Політичний лібералізм може бути моделлю, в якій ми розуміємо себе, щоб бути Церквою Ісуса Христа, яка намагається бути спільною церквою, незважаючи на безперечний плюралізм теорій і практик. Комунітаризм може бути моделлю комплексної цілісності конкретних традицій, які конституують цю плюральність і продовжують зводити християнство до його спільного знаменника».

Переосмислюючи постулати політичного лібералізму і морального комунітаризму, М. Вестфаль вносить їх до теологічного контексту своєї концепції. В його екзистенціальній теології церква витлумачується як певний діалог, екуменічний діалог. Політичний лібералізм і моральний комунітаризм перетворюються на евристичні засоби формування його екзистенціальної еклезіології та екуменізму. Насамперед, американського мислителя захоплює проблема розмови, бесіди, діалогу, інтерпретації людиною Біблії та Церкви, а також етична проблематика тлумачення «іншого» через себе самого. Прагнення до консенсусу в політичному лібералізмі він порівнює і з «злиттям обр'їв» у герменевтиці Г. Гадамера. Моральний комунітаризм є для нього цінним, оскільки виступає формою етики чеснот, яка спрямована на формування характеру особистості в світлі всеосяжних доктрин і традицій. Знаходить М. Вестфаль спільні акценти у Макінтайра і Гадамера у зверненні обох до Аристотеля, зокрема, до його поняття «практичної мудрості». Водночас, як стверджує М. Вестфаль, різні традиції мають не тільки різні уявлення про справедливість, але також різні концепції раціональності.

В екзистенціальній теології М. Вестфалья такі поняття як «трансцендентність», «одкровення», «спільнота» розуміються крізь призму

діалектичної напруженості людського і божественного. Біблія інтерпретується ним і у контексті герменевтики Гадамера як «класичний» текст християнської церкви, який має головне культурне значення для християн. Водночас, М. Вестфаль нагадує, що «ті, через кого Біблія прийшла до нас, були, безумовно, людьми, які мали власні інтереси і проблеми, пов'язані з їх безпосередніми життєвими обставинами». Тому формула «Слово і Дух» є наріжним каменем не лише для його екзистенціально-герменевтичної концепції, але й, як він вважає, для будь-якої біблійної герменевтики. Божественна трансцендентність, стверджує Вестфаль, завжди знаходиться в діалектичній напруженості з Божественною іманентністю. Але, на його думку, «людська історія в її скінченності та гріховності завжди декларувала власну самодостатність більш-менш очевидно. Так божественне слово ніколи не є просто внутрішнім логосом людських традицій і пов'язаними з ними практиками та ідеологіями. Воно завжди має характер розриву та вторгнення ззовні. І це не є прикладом тільки по відношенню до світу, на відміну від церкви. Церква теж перебуває під наглядом Священного писання і потребує його опіки. У цьому полягає сенс формули Протестантської церкви: *ecclesia reformata, semper reformanda secundum verbi dei* (церква реформується і завжди реформуватиметься відповідно до Слова Божого)».

У розумінні М. Вестфалья постійне реформування та трансформація церкви в історії та традиції має ґрунтуватись на засадах екзистенціальної діалогічної етики (її основоположниками для М. Вестфалья виступають К'єркегор і Левінас. Саме одкровення, як трансцендентність має сприйматися через особу (обличчя) іншої людини, ближнього, особливо вдови, сироти чи незнайомця, які виступають носіями усієї його глибини, величності, слави. М. Вестфаль погоджується з Е. Левінасом у тому, що «обличчя говорять». Екзистенціальна етика і теологія М. Вестфалья працюють також в режимі левінасовських контрастів: політика – мораль, історія – есхатологія, війна і насильство – мир, розум та філософія – одкровення. «Але, як і К'єркегор до нього, Е. Левінас (і більшість з тих, хто називає себе постмодерністами) знають, що ототожнення людського мислення тільки з «Розумом» – це переважно самовихваляння і навіть самообман. Зазвичай, індивідуальні, випадкові ідеї та інтереси подаються у цьому контексті як вираження якоїсь універсальної і вічної істини. З того часу, як розум в західній традиції, особливо, у наш час, значною мірою опанував і оволодів усіма сферами життя, Е. Левінас не вбачає нічого дивного у тому, щоб знайти зв'язок між розумом і філософією, з одного боку, та війною і насильством, з іншого. Якщо застосувати це до холодної війни або нинішньої боротьби між ісламським джихадом та «Заходом», жодна зі сторін не зможе піддати сумніву незаперечність розумних «причин», що виправдовують заплановані ними насильство і війну. Доволі

часто ці причини є теологічними (релігійними) за своїм походженням. У майже цинічній оцінці це фабула історії та політики, як їх бачить Левінас.

М. Вестфаль вважає, що так задумана не вся людська історія, оскільки вона виражається також через одкровення і трансцендентність. Вони опосередковано виявляються в особі (обличчі) загиблого, вдови, сироти і незнайомця (біженця, емігранта тощо), які говорять «Ні!» подібним історіям, політиці, війні. Тут М. Вестфаль має на увазі не космологічну трансцендентність, а метафізичну вимогу, що Бог є відмінним від світу. Це свого роду «епістемологічна трансцендентність», тому що являє собою вчення, яке виходить не від людського розуму в будь-яких його індивідуальних або соціальних формах. Тобто, для нього – це етико-релігійна трансцендентність, оскільки вона підтверджує справедливість, милосердя, і божественність – імперативи, які не піддаються спрощенню й зведенню до особистих та суспільних цінностей. Такі «універсальні» цінності, наголошує М. Вестфаль услід за Е. Левінасом, здатні проявлятися лише завдяки людській безпосередності. Для Е. Левінаса основною ознакою одкровення виступає безпосередність. Теорія Г. Гадамера про залученість у традиції, на думку М. Вестфалья, є лише одним з прикладів систематичної відмови від такої безпосередності.

Одкровення, за М. Вестфальом, постійно «пробуджує релігію від її догматичної дрімоти». Розуміння Карлом Бартом одкровення як «Aufhebung» (скасування, ліквідацію) релігії, М. Вестфаль витлумачує не як скасування релігії, але як процес, який робить її релятивною і передостанньою, незважаючи на її багаторічну тенденцією монополізувати абсолютність і вичерпність в тлумаченні Слова Божого. Тому власне одкровення є безпосереднім, а релігія опосередкованою. Зрештою, екзистенціально-герменевтичний аналіз М. Вестфалья підтверджує те, що гасло «Слово і Дух» має стати практикою, а не лише теорією, про що свій час наголошував також і С. К'єркегор.

К'єркегорова ідея Вічного передбачає прийняття прощення і примирення через смерть Христа як Спасителя. Левінасова ідея Нескінченності включає в себе імітацію життя Христа відносно ближнього. Тут М. Вестфаль знову наголошує на подібності поглядів обох мислителів формально і структурно. Відзначає він й актуальність ідей С. К'єркегора і Е. Левінаса у сучасному світі. І особливо тих, що стосуються негативної трансформації духовного життя людей та духовного занепаду. М. Вестфаль згадує про те, що С. К'єркегор говорив про можливість втрати людиною її духовності: «якщо люди ставляться до ідеї лише масово» (поза індивідуальним виокремленням духовного начала), у такому випадку ми, на думку Великого Данця, отримуємо насильство, анархію, бунти; але якщо немає ідеї для людей в масі і ніякого індивідуально відокремленого сутнісного духовного начала, то у нас результатом буде і грубість, і неотесаність. Для М. Вестфалья це нагадує зауваження Клемансо, який

сказав, що Америка «є єдиною країною в історії, яка дивним чином попрямувала прямо від дикунства до виродження без звичайного цивілізаційного періоду» [2, с. 135].

Тому М. Вестфаль стверджує, що к'єркегорова логіка солідарності – є альтернативою як сучасному дикунству, так і виродженню.

Література:

1. Westphal M. Whose community? Which interpretation?: philosophical hermeneutics for the church. – Grand Rapids: Baker Academic, 2009. – 160 p.
Westphal M. Levinas and Kierkegaard in dialogue. – Bloomington: Indiana University Press, 2008. – 186 p.

Ямчук П. М.,
*д. філос. н., професор,
професор кафедри соціально-гуманітарних і правових дисциплін,
академік НАН ВО України
Уманський національний університет садівництва
м. Умань, Україна*

УСВІДОМЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ МАСОФІКАЦІЇ (ДЕКІЛЬКА РОЗМИСЛІВ ПРО ТЕОРІЮ Й ПРАКТИКУ МАСОФІКАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ В РЕЦЕПЦІЇ ТА АКСІОЛОГІЧНОМУ ОСМИСЛЕННІ Х. ОРТЕГИ-І-ГАСЕТА ТА В.Я. ЛАКШИНА)

Ще на початку доби тотально-тоталітарної масофікації особистості й суспільства великий іспанський мислитель Хосе Ортега-і-Гасет у класичній натеper праці «Думки про роман» висловив не лише суто літературознавчі ідеї, а й такі, що стосуються цивілізаційних реалій не лише сучасної йому доби, але й – доби в якій ми живемо вже в ХХІ столітті. Мислитель мовить: «Якось я намагався з'ясувати походження втіхи – безперечно скромної, - що її справляють деякі американські фільми, розтягнуті на багато серій, які новітній іспанський буржуа називає «епізодами». (Твір, що складався б лише з самих епізодів, те саме, що обід із самих перекусок або вистава з самих антрактів). І, як не дивно, я спостеріг, що ця втіха завжди спричиняється не примітивним сценарієм, а самими персонажами. Мене приваблювали фільми із симпатичними, цікавими дійовими особами. Фільм про симпатичного детектива та юну американку можна дивитись нескінченно, не втомлюючись. І не важить, що вони роблять. Нам подобається дивитись, як вони заходять, виходять,

рухаються. Вони нам цікаві не тим, що роблять, а навпаки, нам цікаво все, хоч би що вони робили» [1, с.280]

Слід осмислити наведені вище міркування з огляду на деякі домінанти сучасного цивілізаційного контексту. Х. Ортега-і-Гасет чи не один із перших мислителів світового масштабу констатував вплив серіалів, а йдеться саме про них, перегляд яких не лише приносить задоволення глядачеві, а й іманентно формує, внаслідок отримання такого задоволення, його естетичні смаки. І, що ще більш вагомо, морально-етичні погляди та вподобання. А отже – формує суспільну мораль, етику та громадську свідомість. Іспанський філософ невипадково привертає увагу до того, що «ця втіха завжди спричиняється не примітивним сценарієм, а самими персонажами. Мене приваблювали фільми із симпатичними, цікавими дійовими особами. Фільм про симпатичного детектива та юну американку можна дивитись нескінченно, не втомлюючись». Примітивність сценарної та режисерської роботи, хоча її вплив на рецептивне поле глядацької аудиторії теж ігнорувати не слід, відходить на другий план для глядача у порівнянні з суто зоровими ефектами. Якщо екстраполювати це розуміння на соціально-політичні технології ХХІ століття – принагідно нагадаймо, що Х. Ортега-і-Гасет пішов із життя у 1955 році, то стає очевидною ще одна вагома для осмислення особливостей функціонування менталітету доби інформаційного суспільства риса. «Симпатичний детектив» і «юна американка» є не просто домінуючими архетипами в процесі творення телевізійних, рідше – кінематографічних – образів. Йдеться про масштабну структуру симулякрів особистостей¹, а не про реалістичне втілення на телеекрані героїв, психологічне заглиблення у складний світ їхніх думок, почувань, переживань, причин і наслідків їхніх хвилювань і бентежень. А головне - не йдеться про розкриття мотивацій вчинків героїв та персонажів. Саме серіальний симулякр дійсності є чи не провідним чинником формування масової свідомості в добу інформаційних технологій. А отже – одним із потужних факторів формування (чи деформування) ціннісно-сміслових пріоритетів, що визначають вже не удавану, а реальну дійсність.

Слід привернути увагу до ще однієї філософеми Хосе Ортеги-і-Гасета, що її він пропонує увазі читачів у згаданій праці: «Мистецтво – це подія, яка відбувається в нашій душі, коли ми роздивляємось картину або читаємо книжку. Для того, щоби ця подія відбулася, повинен добре функціонувати наш психологічний організм.» (письмівка усюди наша П.Я)[1, с.290] Філософ ясно трактує мистецтво як «подію, що відбувається в нашій душі». Розуміння мистецтва – незалежно від його виду (образотворче мистецтво, красне письменство, театр, музика, кінематограф тощо) як особливої і *справжньої* події, яка робить душі більш шляхетними,

¹ Ця філософема яскраво розкривається, зосібна, у відомому романі «Generation P» В.Пелевіна.

облагороджує повсякденне життя кожної людини, а відтак і суспільства в цілому, є світоглядною антитезою стратегіям масофікації, побудови з метою масофікаційного впливу симулякрів та інших форм інформаційного поневолення особистості. В цьому контексті Хосе Ортега-і-Гасет акцентує увагу на тому, що для того, щоби *мистецтво як подія* відбулося в свідомості як конкретної особистості, так і широких верств громадськості «повинен добре функціонувати наш психологічний організм».

А це, в свою чергу, означає для *кожної* особистості, з яких і складається суспільство, *життєву* необхідність повсякчасного самовдосконалення, постійної роботи над собою. Вирізнивши письмівкою слово «життєва» акцентуємо на тому, що саме глибоке та багатоаспектне переживання та емпатичне співпереживання «мистецтва як події, яка відбувається в нашій душі» є, вживемо метафору із сучасних пандемічних реалій, тією вакциною, яка не дозволить, ані кожній окремій людині, ані суспільній свідомості в цілому стати об'єктом недобррозичливих (добррозичливими вони не бувають) маніпуляцій. Така праця над собою, зосібна, полягає у філософуванні та розмірковуваннях про складні проблеми, що змальовані не в одномоментних, а у звернених до вічних цінностей, творах. Вона міститься у повсякчасній *роботі*, яку фундатор німецької класичної філософії Імануїл Кант визначив як мету свого буття на Землі. Неповторність мистецтва, згідно з образно-поетичною філософемою Ліни Костенко як «незримого дотику до душі» є потужною антитезою до симулякрів художньої творчості та масофікації свідомості як їхнього закономірного результату.

В указаному аксіологічному контексті наведемо промовисту цитату зі щоденникових розмислів відомого критика, літературознавця, театрознавця В.Я. Лакшина. Втім, перед цитуванням думки вченого стосовно настання часів інформаційної масофікації привернемо увагу до дати, коли його міркування були занотованими. *Четверте травня 1969 року*. Ера масового телебачення в СРСР ще не почалася. Перші телесеріали, зняті на замовлення КГБ СРСР («17 миттєвостей весни») та МВД СРСР «Слідство ведуть ЗнаТоКи») здобудуть популярності в середині 1970-х років. А культовий серіал «Місце зустрічі змінити не можна» з'явиться на телеекранах на межі 1970-80-х років.

Проте константи затребуваності у масовій свідомості серіалів та подібної їм продукції, що їх констатував задовго до В.Я.Лакшина Х. Ортега-і-Гасет були очевидними не лише в демократичному (передусім – країн Західної Європи та Американського континенту) світі, а й у тоталітарному СРСР. Критик занотовує у «Щоденнику» свої враження від перебування у радянському санаторії: «Люд у будинку відпочинку – робітничий. Не відходили від телевізора. *Тяга до цього апарату – особлива, майже містична. Неважливо, що передають, аби тільки подивитись на мерехтливу блакитну картинку.* Майже як у печері

первісної людини, збиралися біля вогнища та спозирали зачаровано вогонь. Я подумав спочатку: може ось так, саме у цей спосіб і підніметься до більш культурного і широкого світогляду маса. Але ні: тут більше, напевне, гіпнозу – присипляння, ніж розвитку думки і пізнання. *Книга вимагає напруження, активності, телевізор не вимагає нічого.*» (письмівка усюди наша. П.Я) [2, с.280]

В.Я.Лакшин концептуально суголосно з наведеними вище міркуваннями Х. Ортеги-і-Гасета, який інтелектуальну роботу кожного реципієнта над справжніми творами мистецтва ставив вище, ніж бездумне споживання масофікуючої продукції спостерігає «майже містичний» вплив «цього апарату». Звісно, ніякої містичності телевізійного впливу не існує, але кілька глибоко-асоціативних паралелей проведених письменником змушують замислитись вже нині, через більше, ніж півстоліття від наведеного щоденникового запису В.Я.Лакшина. Вчений-літературознавець констатує: *«Неважливо, що передають, аби тільки подивитись на мерехтливу блакитну картинку.*»

Ця глядацька байдужість до змістоутворюючих констант «мерехтливої... картинки» має, на вдумливий погляд В.Я.Лакшина, характер «більше... гіпнозу – присипляння, ніж розвитку думки і пізнання». Але ж відомо, що гіпнозу та присиплянню підкоряються лише ті, хто прагне цього. На людей, які, як мовив неодноразово цитований нами Хосе Ортега-і-Гасет, «живуть власним розумом» жоден гіпноз не подіє. Важливою є й наступна констатація з роздумів В.Я.Лакшина від 1969 року: «Я подумав спочатку: може ось так, саме у цей спосіб і підніметься до більш культурного і широкого світогляду маса». Принагідно зауважимо, що подібні ілюзії відвідували і Х. Ортегу-і-Гасета, проте обидва вчені швидко позбулися подібних сподівань. Допомогли їм в цьому реалістичні спостереження, осмислення й умовиводи з побаченого і проаналізованого. Часи тотального впливу масової культури на масову свідомість, і головне – тотальної затребуваності цієї масової культури масовою свідомістю, наголосимо, тоді ще не настали.

Відтак, висновок, що його робить вчений зі своїх спостережень є, хоча й дещо загострено-полемічним у формі передання, але по суті вмотивовано-логічним: *«Книга вимагає напруження, активності, телевізор не вимагає нічого.*» З цим гострослівним висновком суголосна поетична філософема-настанова найбільшого вітчизняного митця-мислителя: *«Учіться, брати мої, думайте, читайте...»*

Література:

1. Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори. – К. «Основи». – 1994. – 420 с.
2. Лакшин В.Я. Последний акт. Дневники 1969-1970-х годов. // Дружба народов 2003. №4

НАШІ АВТОРИ

1. **Беднарчик Тарас Романович**, к.філос.н., доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова м. Вінниця, Україна .
2. **Беднарчик Мирослава Вікторівна** викладач вищої категорії Вінницького медичного коледжу ім. Д.К. Заболотного Вінниця, Україна.
3. **Белкін Ігор Володимирович** к.пед.н., старший викладач кафедри історії України та філософії Вінницького національного аграрного університету м. Вінниця, Україна.
4. **Бобело Вадим Сергійович**, викладач кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова м. Вінниця, Україна .
5. **Богатчук Світлана Степанівна** к.іст.н., доцент, доцент кафедри історії України та філософії Вінницького національного аграрного університету м. Вінниця, Україна.
6. **Борейко Юрій Григорович** д.філос.н., доцент, професор кафедри політології та публічного управління Волинського національного університету ім. Лесі Українки м. Луцьк, Україна.
7. **Васюк Ірина Василівна** к.філос.н., старший лаборант кафедри філософії, біоетики та історії медицини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця м. Київ, Україна.
8. **Вергелес Костянтин Миколайович**, д.філос.н., професор, професор кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова м. Вінниця, Україна.
9. **Вергелес Тетяна Михайлівна**, асистент кафедри загальної гігієни та екології Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова м. Вінниця, Україна.
10. **Власенко Олег Володимирович**, проректор з наукової роботи, д. мед.н., професор, професор кафедри нормальної фізіології Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова м. Вінниця, Україна.

11. **Вороний Дмитро Русланович**, студент 4 курсу 4-б групи медичного факультету Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова м. Вінниця, Україна.
12. **Гаврильченко Юлія Петровна** – доктор юридических наук, професор, професор кафедри фінансового права и правового регулювання хозяйственной деятельности юридического факультета Белорусского государственного университета в Минске. г. Минск, Республика Беларусь
13. **Гольд Ольга феліксівна** к.філос.н., докторантка кафедри політології і філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка м. Житомир, Україна.
14. **Горохова Людмила Вікторівна** вчений секретар, к.філос.н., доцент, доцент кафедри філософії та політології Житомирського державного університету імені Івана Франка м. Житомир, Україна.
15. **Гриб Віталій Іванович**, к.філос.н., доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського м. Вінниця, Україна.
16. **Гришина Юлія Олегівна** студентка 2 курсу історико-філософського факультету Київського університету імені Бориса Грінченка м. Київ. Україна.
17. **Добродум Ольга Вікторівна** д.філос.н., професор, професор кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів та природокористування м. Київ, Україна.
18. **Довнар Таисия Ивановна**, доктор юридических наук, професор, професор кафедри теорії и истории государства и права юридического факультета Белорусского государственного университета. г. Минск, Республика Беларусь.
19. **Жолнер Петро Дмитрович** студент 2-го курсу 20-б групи Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова м. Вінниця, Україна.
20. **Ішук Наталя Василівна**, д.філос.н., професор, професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця м. Київ, Україна.

21. **Калач Дмитро Михайлович**, к.філос.н., доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова м. Вінниця, Україна.
22. **Кваша Крістіна Олександрівна** здобувач кафедри філософії та політології Житомирського державного університету імені Івана Франка м. Житомир, Україна.
23. **Келлер О. Б.**, доктор исторических наук, профессор, доктор хабилизированный, профессор кафедры истории средних веков философского факультета, Тюбингенский университет Эберхарда-Карла, г. Тюбинген, Федеративная Республика Германи
24. **Кобетяк Андрій Романович**, к.філос.н., доцент, доцент кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування Державного університету «Житомирська політехніка», м. Житомир, Україна.
25. **Колінько Марина Вадимівна**, д.філос.н., доцент, доцент кафедри філософії Історико-філософського факультету Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна.
26. **Конотопенко Олександр Петрович**, к.філос.н., доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського м. Вінниця, Україна.
27. **Корзун Олена Вікторівна** д.і.н., доцент, ст.наук.сп. відділу наукознавства, Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки, Національної академії аграрних наук України м. Київ, Україна.
28. **Кузьміна Анастасія Валеріївна** студентка ІVкурсу історико-філософського факультету, спеціальності «Філософія», Київського університету імені Бориса Грінченка м. Київ, Україна.
29. **Куліш Павло Лаврентійович** к.філос.н., доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова м. Вінниця, Україна.
30. **Лукашенко Марина Вадимівна** к.філос.н., старший викладач кафедри теорії, історії держави і права та філософії права Донецького національного університету імені Василя Стуса м. Вінниця, Україна.

31. **Марчук Іванна Анатоліївна**, к.пед.н., доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова м. Вінниця, Україна.
32. **Майданевич Леонід Олександрович**, к.філос.н., адвокат, рада адвокатів Вінницької області м. Вінниця, Україна.
33. **Макаров Зоріслав Юрійович**, к.філос.н., старший викладач кафедри історії України та філософії, факультет менеджменту та права Вінницького національного аграрного університету м. Вінниця, Україна.
34. **Мартиненко Наталія Миколаївна** к.і.н., доцент, доцент кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Харківського національного медичного університету м. Харків, Україна.
35. **Мартинюк Едуард Іванович** к.філос.н., доцент, доцент кафедри культурології, мистецтвознавства та філософії культури гуманітарного факультету Одеського національного політехнічного університету м. Одеса, Україна.
36. **Мельник Віктор Мирославович**, к.політ.н., викладач кафедри політології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, м. Київ, викладач кафедри філософії та суспільних наук, Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова м. Вінниця, Україна.
37. **Мельник Емілія Анатоліївна**, к.філос.н., доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського м. Вінниця, Україна.
38. **Мельничук Вікторія Вікторівна** к.філос.н., доцент, доцент кафедри суспільних наук Поліського національного університету м. Житомир, Україна.
39. **Нікітченко Олена Едуардівна** к.філос.н., доцент, доцент кафедри культурології, мистецтвознавства та філософії культури гуманітарного факультету Одеського національного політехнічного університету м. Одеса, Україна.

40. **Овсянкiна Людмила Анатолiївна** к.фiлос.н., доцент, доцент кафедри фiлософiї Київського унiверситету iменi Бориса Грiнченка м. Київ. Україна.
41. **Пилипенко Свiтлана Павлiвна**, к.фiлос.н., доцент, доцент кафедри соцiально-гуманiтарних дисциплiн ПВНЗ «Київський медичний унiверситет», м. Київ Україна.
42. **Пилипчук Валентина Леонтiївна** к.мед.н., доцент, доцент кафедри соцiальної медицини та органiзацiї охорони здоров'я Винницького нацiонального медичного унiверситету iм. М.І. Пирогова м. Винниця, Україна.
43. **Полiтанська Дар'я Вiкторiвна**, аспiрантка кафедри теорiї, iсторiї держави i права та фiлософiї права Донецького нацiонального унiверситету iм. В. Стуса м. Винниця, Україна.
44. **Попов Володимир Юрiйович**, д.фiлос.н., професор, професор кафедри теорiї, iсторiї держави i права та фiлософiї права Донецького нацiонального унiверситету iм. В. Стуса м. Винниця, Україна.
45. **Попова Олена Вiкторiвна** к.фiлос.н., доцент, доцент кафедри психологiї та соцiальної роботи Винницького державного педагогiчного унiверситету iменi М. Коцюбинського м. Винниця, Україна.
46. **Предко Михайло Єрофейович** аспiрант кафедри парламентаризму, Навчально-наукового iнституту публiчного управлiння та державної служби Київського нацiонального унiверситету iменi Тараса Шевченка м. Київ, Україна.
47. **Предко Олена Iллiвна** д.фiлос.н., професор, професор кафедри релiгiєзнавства фiлософського факультету, Київського нацiонального унiверситету iменi Тараса Шевченка м. Київ, Україна.
48. **Пустовiт Свiтлана Вiталiївна** д.фiлос.н., професор, завiдувач кафедри фiлософiї Нацiональної медичної академiї пiслядипломної освiти iменi П.Л. Шупика, м.Київ, Україна.
49. **Ратнiков Володимир Созонович** д.фiлос.н., професор, професор кафедри фiлософiї i гуманiтарних наук Винницького нацiонального технічного унiверситету м. Винниця, Україна.

50. **Ратушняк Ігор Іванович** старший викладач кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова м. Вінниця, Україна.
51. **Самолук Андрій Олегович** студент 1 курсу магістратури історичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка м. Житомир, Україна.
52. **Sage Rosemary** Professor of Education (Cognitive Psychology), former Dean at the London College of Teachers Learning for Life Educational Trust & Scientific, **London, United Kingdom**
53. **Соколовський Олег Леонідович**, д.філос.н. доцент, доцент кафедри філософії та політології Житомирського державного університету імені Івана Франка м. Житомир, Україна.
54. **Ставничий Анатолій Миколайович (Архімандрит Ієремія)** к.богосл., викладач відокремленого структурного підрозділу Житомирського технологічного фахового коледжу Київського національного університету будівництва і архітектури м. Житомир, Україна.
55. **Стрелкова Юлія Олександрівна** к.філос.н., доцент, доцент кафедри психології та соціально-гуманітарних дисциплін Державного університету інфраструктури та технологій м. Київ, Україна.
56. **Труфанова Анна Олександрівна**, аспірантка кафедри теорії, історії держави і права та філософії Донецького національного університету ім. В. Стуса м. Вінниця, Україна.
57. **Трухманова Світлана Леонідівна**, к.іст.н., доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова м. Вінниця.
58. **Федотова Вікторія Володимирівна** студентка 2 курсу медичного факультету №1 гр.15-Б Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, м. Вінниця, Україна
59. **Ханжи Володимир Борисович**, д.філос.н. проф. завідувач кафедри філософії та біоетики Одеського національного медичного університету м. Одеса, Україна.

60. **Chelysheva Tetyana Evhenivna** Master degree in Local and Global Development, Faculty of Social and Political Science Alma Mater Studiorum - Università di Bologna Idex Corporation, **Reggio Emilia, Italia**
61. **Черкасов Святослав Васильович**, д.філос.н., професор, завідувач кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова м. Вінниця, Україна.
62. **Шевченко Сергій Леонідович** д.філос.н., професор, професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини Національного медичного університету імені О. О. Богомольця м. Київ, Україна.
63. **Шевченко Олена Володимирівна** к.юрид.н., доцент, доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Київського національного торговельно-економічного університету м. Київ, Україна.
64. **Ямчук Павло Миколайович** д.філос.н., професор, академік НАН ВО України, професор кафедри соціально-гуманітарних і правових дисциплін Уманського національного університету садівництва м. Умань, Україна.

Наукове видання

**ФІЛОСОФІЯ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ТА
СОЦІАЛЬНО - ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСАХ**

**II-ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ**

(18 листопада 2021 року)

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

Друкується за авторською редакцією

Підписано до друку 20.12.2021р.

Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.

Умовних друкованих аркушів 12

Наклад 300 прим.

Зам.№ 2012 від 20.12.2021р.

Реєстраційне свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до

Державного реєстру видавців серія ДК №5909 від 18.09.2017 р.

Віддруковано з оригіналу макету замовника в ТОВ «Друк плюс»

м. Вінниця, вул. 600-річчя, 25, 21027.